

**Музеї
Одеського національного
університету
імені І. І. Мечникова**

**Museums
of the Odessa
I. I. Mechnikov
National University**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
ODESSA I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY

Серія: Музеї Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Серія заснована у 2015 році

Series: Museums of the Odessa I. I. Mechnikov National University
Founded in 2015

Головний редактор
доктор політичних наук, професор **І. М. Коваль**

Editor-in-chief
DrSc (Political Sciences), Professor **I. M. Koval**

Редакційна колегія:

В. О. Іваниця, д-р біол. наук, проф. (заст. гол. ред.); **В. В. Заморов**, канд. біол. наук, доц.;
В. Г. Кушнір, д-р іст. наук, доц.; **М. О. Подрезова**, директор Наукової бібліотеки;
Є. А. Черкез, д-р геол.-мінерал. наук, проф.; **Є. М. Черноіваненко**, д-р філол. наук, проф.

Editorial board:

V. O. Ivanytsya, DrSc (Biology), Prof. (deputy editor-in-chief); **V. V. Zamorov**, Cand. Sc (Biology);
V. G. Kushnir, DrSc (History), Associate Professor; **M. O. Podrezova**, Director of the Scientific Library;
Ye. A. Cherkez, DrSc (Geology and Mineralogy), Prof.; **Ye. M. Chernoiivanenko**, DrSc (Philology), Prof.

*Шевври в колекціях університетської бібліотеки:
західноєвропейська гравюра XV–XIX століть*

*Masterpieces in the University Library Collections:
Western European prints of the 15th–19th centuries*

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
ODESSA I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY
SCIENTIFIC LIBRARY

Series: Museums of the Odessa I. I. Mechnikov National University
Issue: Museum of Book

*Masterpieces
in the University Library Collections:
Western European prints of the 15th–19th centuries*

CATALOGUE-ALBUM

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Серія: Музеї Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Випуск: Музей книги

Шедеври
в колекціях університетської бібліотеки:
західноєвропейська гравюра XV–XIX століть

КАТАЛОГ-АЛЬБОМ

Одеса
«Астропринт»
2015

УДК 090.1:378.4(477.74):761/.763(4-15)“14/18”(084.11)
ББК 85.155(43)4/5я6
Ш384

Упорядники:
О. В. Полевщикова, канд. іст. наук,
М. В. Алексеєнко, **Є. В. Бережок**

Compilers:
O. V. Polevshchikova, *Cand. Sc (History)*,
M. V. Alekseyenko, **E. V. Berezhek**

Відповідальний редактор:
М. О. Подрезова

Executive Editor:
M. O. Podrezova

Науковий консультант:
І. Ю. Глєбова

Scientific Consultant:
I. Yu. Glebova

Рекомендовано до друку вченою радою ОНУ імені І. І. Мечникова. Протокол № 7 від 31 березня 2015 року

Ш384 Шедєври в колекціях університетської бібліотеки : західноєвропейська гравюра XV–XIX століть : каталог-альбом = Masterpieces in the University Library collections : Western European prints of the 15th–19th centuries : catalogue-album / упоряд. : О. В. Полевщикова, М. В. Алексеєнко, Є. В. Бережок ; [пер. тексту англ. мовою О. В. Полевщикова, О. Л. Ляшенко ; наук. ред. пер. Н. О. Коваль] ; відп. ред. М. О. Подрезова ; Одес. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. — Одеса : Астропринт, 2015. — 148 с. : іл. — (Серія: Музеї Одеського національного університету імені І. І. Мечникова ; вип. : Музей книги, ISBN 978-966-190-984-6).
ISBN 978-966-190-985-3

Видання репрезентує вибрані західноєвропейські гравюри XV–XIX ст., що зберігаються у фонді університетської бібліотеки. Каталог-альбом складається з трьох розділів: у першому розділі представлені гравюри – ілюстрації до видань XV–XIX ст.; у другому — альбоми гравюр з колекцій університетської бібліотеки; третій дає уявлення про застосування мистецтва гравірування в картографічних виданнях.

Видання призначене для мистецтвознавців, книгознавців, культурознавців, істориків та всіх, хто цікавиться історією мистецтва.

УДК 090.1:378.4(477.74):761/.763(4-15)“14/18”(084.11)
ББК 85.155(43)4/5я6

The catalogue-album represents a selection of the Western prints of the 15th–19th centuries from the holdings of the University Library. The prints are grouped in three parts: the 1st part contains engravings illustrating the books printed in the 15th–19th centuries; the 2nd part presents the albums of plates from the Library collections, and the 3rd gives an idea of the application of engraving in maps and atlases.

For arts critics, bibliologists, culturologists, historians as well as for all those interested in the history of art.

ISBN 978-966-190-984-6 (серія)
ISBN 978-966-190-985-3

© Наук. б-ка Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова, 2015
© Полевщикова О. В., Алексеєнко М. В., Бережок Є. В.,
упорядкування, 2015

Передмова

Обережно гортаючи сторінки ілюстрованих книг, виданих у перші століття після винаходу книгодрукування в Західній Європі, відкриваючи альбоми з естампами та любуючись прекрасними гравюрами, що виконані вправними майстрами, із зацікавленням розглядаючи карти, виготовлені кілька століть тому, мимоволі переконаєшся в справедливості висловлювання видатного англійського поета, самобутнього художника та гравера Вільяма Блейка про мистецтво гравірування:

Гравірування — це вічна праця... Я по черзі проклинаю і благословляю гравірування, тому що воно забирає багато часу і так трудомістке, проте здатне дати таку красу і досконалість.

Каталог-альбом із чудовими зразками західноєвропейської гравюри з колекцій університетської бібліотеки відкриває серію «Музеї Одеського національного університету імені І. І. Мечникова» в рік 150-річного ювілею найстарішого вищого навчального закладу на півдні країни.

*Ректор ОНУ імені І. І. Мечникова
професор Ігор Коваль*

Foreword

Carefully turning over the pages of illustrated books published in the first centuries after the invention of printing in Western Europe, opening albums of prints and admiring the beautiful plates engraved by skilled craftsmen, curiously examining the maps executed a few centuries ago, one can be unwittingly convinced of the justice of the statement of an outstanding English poet, original painter and engraver William Blake expressed on the art of engraving:

Engraving is Eternal work... I curse & bless Engraving alternately, because it takes so much time & is so untractable, tho' capable of such beauty and perfection.

The catalogue-album containing fine examples of Western European prints from the collections of the University Library opens a series of publications *Museums of the Odessa I. I. Mechnikov National University* in the year of the 150th anniversary of the oldest higher education institution of the south of Ukraine.

*Rector of the Odessa I. I. Mechnikov
National University
Professor Ihor Koval*

Вступ

Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова є однією з найстаріших та найбільших бібліотек на півдні України, у фондах якої зберігається понад чотири мільйони книг, періодичних видань та рукописів. Бібліотека університету бере свій початок із книгозбірні Рішельєвського ліцею, який у 1865 році було реорганізовано в Новоросійський університет. Університетська бібліотека швидко збільшувалася, зокрема через дари студентів та професорів університету, а також дарування з приватних книгозбірень, серед яких найбільш цінними є бібліотека родини Воронцових і графа О. Г. Строганова. Бібліотечні фонди поповнювалися також шляхом придбання колекцій та окремих примірників за рахунок університету.

У фондах Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова зберігається порівняно невелика, але досить цінна колекція з гравюри. Каталог-альбом надає можливість скласти уявлення про університетську колекцію західноєвропейської гравюри XV–XIX століть.

У Європі гравюра набуває широкого поширення ще наприкінці XIV — початку XV століття, а як елемент художнього оформлення та ілюстрування книг починає розвиватися у зв'язку з винаходом книгодрукування в середині XV століття. Крім власне книжкових ілюстрацій, велике художнє навантаження несли також гравійовані фронтисписи та титульні аркуші, які без перебільшення можна назвати витворами мистецтва.

У фондах університетської бібліотеки представлено одне з найрозкішніших видань XV ст. — «Всесвітня хроніка» Г. Шеделя, ілюстрована гравюрами на дереві, виконаними відомими німецькими майстрами Вільгель-

Introduction

The Scientific Library of Odessa National I. I. Mechnikov University is one of the oldest and largest libraries in the south of Ukraine with the collections of more than four million books, periodicals and manuscripts. The Library originates in the Richelieu Lyceum founded in Odessa in 1817. Since 1865 when the Lyceum was reorganized into University the Library had rapidly developed, particularly thanks to the donations made by members of University community as well as through private gifts. The most valuable donations were made by the Vorontsov family and count O. G. Stroganov. The Library holdings also replenished thanks to acquisitions by the University.

The Library bookstocks contain a relatively small, but valuable collection of Western European prints of the 15th–19th centuries. The catalogue-album aims to give an idea of the collection highlights.

In Europe, engraving became widespread in the late 14th — early 15th centuries; since the invention of printing in the middle of the 15th century it began to develop as an element of artistic design and book illustration. Besides book illustrations, engraved frontispieces and title pages bearing artistic values can be considered as works of graphic art.

The University Library conserves the most luxurious edition of the 15th century — *Liber Chronicarum* by Hartman Schedel illustrated with woodcuts made by famous German craftsmen Wilhelm Pleidenwurff and Michael Wohlgemut, Albrecht Dürer's teacher. This magnificent incunabula is one of the gems of the collection (№ 1–3).

Illustrations in the books printed in the 16th century are presented by wood plates of

мом Плейденвурфом і Міхаелем Вольгемутом (вчителем А. Дюрера). Ця прославлена інкунабула є однією з перлин колекції (№ 1–3).

Книжкова гравюра у виданнях XVI ст. представлена ксилографіями Г. Л. Шойфеліна (учня Дюрера, який здійснив величезний вплив на розвиток мистецтва гравюри у всій Європі) в «Новому зерцалі мирянина» У. Тенглера (№ 4), а також офортами, виконаними французьким гравером Е. Дю Пераком до роботи італійського історика й антиквара Онофріо Панвініо «Про циркові видовища...» (№ 5–6).

У XVII столітті центр книгодрукування і книжкової ілюстрації перемістився до Нідерландів, які розділились до цього часу на Фландрію та Голландію. Неперевершеними майстрами книжкової справи цієї епохи вважаються представники династії Ельзевірів, видання яких втілюють у собі уявлення про гармонійне використання всіх друкарських засобів, включаючи гравюри на міді, що прикрашали титульні аркуші праць античних авторів (№ 8). Пріоритет голландських друкарів і граверів у XVII–XVIII століттях підтримувався тим, що в Голландії працювали і французькі майстри, що емігрували туди, такі, як Б. Пікар (№ 15).

Найпопулярнішим жанром у Новий час були описи подорожей, що здійснювалися європейцями після Великих географічних відкриттів. Популярності цього різновиду літератури, яка пережила в XVII–XVIII ст. справжній видавничий бум, багато в чому сприяло і те, що ці видання були багато ілюстровані, забезпечувалися картами тощо. В університетській бібліотеці зберігається винятково багата добірка описів подорожей, прикрашених майстерними гравюрами кращих європейських майстрів (№ 9–15, 19–20).

У XVII столітті французька школа книжкової графіки перебувала на стадії формування, тут працювала плеяда талановитих граверів (наприклад, І. Сильвестр-молодший і

Н. Л. Шäuфелейн (his teacher was Dürer who had enormous influence on the art of engraving in Europe) in *A Layman's guide* by a German jurist Ulrich Tengler (№ 4), as well as by etchings executed by a French engraver E. Dupérac for a work of an Italian historian and antiquarian Onofrio Panvinio *About circus performances...* (№ 5–6).

In the 17th century the center of book printing and book illustration moved to the Netherlands that had been by the time divided into Flanders and Holland. The representatives of the Elsevier dynasty are considered to be consummate masters of book printing of this epoch. The Elsevier editions embody the idea of harmonious use of all means of printing, including copperplate engravings decorating title pages of the works by ancient authors (№ 8). Dutch printers and engravers' priority in the 17th and 18th centuries was maintained by the emigration of some French masters, such as B. Picart (№ 15), to the Netherlands.

After the Great Geographical Discoveries travel descriptions became one of the most popular genres in early modern Europe. The popularity of this species of literature that experienced real publishing boom in the 17th and 18th centuries was largely facilitated by the fact that these books were richly illustrated, supplied with maps etc. The University Library has an exclusively rich collection of travel descriptions illustrated with marvellous engravings by skillful European craftsmen (№ 9–15, 19–20).

The French school of book prints that was being shaped in the 17th century is represented in the catalogue-album by a group of talented engravers, e. g. I. Silvestre Jr. and A. Paillet (№ 10, 31). In the next century the art of illustration in France was experiencing a "golden age" which was due, on the one hand, to an extraordinary interest in the book as an instrument of Enlightenment and, on the other hand, to the powerful potential

А. Пайє (№ 10, 31). У наступному столітті мистецтво ілюстрації у Франції переживає «золотий вік», що було пов'язано, з одного боку, з надзвичайним інтересом до книги як атрибуту «освіченості» і, з іншого боку, було обумовлено потужним декоративним потенціалом французького мистецтва цього періоду. Книга, прикрашена сюжетними гравюрами, портретами та численними віньєтками алегоричного й орнаментального характеру, перетворюється в об'єкт колекціонування поряд із творами мистецтва. Своєрідною кульмінацією розвитку мистецтва ілюстрованої книги є видання середини XVIII ст. «Байок» Лафонтена (№ 16–17). Численні гравюри, виконані групою паризьких граверів за малюнками Ж. Б. Удрі під керівництвом відомого художника і гравера Ш. Н. Кошена-молодшого, сприяли перетворенню цього видання на шедевр французького книжкового мистецтва. Прогрес технічної сторони гравірування, пов'язаний із впровадженням нововведень, демонструють кольорові лависні гравюри, що вміщені до ілюстрованого періодичного видання «Костюми та аннали великих театрів» (№ 21).

У XVIII — першій половині XIX ст. гравюра займає значне місце в історії англійського мистецтва. У цей час у Великобританії складається національна графічна школа, що отримала загальноєвропейське визнання. До каталогу-альбому включені зразки пунктирної гравюри та акватинти, які виконані англійськими та шотландськими майстрами для ілюстрації низки видань, що вийшли в Лондоні на початку XIX століття (№ 22–26).

У фондах університетської бібліотеки представлені знакові книги, ілюстровані славетним французьким художником Гюставом Доре (див. № 27–29). Завдяки граверам кола Доре, які втілювали його задуми, гравюра на дереві стала не просто знову актуальною, але пережила свій розквіт у Франції в другій половині XIX ст.

of decorative French art of the epoch. A book decorated by plot engravings, portraits and numerous allegorical and ornamental vignettes became an object of collecting, along with the works of art. The edition in the 1750s of *The Fables* by La Fontaine (№ 16–17) can be considered as a distinctive culmination of the art of book illustration. Numerous engravings executed by a group of Parisian engravers after the drawings by J. B. Oudry under the leadership of a painter and engraver S. N. Cochin, Jr. contributed to make this edition a masterpiece of French book art. The technical progress of printing associated with innovations is demonstrated by brush coloured etchings placed in the illustrated periodical *The Costumes and the Annals of the Great Theaters* (№ 21).

In the 18th and in the first half of the 19th century engraving became significant in the history of English art. The national graphic school was immediately recognized in whole Europe. The catalogue-album includes samples of stipple prints and aquatints executed by English and Scottish artists to illustrate a number of publications, printed in London in the early 19th century (№ 22–26).

The University Library contains famous books illustrated by a renowned French artist Gustave Doré (see, e. g., № 27–29). Thanks to the engravers from Doré's circle who succeeded to embody his ideas, woodcuts not only regained importance but experienced a real boom in France in the second half of the 19th century.

In addition to the book engravings the University Library presents a number of albums of prints, in which engraving appears primarily as reproduction art: masters of prints were active reproducing original works of outstanding artists of different epochs (№ 30, 35–36, 42–45, 49–51). Besides, engravings provided the opportunity to see the portraits of prominent ancestors and contemporaries

Крім книжкової гравюри, в університетській бібліотеці представлена цікава добірка альбомів гравюр, у яких гравюра постає насамперед як репродукційне мистецтво: майстри гравюри багато займалися відтворенням оригінальних творів видатних художників різних епох (№ 30, 35–36, 42–45, 49–51). Крім того, гравюра надавала можливість познайомитися з портретами видатних предків і сучасників, побачити екзотичні пейзажі найвіддаленіших куточків світу.

Відзначимо жанрове розмаїття колекції, у складі якої є пейзажні та видові гравюри (№ 52, 57), алегоричні, міфологічні (№ 31) та батальні композиції (№ 32), портрети (№ 30, 33–34, 37–40, 47–48, 53) і карикатури (№ 55–56, 58), виконані в різних техніках: різцевої і пунктирної гравюри, офортів, акватинти, мецо-тинто, літографії та ін. Тут представлені і гравійовані серії (№ 47–48, 52, 54–56, 58).

Показані роботи кращих майстрів різних національних шкіл: голландської, фламандської, італійської, французької, німецької. Мають, найяскравіше в університетській колекції представлена англійська гравюра. Назвемо імена таких майстрів — авторів гравюр, які увійшли до каталогу-альбому, як Джона Сміта, що віртуозно володів технікою мецо-тинто, портретиста-мініатюариста Чарльза Уїлкіна, творців дивовижної за досконалістю виконання серії акватинт Томаса і Вільяма Даніелей, блискучих карикатуристів, художників та граверів Генрі Т. Елкана і Роберта Френкланда. В англійському суспільстві попит на гравюри був настільки великий, що, починаючи з середини XVIII століття, виникає безліч видавництв, що займалися друкуванням і продажем естампів. Найбільші англійські художники і колекціонери замовляли граверам окремі аркуші та альбоми, які б відтворювали їхні твори, художні зібрання або види маєтків.

Значення цього мистецтва у Великобританії переросло національні рамки, отримав-

as well as exotic landscapes of most distant corners of the world.

One should note a genre variety of the collection which includes landscapes and view engravings (№ 52, 57), allegorical, mythological (№ 31) and battle (№ 32) compositions, portraits (№ 30, 33–34, 37–40, 47–48, 53) and caricatures (№ 55–56, 58) executed in different techniques: cutting and stipple engravings, etchings, aquatints, mezzotints, lithographs, etc. The series are represented as well (№ 47–48, 52, 54–56, 58).

The catalogue-album embodies the prints by engravers belonging to different national schools — Dutch, Flemish, Italian, French, German. English engravings are most represented in the University collection including the works of such masters as John Smith, a virtuoso of mezzotint, a portrait-miniaturist Charles Wilkin, Thomas and William Daniells whose series of aquatints is marked with the excellence of execution, brilliant cartoonists, painters and engravers Henry T. Elken and Robert Frankland. The demand for engravings was so great in English society that since the middle of the 18th century a great number of publishing houses had been engaged in printing and sale of prints. Major British artists and collectors ordered separate sheets and albums reproducing either their artistic works, art collections or views of estates.

Engraving in Great Britain exceeded national boundaries and became an artistic phenomenon of a European scale. This was facilitated by the fact that many masters of prints from continental Europe moved to the British Isles: a Dutchman Jacob Hubraken, a Frenchman Bernard Picart, a German Konrad Metz et al. An Italian engraver and artist Francesco Bartolozzi deserves particular mention. In 1764 he settled in London at the invitation of King George III and organized a workshop with 50 students and apprentices. The technique of stipple engraving

ши статус художнього явища загальноєвропейського масштабу. Цьому сприяла й та обставина, що багато майстрів гравюри з континентальної Європи перебиралися до Британських островів: голландець Якоб Хубракен, француз Бернар Пікар, німець Конрад Метц та ін. Особливої згадки заслуговує італійський гравер і художник Франческо Бартолоцці, що влаштувався в Лондоні у 1764 р. за запрошенням короля Георга III і утримував велику майстерню, де одночасно працювало близько 50 учнів та помічників. Гравюра в техніці пунктиру, що отримала в останній чверті XVIII ст. значне поширення в Англії, була доведена Бартолоцці до істинної досконалості. Справжнім шедевром є відтворення портретів знаменитих персонажів двору Генріха VIII, виконаних великим німецьким художником Гансом Гольбейном-молодшим (Лондон, 1792) (№ 44–45). Ще одним внеском англійської графічної школи в європейське образотворче мистецтво XVIII — початку XIX ст. є сатирична графіка, представлена в каталозі-альбомі офортами Роберта Френкленда і Генрі Т. Еллена (№ 54–56).

Розділ альбомної гравюри завершує бурлескна літографія за малюнком французького карикатуриста Ш. Ж. Травьеса де Вільера, творця популярного персонажа Майо з особистого книжкового зібрання графа О. Г. Строганова (№ 58).

Нарешті, до каталогу-альбому включено кілька аркушів із картографічних видань, що зберігаються у фондах університетської бібліотеки. Карти XVI–XVIII ст. виготовлялися, як правило, шляхом гравірування на мідних дошках, нерідко вони були ілюміновані від руки і наділялися самостійним художнім значенням. Шедеври світової картографії не тільки відображають рівень природничо-наукових уявлень певної епохи, а й є повноцінними творами мистецтва. Представлені карти (№ 59–60), виготовлені відомим

was brought by Bartolozzi to true perfection and became widespread in England in the last quarter of the 18th century. The reproduction of portraits of famous personages of the court of King Henry VIII by a great German painter Hans Holbein the Younger (London, 1792) (№ 44–45) is a true masterpiece. Another contribution of the English graphic school to European art of the 18th — early 19th centuries is satirical graphics presented in the catalogue-album by the etchings of Robert Frankland and Henry T. Alken (№ 54–56).

The section of album engravings includes burlesque lithographs after drawings of the French cartoonist Ch.-J. Traviès de Villers who invented a popular French character of Mayeux from count O. G. Stroganov's personal book collection (№ 58).

Finally, the catalogue-album represents several cartographic sheets from the University Library holdings. The maps executed in the 16th–18th centuries were engraved mainly on copper plates, they were often illuminated by hand and obtained a new artistic value. Masterpieces of the world cartography not only reflect the level of natural science concepts of early modern Europe, but are full-fledged works of art. The maps executed by a reputed cartographic publishing house of Homann in Nuremberg (№ 59–60) have distinctive features of early printed maps and atlases: hand coloring, engraved vignettes, cartouches depicting historical, ethnographic, astronomic and geographical scenes along with allegorical motives.

Most prints represented in all sections of the catalogue-album come from a rich library collected by several generations of the family of Russian aristocrats the Vorontsovs. Many of them were not only passionate bibliophiles, but also enthusiastic art collectors and acquired works of painting and graphics. In the late 19th century according to the will of Semyon Vorontsov (1823–

картографічним видавничим домом Хоманна в Нюрнберзі, відрізняють характерні особливості давніх надрукованих карт і атласів: ручне розфарбування свого часу, гравійовані віньетки, картуші, на яких поряд з алегоричними мотивами відображені історико-етнографічні, астрономічні та географічні сюжети.

Більша частина гравюр, представлених у всіх розділах каталогу-альбому, походить із багатого книжкового зібрання Воронцових, яке формувалося кількома поколіннями цієї родини російських аристократів. Багато представників цього роду були не тільки пристрасними бібліофілами, але і захопленими колекціонерами предметів мистецтва, що набували твори живопису та графіки. Колекція гравюри була важливою складовою художнього зібрання Воронцових. У кінці XIX ст. за заповітом Семена Михайловича Воронцова (1823–1882) книжкове зібрання Воронцовського палацу в Одесі було передано до бібліотеки Новоросійського університету і з тих пір зберігається як Воронцовський фонд.

В університетській колекції переважає альбомна гравюра, надрукована на Британських островах, що не є випадковістю. Після багаторічного перебування на посту посла Російської імперії у Великобританії граф Семен Романович Воронцов (1744–1832) залишався в цій країні до своєї кончини. Його син, Михайло Семенович Воронцов (1782–1856), провів в Англії своє дитинство й юність, ставши переконаним англофілом. Не дивно, що в зібраннях батька та сина Воронцових відклалася прекрасна колекція не тільки англійських книг, а й творів графічного мистецтва.

* * *

У каталозі-альбомі представлені найбільш цінні гравюри, що зберігаються в бібліотеці. Видання має три розділи: у першому поміщені гравюри, що служили ілюстраціями до видань XV–XIX ст.; другий розділ знайомить з альбо-

1882), books, periodicals, maps and albums from Vorontsov Palace in Odessa were transferred to the University Library and since then they have been conserved as Vorontsov Collection of the Library.

The prints published on the British Isles dominate in the University collections, which is not a coincidence. The count Semyon Vorontsov the elder (1744–1832) resided in London in 1785–1832, being the Russian ambassador to the Kingdom of Great Britain for many years. His son, Mikhail Vorontsov (1782–1856) spent his childhood and youth in England and became a convinced anglophile. It is not surprising that the Vorontsovs' collections contain not only a great number of rare English books, but also works of graphic art printed in Great Britain.

* * *

The catalogue-album presents the most valuable prints that are to be found in the Library. They are grouped in three sections: the 1st part contains engravings illustrating the books printed in the 15th–19th centuries; the 2nd part presents the albums of plates from the Library collections; the 3rd gives an idea of the application of engraving in the cartographic items conserved in the Library holdings.

Entries of each section are arranged in chronological order of publications containing reproduced prints. Bibliographic descriptions of books/albums are consistent with the International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian). Each bibliographic description is completed by a shelf-mark and short information on acquisition (date and a source of acquisition) of a copy (book/album) by the Library (the names of collectors or the names of public institutions which donated a copy are given if known). This information is followed by annotations where represented engravings are treated in the context

мами гравюр з колекцій бібліотеки; третій — дає уявлення про застосування мистецтва гравірування в картографічних виданнях, що зберігаються в бібліотечних фондах.

Матеріал кожного розділу розташований у хронологічній послідовності видань, що містять відтворені гравюри. Бібліографічні описи книг і альбомів складені відповідно до Міжнародного стандарту бібліографічного опису для старовинних монографічних публікацій (антикварних). Вказано бібліотечний шифр видання і наведені короткі відомості (час і джерело надходження) про надходження примірника (книги, альбому) до бібліотеки (якщо відомо, вказані імена колекціонерів, назви державних установ, від яких надійшов примірник видання). Далі йдуть анотації, у яких представлені гравюри розглянуті в контексті співпраці та взаємодії не тільки граверів, художників і авторів текстів, а й видавців, друкарів, книгопродавців. Анотації містять переклад іноземних назв українською та англійською мовами, короткі біографічні відомості про авторів книг і творців представлених гравюр (прізвище, ім'я, дати життя авторів книг / супровідних текстів, граверів і художників-авторів оригіналів, за якими виконані гравюри, в українському та оригінальному написанні), назва аркуша (якщо є) і дата створення відбитка (якщо є), відомості про техніку, у якій виконана гравюра, а також коментарі до сюжетів і короткі біографічні дані про зображених особистостей.

Додається бібліографія, що включає перелік основних джерел та літератури, використаних укладачами в ході підготовки каталогу-альбому.

Укладачі каталогу-альбому висловлюють велику подяку за допомогу і компетентні поради при підготовці видання зав. відділом західноєвропейського мистецтва Одеського музею західного і східного мистецтва І. Ю. Глебовій.

of collaboration of not only engravers, artists and authors of the text but also of publishers, printers, booksellers. Annotations include the translation of foreign titles into Ukrainian and English, brief biographical information about books authors and creators of represented engravings (surname, first name, dates of life of authors of books / the accompanying text, engravers and artists-authors of the originals after which prints were made, both in the original and Ukrainian writing), the title of the sheet (if any) and the date of creating of the impression (if available), information on engraving techniques as well as comments on the subjects and short biographical information on the persons depicted.

The bibliography is attached including a list of main sources and publications used by compilers in the course of preparation of the catalogue-album.

The compilers of the catalogue-album express their great gratitude to Irina Glebova, the chief of the Department of Western European art of Odessa Museum of Western and Oriental Art for the assistance and expert advice in the preparation of the publication.

Книжкова гравюра
Book prints

1 **Schedel, Hartman (1140–1514). Liber Chronicarum. — Nürnberg : Anton Korberger, 12 VII 1493. — [20], CCXIX, [1], [6] f. : ill. ; 2°.** 55/448

Примірник надійшов до бібліотеки з історичного кабінету Одеського державного університету 8.12.1936 р.

«Всесвітня хроніка» німецького гуманіста Гартмана Шеделя (1440–1514) — одна з найбільш розкішних інкунабул, видана великою видавничою мануфактурою Антона Корберга (1445–1513) з Нюрнберга. 1809 гравюр на дереві, частина з яких розмальована вручну, роблять цю книгу важливим джерелом не лише з історії, але й з іконографії, географії та картографії. Величезний фоліант на 328 аркушів латинською мовою було видано 12 липня 1493 р. Наприкінці книги вказано, що гравюри були створені художниками-граверами Міхаелем Вольгемутом (1434–1519) та Вільгельмом Плейденвурфом (1460?–1494). Усього для «Всесвітньої хроніки» виготовили 645 кліше, за якими й були надруковані гравюри.

Усі ілюстрації в хроніці мають назви, розміщені перед текстом, і таким чином відіграють провідну роль в організації структури видання. Надзвичайно важливою є емоційна складова «Всесвітньої хроніки», що спирається на біблійні сюжети. «Вигнання з раю» — відомий сюжет зі Старого Заповіту, в переносному сенсі — вигнання з певного ідеального місця за скоєний вчинок чи невідповідність стандарту, посилює емоційну складову видання.

The Nuremberg Chronicle (also known as Liber Chronicarum) by a German humanist Hartmann Schedel (1440–1514) is one of the most luxurious incunabula printed by Anton Koberger's large editorial manufacture (Anton Koberger, Koburger, Coberger, Coburger; 1445–1513) in Nuremberg. 1809 woodcut illustrations part of which colored manually made this edition an important source not only for historians, but also for scientists studying iconography, geography and cartography. On the 12th of July, 1493 one and a half thousand copies of a huge folio (328 leaves) appeared in Latin language. At the end of the book it is mentioned: woodcuts were made by painters, engravers and printmakers Michael Wolgemut (Wohlgemut; 1434–1519) and Wilhelm Pleidenwurff (Pleydenwurff; 1460?–1494). The whole number of original woodcuts made for the Nuremberg Chronicle is 645.

All the illustrations are named and integrated before text so they play structure-forming role in the edition. Exceedingly important is the emotional component of the Nuremberg Chronicle resting upon iconographic scenes. *The Expulsion from Paradise* is a famous scene from Old Testament, figuratively an expulsion from some perfect place because of committing a faux pas or standard mismatching intensifies emotional impression of the book.

Imago mortis

Танець смерті — алегоричний сюжет живопису та словесності Середньовіччя, що змальовує один із варіантів європейської іконографії смерті і тлінності людського буття: персоніфікована Смерть веде в могилу низку фігур, серед яких король і чернець, юнак і дівчина та багато інших. Тема смерті широко проникає і в ілюстрації першодруків. Прикладом цього слугує гравюра «Imago mortis» у «Всесвітній хроніці» Гартмана Шеделя. Танець скелетів, зображений на ній, — тема, що прожила надзвичайно короткий термін, тому до наших днів дійшло вкрай мало прикладів цього сюжету.

Багато спеціалістів припускають, що серед інших участь у роботі над «Всесвітньою хронікою» брав і Альбрехт Дюрер (1471–1528), оскільки деякі зображення в книзі нагадують манеру Дюрера в його ілюстраціях до Апокаліпсису. Саме в Міхаеля Вольгемута Альбрехт Дюрер пройшов послідовно всі етапи ремісничо-художньої освіти, характерної для пізнього Середньовіччя. Це була та художня атмосфера, де були живі середньовічні традиції, а для мистецтва характерні наївний натуралізм, деталістичність обробки форми і різнобарвність.

The Dance of Death is an artistic and literary genre of medieval allegory presenting one of the variants of European iconography of death and evanescence of life: personified Death dancing along to the grave typically with a king and a monk, a youth and a girl etc. The theme of death is widely spread in illustrations of early printed books. This tendency is exemplified with woodcut «Imago mortis» depicting the skeleton dance in the *Nuremberg Chronicle* by Hartmann Schedel. The skeleton dance was a short-lived theme in early art, with few surviving examples.

Many specialists suppose that Albrecht Dürer (1471–1528) took part in working on the *Nuremberg Chronicle* for the reason that a number of illustrations in this book bear a strong resemblance to Dürer's illustrations of the Apocalypse series. Albrecht Dürer started as an apprentice to Michael Wolgemut and sequentially passed through all the stages of artistic craft education typical for the Late Middle Ages. It was an artistic atmosphere where medieval traditions were still alive and naive naturalism, extreme minuteness and bright color palette characterized an art.

Parisus

Більша частина гравюр у «Всесвітній хроніці» Гартмана Шеделя виконана Міхаелем Вольгемутом (1434–1519). Вважається, що саме ілюстрації сприяли чималому успіху видання. У будь-якому разі, «Всесвітня хроніка» Шеделя отримала широке розповсюдження в Європі. Після свого виходу книга з успіхом продавалася не лише в Нюрнберзі, але й в усій Німеччині, Польщі, Угорщині, Італії, Швейцарії та Франції.

Особливу увагу у «Всесвітній хроніці» привертають краєвиди міст, як давніх, так і сучасних авторам. Останні асоціюються із зображеннями міст з видання Бернхарда фон Брейденбаха (1440–1497) «Подорож до Святої землі» (Майнц, 1486) і Вернера Ролевінка (близько 1425–1502) «Зв'язка часів» (Кельн, 1474). В ілюстраціях міст у «Всесвітній хроніці» Г. Шеделя впізнавалися справжні будівлі, що існували наприкінці XV ст.

Таким у «Всесвітній хроніці» постає й Париж — одне з найбільших міст середньовічної Європи, оточене фортечними мурами, які охороняли мешканців від набігів бунтівних феодалів та іноземних завойовників, забудоване жилими кварталами з лабіринтами кривих і вузьких вуличок і осібно розташованими абатствами Сент-Женев'єв, Сен-Жермен-де-Пре і Сен-Віктор...

The greater part of engravings in the *Nuremberg Chronicle* by Hartmann Schedel was cut by Michael Wolgemut (Wohlgemuth; 1434–1519). It is accepted that mainly illustrations promoted the edition success. Anyway the *Nuremberg Chronicle* by Hartmann Schedel was widely adopted in Europe. After its appearing the book was successfully sold not only in Nuremberg, but all over Germany, Poland, Hungary, Italy, Switzerland and France.

Views of towns both ancient and contemporary to authors attract special attention in the *Nuremberg Chronicle*. The latter are associated with the pictures of cities from the *Voyage to the Holy Land* (Mainz, 1486) by Bernhard von Breidenbach (Breydenbach; 1440–1497) and *Fasciculus Temporum* (*Compendium of Times*; Cologne, 1474) by Werner Rolewinck (ca 1425–1502). Truly existing in the late 15th century towns were recognized in the woodcuts of the *Nuremberg Chronicle* by Hartmann Schedel.

Paris appears to be one of these in the *Nuremberg Chronicle*: one of the largest cities in the Medieval Western Europe, surrounded by fortifications which guarded citizens against attacks of rebellious feudal lords or foreign invaders; with residential quarters with labyrinths of curved and narrow streets and abbeys of St. Genevieve, Saint-Germain-des-Prés and St. Victor standing apart...

Tengler, Ulrich (1441/1445–1521). Der neü Layenspiegel Von rechtmässigen ordnungen in Burgerlichen und peinlichen Regimenten. Mit Additōn. Auch der guldin Bulla. Künigklich Reformatōn, landfriden. Auch bewärung gemainer recht vñ anderm antzaigen / [ed., comm.: Sebastian Brant; Jacobus Locher Philomusus]. — In der Kaiserlichen Statt Augspurg [Augsburg]: von maister Hansen Otmar: durch verordnung Johaň Ryňman von Öringen, 1512. — [11], CCIII, [5] Bl. : Ill. ; 2°. 155/1016a

Примірник із зібрання Ромульда Губе, придбаного у 1868 р.

Керівництво щодо застосування законів відоме в середні віки як «Зерцало мирянина» (повну назву можна приблизно перекласти як «Керівництво для мирянина про правильний порядок цивільного і кримінального управління...») німецького юриста Ульріха Тенглера (1441/1445–1521) було вперше надруковано в Аугсбурзі у 1509 р. з передмовою відомого німецького сатирика, прозаїка і юриста, «доктора обох прав» Себастьяна Бранта (1458–1521). Книга користувалася великою популярністю у сучасників, витримавши протягом XVI ст. 14 перевидань. В університетській бібліотеці зберігаються страсбурзьке видання 1510 р. і аугсбурзьке — 1512 р. Книга ілюстрована численними гравюрами на дереві.

За наполяганням свого сина, професора богослов'я, у друге видання автор включив велику главу «Про ересі, чорнокнижництво, чаклунство, відьом і т. п.», засновану на процесуальних вказівках «Молота відьом», що зараховували відьомство до ересі. Повносторінкові гравюри на дереві зображували відьом, що скачуть на козлах, викликають град, крадуть молоко, закликають диявола за допомогою заклинань і магічного кола, влаштовують любовні ігри з демонами. Автором гравюри, яка ілюструє «злі діяння відьом», є Ганс Леонард Шойфелін (бл. 1480–1538/1540), німецький живописець та гравер, учень Дюрера.

A book of law well known in the middle ages as *Layenspiegel* (the whole title can be roughly translated as *A layman's guide, of the correct order of civil and criminal regiments...*) by a German jurist Ulrich Tengler (1441/1445–1521) was first published in Augsburg in 1509 with a preface written by a famous German humanist and satirist with a degree of a “doctor of both laws” Sebastian Brant (1458–1521). Tengler's work enjoyed great popularity in the epoch and during only the 16th century 14 editions were published. The University Library contains two copies of the book illustrated by numerous woodcuts: a Strasbourg edition of 1510 and an Augsburg edition of 1512.

On the insistence of Tengler's son, a professor of theology, the second edition of the book included an extensive chapter titled *About heresies, black magic, sorcery, witches* based on procedural guidance *Malleus Maleficarum* (*Hammer of Witches*). It condemned fortune-telling, magic and black magic, which, along with witchcraft were counted among the heresies. A full-page woodcut depicted galloping on goats, inducing hail, stealing milk, calling the devil by means of spells and magic circle, arranging amorous pastimes with demons. The plate illustrating “the evil deeds of witches” was executed by Hans Leonhard Schäufolein (Schäufolein, Hans Schäufolein, Scheifelen, Scheufilin, ca 1480–1538/1540), a German painter and wood engraver who assisted Dürer.

Panvinio, Onofrio (1529–1568). Onuphrii Panvini Veronensis, De ludis circensibus, libri II. De triumphis liber unus. Quibus uniuersa ferè Romanorum veterum sacra ritvsq. declarantur, ac figuris aeneis illustrantur ... — Venetiis [Venezia] : apud Ioannem Baptistam Ciottum Senensem, 1600. — [12], 136, 15, [1] p. : grav. ; 2°. 40/1

Примірник придбаний у грудні 1867 р.

Онофріо Панвініо (1529–1568) — італійський історик, антиквар, бібліотекар папської бібліотеки, професор теології. Займався вивченням римських старожитностей та історичними реконструкціями.

Видання праці «Про циркові видовища... Про тріумф..., у яких майже всі священні ритуали давніх римлян показуються...» вийшло у світ у 1600 р. у Венеції та містило 28 офортів, виконаних французьким гравером Етьєном дю Пераком (1525?–1604?) у 1565 р.

Спираючись на методику дослідження, що була запропонована архітектором та антикваром Пірро Лігоріо (1514–1583) та передбачала вивчення свідчень античних авторів, копіювання написів, дослідження античних монет, опис давніх пам'яток мистецтва й архітектури, Онофріо Панвініо та Етьєн дю Перак представили науковому співтовариству Європи кінця XVI ст. власне бачення античного Риму.

Onofrio Panvinio (Onuphrius Panvinius; 1529–1568) was an Italian historian and antiquary, librarian of the Vatican Library, doctor of theology. He studied Roman antiquities and historical reenactment.

The edition of *About circus performances... About triumph... in which almost all ancient Roman rituals are shown* was printed in 1600 in Venice and included 28 etchings made by French engraver Etienne Dupérac (1525?–1604?) in 1565.

Onofrio Panvinio and Etienne Dupérac proposed to the European scientific society of the late 16th century their own vision of ancient Rome based on method suggested by Pirro Ligorio (1514–1583), which included studying works of antique writers, copying inscriptions, studying antique coins as well as describing monuments of art and architecture.

Panvinio, Onofrio (1529–1568). Onuphrii Panvini Veronensis, De ludis circensibus, libri II. De triumphis liber unus. Quibus uniuersa ferè Romanorum veterum sacra ritvsq. declarantur, ac figuris aeneis illustrantur ... — Venetiis [Venezia] : apud Ioannem Baptistam Ciottum Senensem, 1600. — [12], 136, 15, [1] p. : grav. ; 2°. 40/1

Примірник придбаний у грудні 1867 р.

Травюри, виконані в техніці офорт Етьєном дю Пераком, зображають масові видовища: гладіаторські ігри та гонки на колісницях, що використовувалися в Давньому Римі в якості особливої форми політичного впливу, яку римські правителі успішно застосовували для втілення конкретних політичних ідей.

У Римі гонки на колісницях та гладіаторські ігри головним чином влаштовували на гігантському іподромі Циркус Максимус, що розташовувався в долині між пагорбами Палатин та Авентин.

Онофрію Панвінію запропонував реконструкцію гладіаторських ігор, що складалася з п'яти театралізованих дій за участі гладіаторів та тварин, які відбувалися одночасно: бій вершників, легка атлетика, троянські ігри, показове полювання на тварин та бій бойової піхоти.

Etchings by Etienne Dupérac depict mass spectacles such as gladiatorial games and chariot races. Both were extremely important for political impact in ancient Rome and were widely used by Roman rulers for realization of their specific political ideas.

Gladiatorial games and chariot races were mainly held in giant racetrack of the Circus Maximus built in a valley stretching between two hills, the Aventine (Aventinus) and the Palatine (Palatinus).

Onofrio Panvinio suggested a reenactment consisted of five actions simultaneously provided by men and animals: a battle of horsemen (pugna equestis), athletics (athletica), the Trojan Games (ludus Troiae), a demonstrative hunt for animals (venatio) and a battle of infantry (pugna pedestris).

7 The Voyages and Trauailes of Sir Iohn Mandeuile knight : Wherein is set downe the way to the Holy Land, and to Hierusalem: as also to the lands of the Great Caane, of Præster Iohn, Inde, and diuers other countries. Together with many and strange maruailes therein. — London : printed by William Stansby, 1632. — [160] p. : ill. ; 4°.

Воронцов/9588

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Однією з найвідоміших книг Пізнього Середньовіччя і Відродження є «Подорожі Джона Мандевілья», що написані в популярному у середні віки жанрі путівника для паломників до Єрусалиму. Захоплююче оповідання про відвідування Святої землі, подорожі в загадкові краї і про побачені дива ведеться від першої особи, проте до сьогодні не встановлено, хто є автором майстерної компіляції численних текстів античності і середньовіччя. Рукопис, що з'явився в середині XIV ст. французькою мовою, до кінця сторіччя був переведений на десяток європейських мов, якими книга багаторазово видавалася після виникнення друкарства. Видання «Подорожей Джона Мандевілья», надруковане в 1632 р. у друкарні лондонського друкаря і видавця У. Стенсбі, є бібліографічною рідкістю.

Сімдесят три гравюри на дереві, що розміщені в тексті, ілюструють неймовірні пригоди «автора»: тут і люди з собачими головами, і немислимі істоти з плоскими обличчями без рота й носа, гермафродити, амазонки, гіганти, пігмеї тощо. Гравюри відтворюють ксилографічні зображення аугсбурзького видання 1480 р. Антона Зорга (*Das Buch des Ritters Herr Hannsen von Montevilla*), виконані художником та гравером Ерхардом Ройвіхом.

One of late Middle Ages and Renaissance bestsellers *The Voyages and Travails of Sir Iohn Mandevile knight* was written as a guidebook for pilgrims to Jerusalem, that is the genre which enjoyed great popularity in the medieval literature. A fascinating narrative about visiting the Holy land and travelling to mysterious lands and their wonders is told from the first person but it is still unknown who was the author of a skillful compilation of numerous texts of Antiquity and Middle Ages. Before the end of the 15th century the manuscript which appeared in the mid-fifteenth century in French had been translated into a dozen of European languages and was repeatedly published in them after the invention of book printing. The edition of *Voyages a of Sir Iohn Mandevile* printed in 1632 in a London printing house of William Stansby is appreciated as a bibliographical rarity.

Seventy-three woodcuts placed in the text were meant to illustrate fabulous adventures of so-called author: here we find dog-headed people, incredible creatures with flat faces without mouths and noses, hermaphrodites, amazons, giants, pygmies etc. The engravings reproduce xylographies of Anton Sorg's Augsburg edition of 1480 (*Das Buch des Ritters Herr Hannsen von Montevilla...*) executed by a painter and engraver Erhard Reuwich.

Historia gotthorum, vandalorum et langobardorum, / ab Hugone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta. Praemissa sunt ejusdem prolegomena. Ubi regum Gotthorum ordo et chronologia, cum elogiis. Accedunt nomina appellativa et verba gotthica, vandalica, langobardica, cum explicatione. Auctorum omnium ordinem tabula contentorum indicat. — Amstelodami : apud Ludovicum Elzevirium, 1655. — [8], 148, 932, [98] p. ; 12°. 59/210

Примірник надійшов з Одеської державної наукової бібліотеки (зараз Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького).

Quintus Curtius Rufus (I s. ae. n.). Q. Curtii Rufi Historia Alexandri Magni / Cum notis selectiss. variorum, Raderi, Freinsheimii, Loccenii, Blancardi, etc. — Editio accuratissima accurante C. S. M. D. — Amstelodami : ex officina Elzeviriana, 1673. — [4], 751, [1], 93, [47] p., 1 m. ; 8°. 38 45/20

Примірник надійшов до бібліотеки 26.06.1937 р.

Відома в XVII ст. голландська друкарська фірма Ельзевірів випускала не розкішну, а ділову книгу, призначену для повсякденного читання або наукової роботи. Саме тому ці видання вирізняє стриманість оформлення, чіткі, легкі в читанні шрифти і, як правило, малий формат. Художня цінність цих книг полягає в наборі, розташуванні технічних малюнків, декоративному використанні різноманітних друкарських елементів.

Ельзевіри спромоглися поєднати художні можливості поліграфічної техніки XVII ст. з естетичними особливостями сприйняття їх сучасниками утилітарних речей. Яскравим прикладом цього симбіозу є збірка творів античних авторів «Історія готів, вандалів і лангобардів» (1655), що була опублікована за науковою редакцією та з коментарями Гуго Гроція (1583–1645), та «Історія Александра Великого» (1673) Курція Руфа (I ст. н. е.), надруковані в зручному для читачів форматі.

Celebrated in the 17th century Dutch typography of the Elzevirs didn't specialize on luxury books, but printed practical editions aimed for everyday reading or scientific work. That's why books by the Elzevirs are recognized by modest decoration, clear readable fonts and small format as usual. Artistic value of these books consists in type composition, placement of technical illustrations as well as decorative usage of various elements of graphic design.

The Elzevirs succeeded in connecting artistic possibilities of printing technique of the 17th century with the features of aesthetic perception of utilitarian things by their contemporaries. A vivid example of this symbiosis is the collection of works by antique writers *History of the Goths, Vandals and Lombards* (1655) edited and commented by Hugo Grotius (Hugo de Groot or Huig de Groot; 1583–1645), and *History of Alexander the Great* (1673) by Quintus Curtius Rufus (I century BC) that were printed in handy format.

9

Nieuhof, Johannes (1618–1672). Legatio batavica ad Magnum Tartariae Chamum Sungteium, modernum Sinae imperatorem. Historiarum narratione, quae legatis in provinciis Quantung, Kiangsi, Nanking, Xantung, Peking, et aula imperatoriâ ab anno 1665 ad annum 1657 obtigerunt, ut et ardua Sinensium in bello tartarico fortunâ, provinciarum accurata geographia, urbium delineatione, nec non artis et naturae miraculis ex animalium, vegetabilium, mineralium genere per centum et quinquagintaeneas figuras passim illustrata et conscripta vernacule per Joannem Nieuhovium ... Latinitate donata per ... Georgium Hornium ... — Amstelodami : apud Jacobum Meursium, 1668. — [14], 184, 172, [8], 1 m., 35 grav. ; 2°. 92/334

Примірник придбаний у 1874 р.

У другій половині XVII ст. візуальні уявлення європейців про Китай здебільшого пов'язувалися з ілюстрованим виданням «Голландське посольство до Великого Татарського Хана». «Великим Татарським Ханом» тут названий перший імператор-маньчжур Шуньчжи (1638–1661), а книга з безліччю прекрасних ілюстрацій являла собою звіт про поїздку до Китаю в 1655–1657 рр. делегації голландських купців на чолі з Джоном Ньюгофом (Нейхофф; 1618–1672).

Гравійований фронтиспіс зображує китайського імператора Шуньчжи на троні в оточенні численних підданих і представників підкорених народів. Імператор спирається рукою на земну кулю, що символізує величезну політичну міць маньчжурського Китаю.

Голландське посольство сильно вплинуло на сприйняття європейцями Китаю. 150 гравюр для цього видання, взявши за основу малюнки Джона Ньюгофа, підготував голландський видавець та гравер Джейкоб (Якоб) ван Меурс (1619–1680). Ці ілюстрації виступили одним із важливих джерел формування стилю шинуазрі («китайщини») в західному мистецтві XVII–XVIII ст.

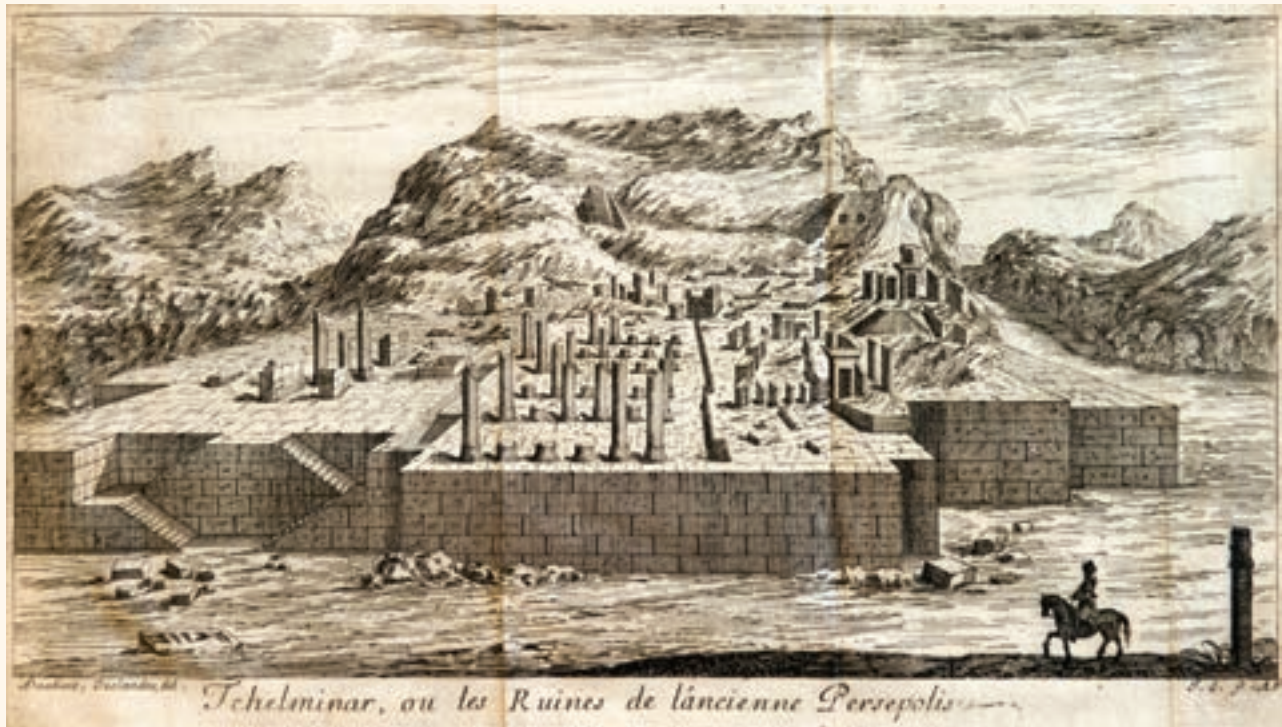
In the second half of the 17th century the average European's visual image of China in many respects rested upon an illustrated edition of *An embassy to the Grand Tartar Khan*. The first Manchu emperor to rule over China — the Shunzhi Emperor (Shun-chih Emperor; 1638–1661) was called “the Great Tatar Khan”, and a book with many beautiful illustrations represented a report about the travel to China of a delegation of Dutch merchants led by Johan Nieuhof (1618–1672) in 1655–1657.

Engraving frontispiece depicts the Chinese Shunzhi Emperor sitting on a throne surrounded by numerous subjects and delegates from tributary nations. The emperor leans on the terrestrial globe that symbolizes the great political power of Manchu China.

The Dutch embassy exerted considerable influence on European image of China. 150 engravings for this edition were created by a Dutch printer and engraver Jacob van Meurs (1619–1680) who relied upon Johan Nieuhof's pictures. These illustrations underlaid Chinoiserie style of the Western European art of the 17th–18th centuries.

*Ou ce qu'il y a de plus beau dans ces Royaumes est décrit et
dessiné au Naturel par le S. Peulier Charles Vandermere
1767*

Tchelmimar, ou les Ruines de l'ancienne Persepolis

10 *Daulier Des Landes, André (1621–1715). Les beautez de la Perse, ou la description de ce qu'il y a de plus curieux dans ce royaume, enrichie de la carte du païs, & de plusieurs estampes dessinées sur les lieux / Par le sieur A. D. D. V. Avec une relation de quelques aventures maritimes de L. M. P. R. D. G. D. F. — A Paris : chez Gervais Clouzier, 1673. — [14], 133, [3] p. : ill., 1 f. c. ; 4°.* Воронцов/3226

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Перше видання цінного опису Персії епохи Сефевідів — це звіт подорожі, здійснений Андре Дольє Деландом (1621–1715), який супроводжував славетного французького мандрівника й ювеліра Ж. Б. Таверньє у подорожі на Схід між 1663 і 1665 рр. На гравійованому титульному аркуші на тлі каравану верблюдів і коней зображений вершник, одягнений у персидський костюм та озброєний сагайдаком на плечовому ремені; помітна і фляга, необхідна у тривалій подорожі. Він тримає щит, на якому читаємо заголовок книги («Краса Персії»). Прийнято вважати, що тут зображений автор книги, оскільки підпис до гравюри говорить: «де те, що є найбільш прекрасним у цьому королівстві, описано і зображено з натури паном Дольє Деландом, вандейцем». До подорожі прикладена гравірована карта, прикрашена картушем із зображенням вершника, що поспішає.

Наведені в книзі відомості про відвідані місця (Ісфахан, Тебріз, Шираз, Персеполіс тощо) та їх види відрізняються великою точністю. Сім гравюр за власними ескізами автора були виконані відомими граверами і митцями Ізраєлем Сильвестром-молодшим (1621–1691) та Антуаном Пайє (1626–1701). На одній з них відтворено руїни стародавньої столиці Ірану Персеполіса.

The first edition of a valuable description of Safavid Persia is an account about the journey of André Daulier Des Landes (1621–1715) who accompanied a famous French traveller and jeweller J. B. Tavernier during his journey to the East between 1663 and 1665. An engraved title page depicts a horseman dressed in a Persian suit and armed with a quiver on shoulder strap, equipped as well with a flask, a necessary attribute of such a long journey. A caravan of camels and horses can be seen on the background. The rider is holding a shield which bears the title of the book: *The beauties of Persia*. It is believed that the author of the book is depicted here as the engraving is signed with the following: “all that is most beautiful in this kingdom is described and depicted from nature by Daulier Deslandes, a Vendean”. An engraved map attached to the book is decorated by a cartouche depicting a rider in a hurry.

The information about the places visited (Ispahan, Tabriz, Shiraz, Persepolis etc.) contained in the book as well as the views are notable for their accuracy. Seven plates after the author's own sketches were executed by well-known engravers and painters Israël Silvestre (1621–1691) and Antoine Paillet (1626–1701). One of them represents the ruins of Persepolis, the ancient Persian capital.

Della Valle, Pietro (1586–1652). Petri Della Valle, Eines vornehmen Römischen Patritii Reiß-Beschreibung in unterschiedliche Theile der Welt, Nemlich In Türckey, Egypten, Palestina, Persien, Ost-Indien, und andere weit entlegene Landschafften ..., Samt Einer außführlichen Erzehlung aller Denck- und Merckwürdigster Sachen, so darinnen zu finden und anzutreffen; Nebenst den Sitten, und Gebräuchen dieser Nationen und anderen Dingen ... Erstlich von dem Authore selbst, der diese Reisen gethan, in Italianischer Sprach beschrieben, und in vier- und fünfftzig Send-Schreiben : in vier Theile verfasset: Nachgehends auß dieser in die Frantzösische und Holländische; Anjetzo aber auß dem Original in die Hoch-Teutsche Sprach übersetzt, mit schönen Kupfferen geziert, und vieren wohlanständigen Registern versehen. — Getruckt zu Genff [Genève] : in verlegung Johann-Herman Widerholds, 1674 ; 2°. 92/307

Примірник надійшов до бібліотеки 20.03.1859 р. (дар Х. Х. Стевена Рішельєвському лицю).

У 1614–1626 рр. італійський мандрівник П'єтро делла Валле (1586–1652) здійснив подорож до Святої землі, Близького Сходу, Північної Африки та Індії. Під час своїх мандрівок він писав листи своєму другу Маріо Чіпано до Неаполя, які стали основою записок про подорожі. Написаний легкою і невимушеною мовою, твір Делла Валле містить цінну інформацію з історії Єгипту, Єрусалиму, Туреччини, Індії та Персії у період правління шаха Аббаса. «Подорожі» П'єтро делла Валле неодноразово перевидавалися і були перекладені французькою, німецькою та англійською мовами. Видання 1674 р., надруковане Йоханом Германом Відерхольдцем — перше перевидання твору Делла Вале німецькою мовою. Чотири томи ілюстровані 31 гравюрою, над якими працювали швейцарські гравери Йохан Якоб Турнейз, Жан Луї Дюран (1654–1718) і художник Тома Бланше (1614–1689).

An Italian traveller Pietro della Valle (1586–1652) was going on travels by the Holy Land, the Middle East, the Northern Africa and India in 1614–1626. During his wanderings he wrote letters to his friend Mario Chipano in Naples that underlain his journey notes. The work by della Valle was written in lucid literary style and contained valuable information on history of Egypt, Jerusalem, Turkey, India and Persia during the reign of Shāh 'Abbās the Great. *The Travels* by Pietro della Valle was republished for many times and translated into French, German and English. The edition of 1674 printed by Johann Herman Widerholds is the first edition of the book by della Valle in German. Four volumes were illustrated with 31 engravings by Swiss engravers Johann Jakob Thourneiser (1636–1718), Jean Louis Durant (1654–1718) and painter Thomas Blanchet (1614–1689). Frontispiece was cut by Johann Jakob Thourneiser after Thomas Blanchet's drawing.

Vue de la ville de Saint-Domingue, prise du fort de la Citadelle, par le Capitaine de la Flotte de France.

Vue de la marche, par le Royaume d'Espagne, de la Capitale de la Nouvelle Espagne, vers le Sud.

12 *Tavernier, Jean-Baptiste (1605–1689). Recueil de plusieurs relations et traitez singuliers et curieux de J. B. Tavernier ..., qui n'ont point esté mis dans ses six premiers voyages : divisé en cinq parties. — Seconde édition. — A Paris : chez la veuve Clouzier : chez Pierre Aubouyn, et chez Pierre Emery ..., 1687. — [8], 312 p. : ill. ; 4°. Воронцов/3219*

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Славетний французький мандрівник, торговець тканинами та коштовним камінням Жан Батист Таверньє (1605–1689) проїхав загалом 240 000 кілометрів, відвідавши різні куточки Середнього і Далекого Сходу. «Шість подорожей Жана Батиста Таверньє, які він здійснював до Туреччини, Персії і до Індії протягом сорока років...» містять докладні відомості не тільки про торгівлю коштовностями (французький купець продав Людовику XIV рідкісний 118-каратний блакитний діамант, привезений з Індії), а й найрізноманітнішу інформацію про такий незвичайний для європейця світ, повний екзотики. У «Збірнику різних реляцій і незвичайних та цікавих трактатів Ж. Б. Таверньє...» опубліковані матеріали, що «не ввійшли в його шість перших подорожей», у тому числі опис подорожі до Японії та Тонкіну.

Особливу цінність виданню надають гравюри на міді, серед яких — сцени традиційних церемоній, плани міст, репродукції костюмів, монет, коштовних каменів, написів. У другому виданні «Збірника різних реляцій» (Париж, 1687) відтворені гравюри, виконані Іоганном Хайнцельманом (1641–1693) для першого видання книги, але без підпису гравера. Серед ілюстрацій — майстерно виконані гравюри, що відтворювали особливості похоронної процесії під час поховання короля Тонкіна.

A celebrated French explorer, fabrics and gem merchant Jean-Baptiste Tavernier, baron d'Aubonne (1605–1689) passed in total 240 000 kilometers and visited different corners of the Middle and Far East. *The six travels of John Baptista Tavernier, baron of Aubonne, through Turkey and Persia to the Indies, during the space of forty years* provide detailed information not only on trade of jewels (a French merchant sold to Louis XIV a rare 118-carat blue diamond brought from India) but also a variety of data about the world full of exotics, so unusual for Europeans. *A Collection of J. B. Tavernier's several relations and singular and curious treaties* contains the information which wasn't published in his first *Six voyages...* including the description of the travels to Japan and Tonkin.

Copperplates make this edition particularly valuable, namely the scenes of traditional ceremonies, city plans, reproductions of costumes, coins, jems, inscriptions. The second edition of the *Collection of various relations* (Paris, 1687) reproduces the engravings executed by Johann Hainzelmann (1641–1693) for the 1st edition of the book (without engraver's signature). The illustrations include skillful engravings representing peculiarities of a funeral procession at the burial of the King of Tonkin.

Chardin, Jean (1643–1713). Voyages du chevalier Chardin, en Perse, et autres lieux de l’Orient. : Enrichie de figures en taille-douce, qui représentent les antiquités & les choses remarquables du païs ... : [en 4 t.] — Nouvelle édition, augmentée du Couronnement de Soliman III ... — A Amsterdam : aux dépens de la Compagnie, 1735. — Т. 3. — [8], 437, [3] p. : ill., port. ; 4°. Воронцов/3213

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Відомий французький мандрівник Жан Шарден (1643–1713) неодноразово відправлявся на Схід для торгівлі діамантами. Під час третьої подорожі (1671–1680) він кілька років прожив в Іспагані — тодішній резиденції перського шаха. Подорож Шардена до сефевідської Персії стала своєрідною кульмінацією в довгій низці паломництв на Схід, які здійснювали європейці. Детальний опис його мандрівок — один із кращих наукових творів західноєвропейців про Персію, який має репутацію цінного історичного свідчення про перську цивілізацію золотого століття династії Сефевідів, коли Іспагань була однією з найбільших столиць Сходу.

«Журнал подорожі шеваље Шардена до Персії... і Східної Індії...» вперше вийшов у Лондоні в 1686 р. і неодноразово перевидавався. Чотири томи ін-кварто кращого, третього видання «Мандрів кавалера Шардена...» (Амстердам, 1735) прикрашені 79 гравюрами, що представляють стародавності Сходу та сучасні автору види міст, побутові сценки, а також містять карти.

Перший і третій томи книги відкриваються фронтисписом, гравійованим за малюнком С. Томассена, на якому «Перс» і «Татарин» шанобливо тримають у руках портрет Жана Шардена. Задовольняючи цікавість європейців, Шарден розповідає про звичаї та традиції Сходу. На одній з ілюстрацій (т. 3) зображений курець опіуму; гравер — П'єр Луї Сюрюг (1686–1762).

A famous French traveller Jean Chardin (1643–1713) many times set off to the East to trade diamonds. During his third journey (1671–1680) he stayed for several years in Ispahan which used to be the residence of the Persian shah. Chardin’s travel to the Safavid Persia is often considered as a culmination of a long series of pilgrimages to the East committed by Europeans. A detailed account of his travels is one of the finest works of early Western scholarship being reputed as a valuable historical evidence of the golden age of Persian civilization of the Safavid dynasty with Ispahan as one of the greatest capitals of the East.

Journal du Voyage du chevalier de Chardin en Perse... et aux Indes Orientales first published in London in 1686 was reprinted several times. Four volumes in-quarto of the third and the best edition of the *Voyages du chevalier Chardin en Perse* (Amsterdam, 1735) are decorated with 79 plates representing both antiquities of the East and views of the towns seen by the author, everyday scenes, etc.

The 1st and the 3rd volumes of the book are decorated with a frontispiece engraved after S. Tomassin’s drawing with “a Persian” and “a Turk” respectfully holding the author’s portrait. To satisfy the curiosity of Europeans, Chardin tells about the customs and traditions of the East. One of the illustrations engraved by Pierre Louis Surugue (1686–1762) depicts an opium eater (t. 3).

Chardin, Jean (1643–1713). Voyages du chevalier Chardin, en Perse, et autres lieux de l’Orient. : Enrichie de figures en taille-douce, qui représentent les antiquités & les choses remarquables du païs ... : [en 4 t.] — Nouvelle édition, augmentée du Couronnement de Soliman III ... — A Amsterdam : aux dépens de la Compagnie, 1735. — Т. 3. — [8], 437, [3] p. : ill., port. ; 4°.

Воронцов/3213

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Жан Шарден надавав великого значення ілюстраціям до своїх подорожей, вважаючи, що вони доповнюють описи. Навіть численні віньетки відтворюють пам’ятники і споруди Персії, про які йде мова в тексті. Протягом декількох років у подорожах до Персії Шардена супроводжував відомий художник Гійом-Жозеф Грело (бл. 1630 — бл. 1680), що відображав плани відвіданих місць, костюми місцевого населення, начиння, зброю, пам’ятники тощо. Картини Грело відрізнялися великою точністю відтворення природи і становлять великий інтерес з топографічної та етнографічної точки зору. На двох гравюрах за малюнками Грело, розташованих в третьому томі, відтворені десять різновидів чоловічого та жіночого «одягу персів»: дивовижне для європейців вбрання, головні убори (у тому числі знамениті тюрбани) і незвичайне взуття.

Jean Chardin attached great importance to the illustrations to his travels assuming that they complemented the narrative. Even numerous vignettes reproduce monuments and buildings of Persia mentioned in the text. In his trips to Persia Chardin was accompanied by a famous painter Guillaume-Joseph Grelot (ca 1630 — ca 1680) who fixed the plans of the places visited, sketched the types of local costumes, utensils, weapons, monuments, etc. etc. Distinguished by high precision in reproducing the nature Grelot’s paintings are of great interest from topographic and ethnographic points of view. Two engravings from Grelot’s drawings placed in t. 3 reproduce ten varieties of both male and female «Persian clothing»: extraordinary dresses, hats (such as famous turbans) and unusual shoes.

Clemence de l'Inca Mayta Capac en faveur des Collas.

Juan y Santacilia, Jorge (1713–1773). Voyage historique de l'Amérique méridionale fait par ordre du roi d'Espagne, : [2 t.] / par don George Juan, ... et par don Antoine de Ulloa, ... ouvrage ... qui contient une histoire des Yncas du Pérou et les observations astronomiques et physiques faites pour déterminer la figure et la grandeur de la terre ; [traduit de l'espagnol par de E. Mauvillon]. — A Amsterdam et Leipzig : chez Arkstée et Merkus, 1752. — Т. 2. — [2], 316, [12], 309, [3] p., 30 grav. ; 2°. 92/391

Примірник надійшов із Генерального штабу Військового міністерства Російської імперії 28.08.1875 р.

Твір іспанських моряків Хорхе Хуана-і-Сантасілья (1713–1773) і Антоніо Ульоа-і-Торре-Гіралт (1716–1795) «Історична подорож до Південної Америки...» являє собою ілюстровану енциклопедію життя іспанського Віце-королівства Перу першої половини XVIII ст. і містить велику кількість гравюр (61 гравюра у двох томах). Історія народів Віце-королівства Перу, вірування, природні катаклізми, тваринний та рослинний світ континенту – ось джерела натхнення для європейських художників.

Акт милосердя, виявленого верховним правителем інків Інкою Капак (кечуа Inka Qharaq) щодо представників підкореного в XIV ст. народу Кольяо, слугував сюжетом для художника Габрієля Франсуа Луї Дебріє (17??–17??) і голландського гравера Якоба Фолкеми (1692–1767).

A book by Spanish man-of-war's men Jorge Juan y Santacilla (1713–1773) and Antonio de Ulloa y de la Torre-Giralt (1716–1795) *The historique voyage to Southern America* is an illustrative encyclopedia of life in Viceroyalty of Peru of the first half of the 18th century and accompanied with a great number of engravings (61 plates in two volumes). The history of the peoples of Viceroyalty of Peru, their beliefs, natural hazards, animal and vegetal life were founts of inspiration for European artists.

An act of clemency (Clémence de l'Inca Mayta Capac en faveur des Collas), demonstrated by a supreme ruler of the Inca Empire (Tawantinsuyu) — Inka Qhapaq concerning representatives of conquered in the 14th century the Collao people underlaid an engraving by an artist Gabriel François Louis Debrie (17??–17??) and Dutch engraver Jacob Folkema (1692–1767).

*Inventé par J. B. Oudry, terminé au burin par N. Dupuis, gravé à l'eau forte par C. N. Cochua le fils
qui, d'après les originaux, a fait tous les traits, conduit et dirigé tout l'ouvrage.*

La Fontaine, Jean de (1621–1695). Fables choisies, : [en 4 t.] / mises en vers par J. de La Fontaine. — À Paris : chez Dessaint & Saillant ... : Durand ... : de l'imprimerie de Charles-Antoine Jombert, 1755–1759. — Т. 1. — [12], xxx, xviii, 124 p., [70] f. pl. : front., ill. ; 2°. Воронцов/3791

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Знамениті байки французького поета Жана де Лафонтена були написані в епоху правління Людовика XIV і вперше видані між 1668 і 1694 рр. Паризьке видання «Вибраних байок» (1755–1759) — шедевр французького книжкового мистецтва XVIII ст., один із найуспішніших видавничих проектів свого часу. Публікація трьох перших томів вимагала величезної суми (понад 500 000 франків) і Людовик XV був змушений підтримати завершення видання, виділивши 80 тисяч ліврів зі своїх особистих коштів. Видання вийшло в чотирьох випусках на різних сортах паперу загальним накладом близько 1000 примірників.

Перший том відкривається гравійованим фронтисписом за малюнком відомого художника-анімаліста Жана Батиста Удрі (1686–1755). Як свідчить підпис, офорт Ш. Н. Кошена-молодшого був «завершений різцем Н. Дюпюї». Легендарний давньогрецький байкар Езоп закликає присутніх у лісі звірів висловити захоплення Лафонтеном, бюст якого розміщений на високому п'єдесталі. Крім трьох мавп і орла, що грають у цій сцені найбільш активну роль, в алегоричній композиції присутні собака, лис, лев, бик та вівця, які уособлюють різні властивості людської природи, влучно помічені Лафонтеном.

Celebrated fables by a French poet Jean de La Fontaine were written in the age of Louis XIV and first published between 1668 and 1694. A Parisian edition of *Selected Fables* (1755–1759) is a masterpiece of the French book art of the 18th century, one of the most ambitious publishing projects of the epoch. The publication of three first volumes required a huge sum (more than 500 000 francs) and Louis XV had to support the completion of the publication having allocated 80 000 French livres of his own money. The edition was published in four releases on different sorts of paper with a total circulation of about 1,000 copies.

The first volume opens with an engraved frontispiece after the drawing by Jean Baptiste Oudry, a famous animal painter (1686–1755). According to the signature, the etching by Ch. N. Cochin the younger was “completed with the chisel of N. Dupuis”. A semi-legendary Greek fabulist Aesop is encouraging animals gathered in the forest to express their admiration of Lafontaine, whose bust is placed on a high pedestal. Besides three monkeys and an eagle playing the most active part in the scene, an allegoric composition also depicts a dog, a fox, a lion, a bull and a sheep, embodying various features of human nature, aptly noted by Lafontaine.

17 *La Fontaine, Jean de (1621–1695). Fables choisies, : [en 4 t.] / mises en vers par J. de La Fontaine. — À Paris : chez Dessaint & Saillant ... : Durand ... : de l'imprimerie de Charles-Antoine Jombert, 1755–1759. — Т. 1. — [12], xxx, xviii, 124 p., [70] f. pl. : front., ill. ; 2°.* Воронцов/3791

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Чотири томи цього розкішного видання прикрашено 275 гравюрами на міді на вкладних аркушах, виконаними групою паризьких граверів за малюнками Жана Батиста Удрі (1686–1755), у яких художнику вдалося втілити задум великого байкаря. Після смерті Удрі у 1755 р. відомому художнику й граверу Шарлю Нікола Кошену-молодшому було доручено переглянути малюнки Удрі, підготувати їх до гравірування та керувати роботою 42 граверів. Кожна з 245 байок, віддрукована на окремому аркуші, супроводжується однією або декількома гравюрами і завершується кінцівкою з витонченою квітковою композицією художника Нікола Башельє, що відтворена в техніці гравюри на дереві майстерними ксилографами Н. Ле Сюером та Жаном Батистом Мішелем Папільоном.

Одна з найвідоміших байок Лафонтена «Лисиця і лелека» (*Le Renard et la Cigogne*) (у першоджерелі Езопа та в перекладі І. А. Крилова — «Лисиця і журавель») супроводжується двома різьбовими офортами, виконаними за малюнками Ж. Б. Удрі паризькими граверами Мішелем-Гійомом Обером (бл. 1704–1757) і Жаном-Жаком Фліппаром (1719–1782).

Four volumes of this édition de luxe are decorated with 275 copperplates on loose supplementary sheets executed by a group of Parisian engravers after Jean Baptiste Oudry who managed to embody the plan of the great fabulist in his drawings. As soon as Oudry died in 1755, a famous painter and engraver Charles-Nicolas Cochin was entrusted to view Oudry's drawings, to prepare them for engraving and supervise the work of 42 engravers. Each of 245 fables printed on a separate sheet is accompanied with one or several plates. Tailpieces with elegant floral compositions of the artist Nicolas Bachelier are reproduced in woodcuts by skilled xylographs N. Le Sueur and Jean Baptiste Michel Papillon.

One of the most well-known La Fontaine's fables *The Fox and The Stork* (*Le Renard et la Cigogne*) or *The Fox and the Crane* in the primary source of Aesop and Ivan Krylov's version is illustrated by two burin etchings executed after J. B. Oudry's drawings by Parisian engravers M. G. Aubert (1704–1757) and J. J. Flippart (1719–1782).

FRONTISPIECE.

18 *Hanbury, William (1725–1778). A complete body of planting and gardening. : Containing the natural history, culture, and management of deciduous and evergreen forest-trees; with practical directions for raising and improving woods, nurseries, seminaries and plantations ... also instructions for laying-out and disposing of pleasure and flower-gardens; ... likewise plain and familiar rules for the management of a kitchen-garden; ... the whole forming a complete history of timber-trees, ... as well as a general system of the present practice of the flower, fruit, and kitchen gardens / By the Rev. William Hanbury ... : in 2 vol. — London : printed for the author; and sold by Edward and Charles Dilly ..., 1770–1771 [i. e. 1773]. — Vol. 2. — 832, [24] p., 8 f. pl. ; 2°.* 147-л/724

Примірник надійшов до бібліотеки з Ботанічного саду університету 23.01.1954 р.

Велика Британія, яка в другій половині XVIII ст. стала передовою світовою державою, перша відчула на собі й негативні наслідки промислового прогресу. Це викликало потребу в збереженні англійських традицій. Великий внесок у їх плекання зробили британські вчені-натуралісти, багато природничих книг було проілюстровано авторами або під їх наглядом.

Одним із подібних видань є «Повне зібрання з садівництва» преподобного Вільяма Ханбері (1725–1778), надруковане в лондонській друкарні братів Едварда (1732–1779) та Чарльза Діллі (1739–1807). Двохтомне видання містить велику кількість розфарбованих гравюр із зображеннями рослин та описом способів догляду за ними. Епіграф із Вергілія підкріплює впевненість англійця епохи Просвітництва в необхідності повернення до природи: *O fortunati sua si bona norint Ruricolae!* (О, щасливі мешканці сіл, якби ж вони усвідомлювали свій талан!).

Great Britain in the second half of 18th century became one of the leading world states and was the first to feel negative consequences of an industrial advance. It engendered need in the preservation of English traditions. Substantial contribution in the case of preservation of these traditions was paid by British naturalists, many naturallyscientific books were illustrated by authors or under their control.

A complete body of planting by venerable William Hanbury (1725–1778) printed in a London typography of brothers Edward (1732–1779) and Charles Dilly (1739–1807) was among such books. Two-volume edition contains a great number of colored engravings depicting plants and description of methods of care of them. An Epigraph by Vergil supports the Age of Enlightenment Englishman's assurance of necessity of the return to nature: *O fortunati sua si bona norint Ruricolae!* (O happy farmers, if they knew their own good!).

DANSE D'O-TAÏTI.

Troisième voyage de Cook, ou Voyage à l'océan Pacifique, ordonné par le roi d'Angleterre, pour faire des découvertes dans l'Hémisphère Nord, pour déterminer la position & l'étendue de la Côte Ouest de l'Amérique Septentrionale, sa distance de l'Asie, & résoudre la question du passage du Nord : [en 4 t.] / exécuté sous la direction des capitaines Cook, Clerke & Gore, sur les vaisseaux la Résolution & la Découverte, en 1776, 1777, 1778, 1779 et 1780 ; traduit de l'anglois par M. [Jean-Nicolas] D[émeunier] ... — A Paris : Hôtel de Thou ... , 1785. — T. 2. — [4], 422 p., 10 pl., 3 cartes; 4°. 92/1685

Примірник надійшов до бібліотеки 13.12.1956 р.

Уперше щоденники третьої та останньої подорожі знаменитого англійського мореплавця та першовідкривача Джеймса Кука були надруковані в 1784 р. у Лондоні. Підготовку й редакцію рукопису Кука було доручено Джону Дугласу, який дуже вільно з ним повівся, додавши до оригінального тексту Кука спогади інших членів експедиції та відредагувавши авторський стиль так, що це суттєво вплинуло на зміст оповіді. Переклад французькою мовою «Третьої подорожі Кука або подорожі Тихим океаном...» було здійснено Жаном Николя Демьоньє (1751–1814). Чотири томи видання 1784 р. було ілюстровано численними гравюрами на міді й мапами гравером Робером Бенардом (1734–?) за матеріалами учасників експедиції. Мапи виконано згідно зі свідченнями лейтенанта Генрі Робертсона, а ілюстрації — за малюнками англійського художника Джона Уеббера (1751–1793).

У вересні 1777 г. Джеймс Кук та його супутники, доктор Андерсен і Джон Уеббер, стали свідками церемонії людського жертвоприношення, здійсненої з метою вмилювати дух Еатуа для одержання перемоги над мешканцями острова Еімео. Ввечері того ж дня, прийнявши запрошення короля О-Ту провести ніч на острові в поселенні, їм «трапилася можливість» спостерігати виконання національного танцю остров'ян — «Хейва».

At the first time journals of the third and last round-the-world voyage by a famous English seafarer and discoverer James Cook were printed in 1784 in London. After return the members of expedition gave his notes to Admiralty who it decided to publish them. Edition of manuscript by Cook was commended to John Douglas who was very easy in its interpretation and added to original text by Cook memories of other members of expedition and edited the author's style with significant changes in primary sense. French translation of *The third voyage of Cook or Voyage across the Pacific ocean* was made by Jean-Nicolas Démeunier (1751–1814). Four-volume edition of 1784 was illustrated by a great number of copperplates and maps made by engraver Robert Benard (1734–) after materials of the members of the expedition. Maps were drawn after information of lieutenant Henry Robertson, and illustrations after pictures by an English artist John Webber (1751–1793).

In September 1777 James Cook and his companions, doctor Andersen and artist John Webber became witnesses of a ceremony of a human sacrifice made to propitiate the spirit Eatua for gaining the victory on people of the Eimeo Island. On the evening of the same day the captain with friends accepted an offer to spend a night on the island, where they got an opportunity to watch islander's national dance *Heiva*.

UNE FEMME DE L'ENTRÉE DE PRUVY, GUILLAUME.

UN HOMME DE DOXALANDKA.

20 Troisième voyage de Cook, ou Voyage à l’océan Pacifique, ordonné par le roi d’Angleterre, pour faire des découvertes dans l’Hémisphère Nord, pour déterminer la position & l’étendue de la Côte Ouest de l’Amérique Septentrionale, sa distance de l’Asie, & résoudre la question du passage du Nord : [en 4 t.] / exécuté sous la direction des capitaines Cook, Clerke & Gore, sur les vaisseaux la Résolution & la Découverte, en 1776, 1777, 1778, 1779 et 1780 ; traduit de l’anglois par M. [Jean-Nicolas] D[émeunier] ... — A Paris : Hôtel de Thou ..., 1785. — T. 3. — [4], 488 p., 20 pl., 6 f. cartes; 4°. 92/1685

Примірник надійшов до бібліотеки 13.12.1956 р.

Навесні 1778 р. експедиція Джеймса Кука підійшла до берегів Північної Америки. У травні кораблі увійшли в затоку, названу Куком Сандвіч-Саунд, а пізніше перейменовану видавцями його щоденників на Принс-Вільям, на честь принца Вільгельма, майбутнього короля Англії. Тут Кук і його супутники зустрілися з індіанцями пугачами. Потім, пройшовши широку затоку, яка нині носить ім’я Кука, за маршрутом Беринга та Чирікова кораблі «Резолюшн» і «Діскавері» вийшли в Берингове море й наприкінці червня підійшли до берегів острова Уналашка, що належить до групи Лисячих островів, розташований у східній частині Алеутських островів. Впродовж усієї подорожі художник Джон Уеббер робив замальовки нових земель та їх мешканців. Йому належать і два представлених портрети: жіночий портрет індіанки затоки Принс-Вільямс та алеута з острова Уналашка. Як і решта ілюстрацій до французького видання 1785 р., обидва портрети вигравіювані Робером Бенардом.

In spring of 1778 James Cook’s expedition came around the banks of Northern America. In May the ships entered a gulf named by Cook Sandwich-Sound and renamed afterwards by editors of his journals in honour of Prince William, future king of England. Here Cook and his companions met Chugach Indians. Then going through a wide gulf nowadays named after Cook the ships *Resolution* and *Discovery* after route of the Great Northern Expedition put to the Bering Sea and in the end of June came to the Unalaska Island from group of the Fox Islands situated in the eastern Aleutian Islands. During voyage artist John Webber drew sketches of new lands and their citizens. He is an author of presented portraits: a female portrait of an Indian woman from Prince William Sound (*Une femme de l’entrée du Prince Guillaume*) and an Aleut from Unalaska Island (*Un homme de Oonalashka*). The both portraits were engraved by Robert Bernard as well as whole illustrations for French edition of 1785.

4e Année.

N° 21.

J. M. de la Roche

COMME ILS M'ONT TRÔMPÉ! LES CRUELLES GENS!

4e Année.

N° 12.

COSTUME DU PRINCE CLODOMIR

dans les Dardes. Comédie de M. de Blain.

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Тижневик «Костюми та Аннали великих театрів Парижу...» (1786–1789) був заснований французьким публіцистом М.-Р. Гільяром д'Обертейлем (бл. 1740–1789), а починаючи з лютого 1787 р., ним керував журналіст, знавець театрального життя й історії театру Жан Ле Ваше де Шарнуа (1749–1792?), автор фундаментальних «Досліджень костюмів і театрів усіх народів, як давніх, так і сучасних». Тижневик містить численні гравюри в техніці кольорової акватинти, розфарбовані аквареллю, на яких зображені провідні актори паризьких театрів у сценічних костюмах, анонімні персонажі, зброя, різні аксесуари тощо. Чимало було виконано французьким гравером і хіміком Жаном Франсуа Жаніне (1752–1814), що одним із перших застосував кольоровий друк. Він виступив також як видавець тижневика.

Одна з гравюр (№ XXI за 1789 р.) відтворює сцену з комедії французького поета-пісняря і драматурга Шарля Колле (1709–1783) «Полювання Генріха IV»: взявши за руку герцога Сюллі, Генріх IV вигукує: «Жорстокі люди! Як вони зрадили мене!» (акт I, сцена 6). Гравюра виконана французьким гравером П'єром-Мішелем Аліксом (1762–1817), що спеціалізувався на кольорових естампах.

На іншій гравюрі (№ XIV за 1789 р.) зображений герой трагедії французького письменника Антуана Ле Блана де Гійє (1730–1799) «Друїди» Клодомір (Хлодомір); прототип персонажа — один із синів знаменитого короля франків Хлодвіга I. Підпис гравера: S. P.

A weekly periodical *Costumes et Annales des Grands Théâtres de Paris* (1786–1789) was established by a French publicist M.-R. Hilliard d'Auberteuil (ca 1740–1789). Since February 1787 it was directed by a journalist, an expert and historian of theatre Jean Charles Le Vacher de Charnois (1749–1792?) who later published his fundamental *Research on the Costumes and the Theaters of all nations, both ancient and modern*. *Costumes et Annales* contained numerous coloured aquatints representing leading actors of Parisian theaters in theatrical costumes, anonymous characters, weapons, various accessories etc. Most of them were executed by a French engraver and chemist Jean-François Janinet (1752–1814) who was one of the first to use colour printing and brush etching. He was also engaged in publication of the periodical.

One of the engravings (№ XXI for 1789) represents the moment from the comedy written by a French poet, songwriter and dramatist Charles Collé (1709–1783) *Henry IV's Shooting Party* (*La partie de chasse de Henri IV*) when King Henry IV exclaims taking the Duke de Sully by hand: “Cruel people! How they have betrayed me!” (act 1, scene 6). The plate was executed by a French engraver Pierre-Michel Alix (1762–1817) who specialized in colour prints.

Another engraving (№ XIV for 1789) depicts Clodomir from the tragedy *The Druids* (*Les Druides*) by a French writer Antoine Le Blanc de Guillet (1730–1799). The prototype of the character was one of the sons of a legendary king of Franks Clovis I. The print is signed: S. P.

The Fountain of Capua

A Piedmontese Dance

22 Italian scenery : representing the manners, customs, and amusements of the different states of Italy / containing thirty-two coloured engravings by James Godby, from original drawings by P. van Lerberghi. The narrative by M. Buonaiuti. — London : printed for, published and sold by Edward Orme ...; sold also by Longman, Hurst, Rees, and Orme ..., 1806. — [4], 74, [2] p., 32 pl., mus.

Воронцов/13503

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Тридцять дві розфарбовані від руки пунктирні гравюри з зображенням типових сцен повсякденного життя, звичаїв і розваг мешканців різних областей Італії (Савойї, П'ємонту, Рима, Неаполя та околиць) виконані англійським гравером Джеймсом Годбі, майстром пунктирної техніки, який працював в Лондоні наприкінці XVIII — першій чверті XIX ст., за оригіналами художника-романтика Петера ван Лерберга. Усі ілюстрації супроводжуються текстами італійського літератора, лібретиста й перекладача Б. Серафіно Буонаюті (?–1821) англійською та французькою мовами, а також нотами неаполітанської «тарантели».

На гравюрі «Джерело в Капуї» помітне прагнення підкреслити живучість античних традицій в одному з найдавніших міст Південної Італії, що на початку XIX ст. знаходилося у складі Неаполітанського королівства, престол якого в 1806–1808 рр. займав брат Наполеона Бонапарта Жозеф: форма колодязя сходить до античності, жіночі головні убори та зачіски також наслідують античні зразки.

Композиція та яскраві кольори гравюри «П'ємонтський танок» передають життєрадісний настрій відвідувачів таверни, які під звуки лютні виконують танок *la Corenta*, популярний у цій частині Північної Італії.

Thirty two hand-coloured engravings represent “the manners, customs, and amusements” of different Italian provinces — Savoy, Piedmont, Rome, Naples and surroundings. The plates were executed after Peter van Lerberghi's original drawings by an English master James Godby, skillful in line engraving, who was active in London in the late 18th century and the first quarter of the 19th century. All illustrations are supplied with the narrative in both French and English written by an Italian man of letters, librettist and translator B. Serafino Buonaiuti (?–1821) as well as the music of *Tarantella*, a dance of Naples.

The engraving *The Fountain of Capua* tends to demonstrate the vitality of ancient traditions in one of the ancient towns of Southern Italy (at the beginning of the 19th century made a part of the Kingdom of Naples and in 1806–1808 was ruled by Napoleon Bonaparte's brother Joseph), the form of the well going back to antiquity, women's headdresses and hairstyles also following antique models.

Both the composition and bright colours of the print *A Piedmontese Dance* convey the cheerful mood of the visitors of a tavern, performing *la Corenta*, a popular dance of this part of northern Italy to the sound of the lute.

New South Wales

View of Lyttelton from the East Side of the Cove

1841

23 The present picture of New South Wales : illustrated with four large coloured views, from drawings taken on the spot, of Sydney, the seat of government : with a plan of the colony taken from actual survey by public authority ... / by D. D. Mann. — London : sold by John Booth, 1811. — 99, [1], vi p., 8 f. pl. : ill., m. Воронцов/5757

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

У липні 1799 р. Деніел Дікінсон Манн (1775–1811) прибув до Австралії в числі інших засуджених за кримінальні злочини. Після звільнення він займав різні адміністративні посади. Повернувшись навесні 1809 р. до Великобританії, Манн підготував до друку опис цієї британської колонії під заголовком «Сучасна картина Нового Південного Уельсу...» з доданим планом та гравюрами в техніці акватинта. Чотири розфарбовані від руки гравюри на подвійних аркушах виконані за малюнками австралійського художника й гравера Джона Ейра (1771–?), роботи якого відрізняються високою достовірністю зображуваної місцевості. В якості гравера виступив шотландський майстер акватинти й пейзажист Джон Хевісайд Кларк (бл. 1771–1836), відомий як «Кларк-Ватерлоо» завдяки зробленим ескізам для майбутньої картини безпосередньо на полі бою.

На гравюрі «Новий Південний Уельс. Вигляд Сіднея зі східного берега річки Ков. № 2» зображені розташовані вздовж берега приватні будівлі та споруди, у тому числі Госпітальна пристань. На передньому плані — торговельні та військові судна (найбільше з них із піднятим британським прапором), рух яких свідчить про зростання значення Сіднея як жвавого порту, а каное аборигенів, що знаходяться тут, нагадують про екзотику далекої Австралії та її корінних мешканців.

In July 1799 Daniel Dickenson Mann (1775–1811) arrived in Australia as one of other convicts exiled to the colony. Upon his release, he occupied various administrative positions. Back to Great Britain in 1809, Mann prepared for publication an account of this British colony titled *The present picture of New South Wales* accompanied with a plan of the colony and aquatints. Four hand-coloured plates on double sheets were executed by a Scottish aquatint expert and landscape-painter John Heaviside Clark (ca 1771–1836) known as *Waterloo Clark* because of the sketches he made on the field directly after the Battle of Waterloo. The aquatints were executed from the drawings of an early Australian artist and engraver John Eyre (1771–?) whose works are marked by authenticity of depicted localities.

The engraving *New South Wales. View of Sydney from the East Side of the Cove № 2* represents private houses, office buildings and constructions including the Hospital Wharf. Commercial and military vessels in the foreground with a British flag hoisted on the biggest boat prove the importance of Sydney as a bustling port while canoes belonging to the natives remind of the exotic of Australia and indigenous population of a faraway continent.

DE WITTE & DE WITTE, AMSTERDAM.

AMSTERDAM.

24 **The triumphs of Europe, in the campaigns of the years 1812, 1813, 1814: commemorated by a series of twelve views of Moscow, the Kremlin, Leipsic, Dresden, Berlin, Frankfort on the Maine, Amsterdam, the Hague, Hamburg, &c. &c. ... to which is prefixed, A concise history of those important events : [2 p. in 1 vol.] / [By Thomas Hartwell Horne, Robert Bowyer]. — London : Printed by T. Bensley, ... for R. Bowyer ..., 1814–1815. — [2], 27, [1], [20], 29–76, [8] p., [25] pl. : ill., m. Воронцов/13609**

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Ще не відгрімали останні битви наполеонівських війн, коли в британській столиці вийшла перша частина ілюстрованого видання під назвою «Тріумфи Європи в кампаніях 1812, 1813, 1814 років». Вона містила короткий виклад подій, підготовлений англійським теологом, письменником Томасом Хартвеллем Хорном (1780–1862), а також види європейських міст, які відіграли свою роль у досягненні перемоги над Наполеоном Бонапартом: Москви, Лейпцига, Дрездена та ін.

Розфарбовані від руки акватинти були виконані з оригіналів малюнків із зібрання російського імператора; художник — британський королівський портретист, мініатюрист і видавець Роберт Бойер (1758–1834); гравер Р. Б. Девіс.

На гравюрі — вид Амстердама, найбільшого і процвітаючого міста «Об'єднаних провінцій».

The last battles of Napoleonic wars hadn't died down yet when the first part of an illustrated book titled *The triumphs of Europe, in the campaigns of the years 1812, 1813, 1814* was published in the British capital. It contained “a concise history of those important events” prepared by an English theologian and writer Thomas Hartwell Horne (1780–1862) as well as the views of European cities that played a role in achieving the victory of the coalition over Napoleon Bonaparte: Moscow, Leipzig, Dresden etc.

Hand-coloured aquatints were executed after the original drawings from the collection of the Russian Emperor by British miniature painter and publisher Robert Bowyer (1757–1834) and R. B. Davis.

The plate represents the view of Amsterdam, the biggest and most prosperous town of the United Provinces of the Netherlands.

RIGHT OF PROPERTY RESERVED.

REIMSAY'S TOWN, WAHAI, AND THE KURELO BRIDGE.

25 **The triumphs of Europe, in the campaigns of the years 1812, 1813, 1814: commemorated by a series of twelve views of Moscow, the Kremlin, Leipsic, Dresden, Berlin, Frankfort on the Maine, Amsterdam, the Hague, Hamburg, &c. &c. &c. ... to which is prefixed, A concise history of those important events : [2 p. in 1 vol.] / [By Thomas Hartwell Horne, Robert Bowyer]. — London : Printed by T. Bensley, ... for R. Bowyer ..., 1814–1815. — [2], 27, [1], [20], 29–76, [8] p., [25] pl. : ill., m. Воронцов/13609**

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

У 1815–1816 рр. видання «Тріумфи Європи...», призначене увічнити для нащадків пам'ять про перемоги над «непомірним честолюбством», було продовжено. Друга частина — «Ілюстрований звіт про найважливіші події в анналах Європи протягом 1812, 1813, 1814 і 1815 років» — містила розфарбовані від руки види міст, виконані Р. Бойером у техніці акватинти, гравіровану карту, яка демонструє хід відступу французької армії з Москви, а також факсиміле підписів учасників антинаполеонівської коаліції, із додатком записок про деякі з них.

У жовтні 1813 року під час бою австро-баварський корпус намагався зупинити відступаючу армію Наполеона при німецькому місті Ганау, але був розбитий. Бій при Ганау став останньої великою битвою кампанії 1813 року в Європі. На гравюрі зображений в'їзд у місто з боку моста через річку Кінціг.

The publication of *The Triumphs of Europe* designed to transmit to posterity the memory of the victories over “insatiable ambitions” was continued in 1815–1816. The second part titled *An illustrated record of important events in the annals of Europe during the years 1812, 1813, 1814, & 1815* contained hand-coloured aquatints executed by R. Bowyer representing the views of European cities, an engraved map demonstrating the retreat of the French army from Moscow as well as facsimile signatures of the members of anti-Napoleonic coalition with attached notes on some of them.

In October 1813 the Austro-Bavarian Corps trying to stop Napoleon's retreating army at the German town of Hanau was defeated in the combat known as the last important battle of the 1813 campaign in Europe. The engraving represents the entrance to the town from the bridge across the river Kinzig.

From a drawing made by the artist in 1815.

Engraved by J. H. B. & Co. 1815.

WATERLOO.

Carrying the French Cannon from the Field of Battle on the 18th July 1815.

26 **The Campaign of Waterloo : illustrated with engravings of Les Quatre Bras, La Belle Alliance, Hougoumont, La Haye Sainte, and other principal scenes of Action ; including a correct military plan, together with a grand view of the battle on a large scale : to which is prefixed a history of the campaign, ... / [By T. H. Horne]. — London : printed by T. Bensley and son ... : for Robert Bowyer ..., 1816. — [2], 34, 10, [4] p. : ill., 3 pl., 2 f. port., m. Воронцов/13585**

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Видання «Кампанія Ватерлоо» вийшло у світ незабаром після фатальної поразки Наполеона I. Історичний огляд відомої військової кампанії був написаний англійським письменником, теологом Т. Х. Хорном (1780–1862). Особливу цінність виданню надають п'ять розфарбованих від руки гравюр у техніці акватинта з видами містечок, які послужили ареною бойових дій: Ватерлоо, Катр-Бра, Бель-Альянсу, Угумону і Ла-Е-Сен. Гравюри з малюнків, зроблених на місці подій, виконані британським королівським портретистом, мініатюристом і видавцем Робертом Бойером (1758–1834).

Видання доповнене гравірованою на міді картою битви (гравер Р. Б. Девіс) та 98 гравірованими на міді портретами в медальйонах полководців французької армії та союзних військ, членів французької королівської сім'ї, родини Бонапартів, із пояснювальними текстами.

Гравюра «Ватерлоо, конвоювання французької гармати з поля битви 24 липня 1815 року» відтворює вигляд цього селища, що залишилося в історії, зі сторони дороги, що веде до Брюсселя. Невеликий трактир, розташований зліва, заповнили відвідувачі, які прибули з-за Ла-Маншу. Місцеві мешканці та військові теж зібралися, щоб подивитися, як під британським конвоєм до Брюсселя везуть захоплену французьку гармату.

The Campaign of Waterloo was published soon after Napoleon's fatal defeat at Waterloo. The historical account of a famous military campaign compiled from official documents was written by an English theologian and author Thomas Hartwell Horne (1780–1862). Five hand-coloured aquatints of Waterloo, Les Quatre Bras, La Belle Alliance, Hougoumont, La Haye Sainte, i. e. principal scenes of actions drawn on the spot by a British miniature painter and publisher Robert Bowyer (1758–1834) make this edition particularly valuable.

The book is illustrated by a copper plate of the map of the battle (engraver R. B. Davis) and ninety-eight portraits of French warriors and commanders of allied armies, members of the French Royal family as well as Bonaparte family, together with explanatory notes.

The engraving *Waterloo, Conveying the French Cannon from the Field of Battle on the 24th July 1815* depicts the view of the village, whose name remained in the history, from the side of the road leading to Brussels. A small inn on the left is filled with the visitors from across La Manche while local residents and military men line the street, everybody eager to see a captured French canon conveyed by British soldiers to Brussels.

SON IMAGINATION SE REMPLIT DE TOUT CE QU'IL AVAIT LU. - T. I, CH. I.

27 *Cervantes, Miguel, de (1547–1616). L'Ingenieux hidalgo Don Quichotte de la Manche : [en 2 t.] / par Miguel de Cervantes Saavedra ; traduction de Louis Viardot ; avec les dessins de Gustave Dore, graves par H. Pisan. — Paris : librairie de L. Hachette et Cie., 1863. — Т. 1. — [4], XXIII, [1], 459, [3] p., 62 ill.* 51/266

Примірник надійшов до бібліотеки 22.04.1939 р.

Французький художник Гюстав Доре (1832–1883) був видатним ілюстратором XIX століття. Книги з його ілюстраціями видавалися в багатьох країнах світу. У відомих видавництвах від Санкт-Петербурга до Мадрида існувала своєрідна мода на Доре, у художника не було відбою від замовлень. Але Доре вирішив для себе, що проілюструє всі найвизначніші твори світової літератури. Не оминув він своєю увагою й головний твір іспанського Відродження «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» (1605–1615), написаний Мігелем де Сервантесом Сааведра (1547–1616).

З ім'ям Гюстава Доре та граверів його кола пов'язаний розквіт гравюри на дереві у Франції другої половини XIX ст. Еліодор Пізан (1822–1890), друг Г. Доре, є автором усіх гравюр для французького перекладу твору Мігеля Сервантеса.

Дон Кіхот у зображенні Гюстава Доре й Еліодора Пізана — це не «лицар печального образу», створений для висміювання старовинних лицарських романів, а шляхетний гуманіст, що живе заради інших і в ім'я порятунку людства від зла.

French artist Paul Gustave Doré (1832–1883) was one of the greatest illustrators of the 19th century. Books illustrated by him were published in many countries of the world. In the famous typographies from St.-Petersburg to Madrid existed special mode on Doré, and artist had no end of offers. But Doré's decision was to illustrate the most significant works of world literature. He didn't slight the main novel of Spanish Renaissance *The Ingenious Gentleman Don Quixote of La Mancha* (1605–1615) written by Miguel de Cervantes Saavedra (1547–1616).

The golden age of French woodcut printing of the second half of the 19th century is connected with the name of Gustave Doré and engravers from his circle. G. Doré's friend Heliodore-Joseph Pisan (1822–1890) is an author of all engravings for French translation of the work by Miguel de Cervantes.

Don Quixote depicted by Gustave Doré and Heliodore Pisan is not a *Knight of the Rueful Countenance* created to ridicule old tales of chivalry. He is a noble humanist living for others and in the name of salvation of mankind from evil.

IL ÉTAIT FORT GRAND MATIN ET LES RAYONS DU SOLEIL NE LES GÉNÉRAIENT PAS ENCORE. — T. I, CH. VII.

28 *Cervantes, Miguel, de (1547–1616). L'Ingenieux hidalgo Don Quichotte de la Manche : [en 2 t.] / par Miguel de Cervantes Saavedra ; traduction de Louis Viardot ; avec les dessins de Gustave Dore, graves par H. Pisan. — Paris : librairie de L. Hachette et Cie., 1863. — Т. 1. — [4], XXIII, [1], 459, [3] p., 62 ill.* 51/266

Примірник надійшов до бібліотеки 22.04.1939 р.

Паризьке видання «Премудрого гідальго Дон Кіхота з Ламанчі» 1863 р. задумав і надрукував Луї Ашетт (1800–1864) — глава відомого друкарського та книготоргового дому. До цієї роботи видавець залучив не лише Гюстава Доре в якості художника, але й Еліодора Пізана як гравера.

Гюстав Доре надзвичайно серйозно поставився до роботи над одним із найкращих творів іспанської літератури. У 1862 р. він відвідав Іспанію з метою вивчення історії та культури батьківщини Дон Кіхота. Радився Доре з перекладачем роману Луї Віардо (1800–1883), спеціально приїжджаючи до нього до Німеччини.

...Кам'янистими дорогами Іспанії мандрують два дивні вершники. Один із них, довгий і сухорлявий, в іржавих латах і зі списом у руці, плентається на охлялій шкапі, інший, маленький та товстий, тюпає за ним на сірому віслюку. Це Дон Кіхот і Санчо Панса — головні герої знаменитого роману. І це сама Іспанія, зображена генієм Мігеля Сервантеса і Гюстава Доре, постає перед читачем...

Paris edition of *The Ingenious Gentleman Don Quixote of La Mancha* of 1863 was planned and printed by Louis Hachette (1800–1864), a head of famous typographic and book-selling house. The editor recruited Gustave Doré to work on the book as an artist and Heliodore Pisan as an engraver.

Gustave Doré took earnestly his job on one of the best novels in Spanish literature. In 1862 he came to Spain with a purpose of learning the history and culture of *Don Quixote's* motherland. Doré also consulted the translator of the novel Louis Viardot (1800–1883) paying him a special visit in Germany.

...Two weird horsemen ride by Spanish rocky roads. One of them, long and thin, with rusty armour and spear in his hand trudges on wasted jade. The second one, short and thick, drags himself along on a grey donkey. These are Don Quixote and Sancho Panza, the main characters of the renowned novel. And this is Spain itself pictured by the genius of Miguel Cervantes and Gustave Doré that appears before reader...

SCÈNE DU DÉLUGE.

29 **Biblia (Fr.; 1866; Tours). La Sainte Bible : [en 2 t.] / traduction nouvelle selon la Vulgate par J.-J. Bourassé, P. Janvier ; dessins de Gustave Doré ; ornementation du texte par H. Giacomelli. — Tours : Alfred Mame et fils, 1866. — Vol. 1. — 904 col., [6] p., 118 f. ill.** 1/338

Примірник надійшов до бібліотеки з Музею витончених мистецтв університету 25.09.1891 р.

Гюстав Доре працював над Біблією два роки (1864–1866) і створив для розкішного туринського видання 1866 р. 230 ілюстрацій. Головна проблема, із якою зіткнувся художник, полягала в тому, що не всі події Біблії могли бути проілюстровані. Тому Доре вирішив зосередитися на ключових книгах і найбільш драматичних моментах Священного Писання. Старий Заповіт він трактував крізь призму грандіозних природних процесів, на тлі яких розгортається історія. У Новому Заповіті всю свою увагу художник приділив персонажам, яких намагався створювати, не порушуючи іконографічного канону. Разом із Доре над Біблією працювало близько 40 граверів, серед яких Е. Пізан (1822–1890), Е. Паннемакер (1847–1930), А. Гусман-батько (1821–1905), Ш. Лаплант (вм. 1903) та ін.

Робота Гюстава Доре над ілюстраціями до Біблії отримала дуже суперечливі відгуки сучасників. Еміль Золя (1840–1902), наприклад, порівнюючи роботу Гюстава Доре та Гектора Джакомеллі (1822–1904), що створив віньєтки та заставки для Біблії, писав, що «...Великий ясновидець та імпровізатор, який раніше говорив за Данте і Сервантеса, а тепер за самого Господа Бога, перевищує свого побратима невгамовною фантазією...». Проте, тим не менш, ілюстрації Доре до Біблії витримали випробування часом.

Gustave Doré was working on the Bible for two years (1864–1866), he created 230 illustrations for a luxurious Turin edition of 1866. The main problem that arose before the artist consisted in the fact that not all events in the Bible might be illustrated. So Doré decided to concentrate on the crucial books and the most dramatic episodes of the Holy Writ. He interpreted the Old Testament through the lenses of great natural processes against expanding historical events. In the New Testament the illustrator focused his attention on characters which he tried to show without breaking iconographic canon. About 40 engravers worked on the Bible along with Doré, among them H. Pisan (1822–1890), E. Pannemaker (1847–1930), Adolphe Gusmanfather (1821–1905), Ch. Laplante (d.1903) etc.

Contemporaries spoke ambiguously about Bible illustrations by Gustave Doré. Émile Zola (1840–1902) comparing pictures by Gustave Doré and Hector Giacomelli (1822–1904) who created vignettes and headbands for the Bible wrote that “great clairvoyant and improvisator who spoke before for Dante and Cervantes and now is speaking for the Lord suppresses his confrere with his wayward fantasy...” But nevertheless Bible illustrations by Doré withstood the test of time.

Альбоми гравюр
Albums of prints

ARMANDVS IOANNE S DV

DE RICHELIEV *sub Ludovico XIII°*

Tot excelsi litoris quos Unicefque Orbis

Audat Laboribus hoc Unum praestare

filij Divus est quod summa Rerum

PLESSIS CARDINALIS DVX

a Domino suo filij concredita, Tunc
Rege merito Ingenio Aequante,
fructuante Cetero fortis animo
Fideliter Executus est

Grandis quae tot saecula videtur tollatur Imago. Dicitur hinc totum fuisse Unum in la Pley.

30 **Les portraits des hommes illustres françois qui sont peints dans la gallerie du Palais Cardinal de Richelieu : avec leurs principales actions, armes, devises & éloges latins; / desseignez & gravez par les sieurs Heince & Bignon peintres et graveurs ordinaires du roy ... ensemble les abregez historiques de leurs vies composez par M. de Vulson, sieur de la Colombière. — A Paris : chez Henri Sara : chez Jean Paslé : [chez] Charles de Sercy, 1650. — [1], [34], [26] f. : ill. ; 2°.**

Воронцов/13563

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

У 1637 році на замовлення кардинала Рішельє в північно-східному крилі його палацу (зараз — Пале-Рояль) була завершена Галерея великих людей. У довгій залі були розвішані портрети видатних діячів Франції (вибір портретованих був зроблений самим кардиналом), виконані одним зі старійшин французької Академії живопису і скульптури Філіпом де Шампань (Шампень) (1602–1674) і придворним художником короля Симоном Вує (1590–1649).

Через 13 років у Парижі вийшло перше видання «Портретів прославлених французів, написаних у галереї палацу кардинала Рішельє разом з їх головними діяннями, гербами, гаслами та похвалами [на їх честь]», у якому портрети в повний аркуш супроводжуються коментарями, написаними Марком Вюльсоном де ла Коломб'єр (?–1658/1665), французьким істориком, поетом, фахівцем із геральдики та генеалогії. Гравюри на міді (різець, офорт) виконані граверами Захаром Хайнсом (1611–1669) і Франсуа Біньоном (бл. 1620–1671). Портрети облямовані рамками, на яких відтворюються сцени з життя історичних особистостей і їх гасла (геральдичні символи).

Університетський примірник містить 26 гравюр та окремий розділ із поясненнями гасел і геральдичних знаків «прославлених французів». Портрет кардинала Рішельє (1585–1642) — одна з гравюр видання.

The Gallery of Great Men (Gallérie des Hommes Illustres) was ordered by the Cardinal Richelieu and accomplished in 1637 occupying the north-eastern wing of his palace (nowadays *Palais-Royal*). The portraits of illustrious personalities of France were painted by Philippe de Champaigne (1602–1674), one of the founding members of the Academy of painting and sculpture, and Simon Vouet (1590–1649), a court painter to the king. The choice of models was made by the Cardinal himself.

Thirteen years later *The Portraits of illustrious Frenchmen painted in the gallery of the Palace of Cardinal Richelieu with their principal actions, armors, devices & praises* were published in Paris. Full sheet portraits are supplied with commentaries written by Marcus Vulson de la Colombière (?–1658/1665), a French historian, and an expert in armory and genealogy. The copper engravings (chisel, etching) framed with major events in illustrious men's biographies and their devices (heraldic symbols) were executed by Zacharie Heinze (1611–1669) and François Bignon (ca 1620–1671).

The copy from the University Library contains 26 plates, the portrait of the Cardinal Richelieu (1585–1642) being one of them. Devices and heraldic symbols of the “illustrious French” are explained in a separate part.

31 Silvestre, Israël (1621–1691). Les plaisirs des l’Isle enchantée, ou les festes, et divertissement du roy, à Versailles, divisez en trois journées, et commencez le 7-me jour de may de l’année 1664. — [Paris], [1664]. — 9 est. Воронцов/13579

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

«Забави чарівного острова» — це альбом гравюр, присвячених однойменному придворному святу, що проходило з 7 по 13 травня 1664 р. у Версалі. Офіційно свято влаштовувалося на честь двох королев: Марії-Терезії (1717–1780) й Анни Австрійської (1601–1666), однак неофіційно — фаворитки Людовика XIV (1638–1715) Луїзи де Лавальєр (1644–1710). У підготовці та проведенні веселощів брали участь: придворний поет і драматург Ісаак де Бенсерад (1612/1613–1691), композитор, скрипач, танцюрист і диригент Жан-Батист Люллі (1632–1687), інженер Карло Вігарані (1637–1713), що проектував механізми для живих фігур та скульптур, і Жан-Батист Поклен (1622–1673), відомий під псевдонімом Мольєр.

Основою урочистостей став один із епізодів поеми Лудовіко Аріосто «Несамовитий Роланд». Усі учасники свята були полонені прекрасною Альціною, чарівний палац якої був встановлений у центрі круглого ставу, відомого тепер як став Аполлона. На представленій гравюрі придворний художник-гравєр Ізраель Сильвестр-молодший (1621–1691) зобразив театральну виставу третього дня святкування. У центрі ставу чарівний острів із палацом Альціни й морськими чудовиськами, що його охороняють. Верхи на міфічних тваринах сиділи сама Альціна (у ролі якої була мадемуазель Дю Парк) та її німфи. Фіналом вистави став феєрверк, що знищив казковий острів і палац Альціни.

The Pleasures of the Enchanted Island is an album of engravings devoted to a court festival with the same name that passed from 7th till 13th of May 1664 in Versailles. Officially the festival was organized in honour of queens Anne of Austria (1601–1666) and Maria Theresa (1717–1780) and non-officially for Louis XIV (1638–1715) favourite Louise de La Vallière (1644–1710). Amusements were prepared by a court poet and dramatist Isaac de Benserade (1612/1613–1691), composer, violinist, dancer and band-master Jean-Baptiste Lully (1632–1687), engineer Carlo Vigarani (1637–1713), who projected mechanisms for animated figures and sculptures and Jean-Baptiste Poquelin (1622–1673) known as Molière.

The festival was based on one of the episodes of the poem *Orlando furioso* by Ludovico Ariosto. All the guests were fascinated by beautiful Alcina, whose enchanted palace was placed in the middle of the round pond we know now as Apollo pond. Theatrical performance of the third day of the festival is represented on an engraving by a court painter and engraver Israël Silvestre junior (1621–1691). The enchanted island with Alcina’s palace was in the middle of the pond with ocean monsters guarding it. Alcina (played by mademoiselle du Parc) and her nymphs were sitting on the mythic animals. The final part of the performance were fireworks destroying fairy island and Alcina’s palace.

32 [Plans et profils, appelés communément les petites conquêtes, servant à l'histoire de Louis XIV] / Sébastien Leclerc, Louis de Chatillon, Daniel Marot, H. Colin, Jean Dolivar. — [Paris] : [imprimerie Royale], [ca 1680–17..]. — 40 est. Воронцов/13578

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Альбом гравюр «Плани й зображення, що називаються невеликі завоювання, для історії Людовика XIV» складає добірку естампів, які відбивають перемоги Людовика XIV (1638–1715) у війні з Голландією в 1672 р. У якості титульного аркуша використана гравюра «Тріумфальна арка Людовика XIV» (1679), виконана Себастьяном Леклерком (1637–1714). Далі вміщено двадцять вісім гравюр, виконаних за його малюнками самим Леклерком і гравером Людовиком Шатійоном (1689–1734). До них приплетені десять естампів, також присвячених перемогам у Голландії Короля-Сонця роботи художників-граверів Жана Долівара, Колена, Даніеля Маро.

Гравюра «Перехід через Рейн» зображує сюжет знаменитої переправи через Рейн війська Людовика XIV 12 червня 1672 р. Її автор — художник-гравер іспанського походження, що працював у Парижі, — Хуан (або Жан на французький лад) Долівар.

An album of engravings *Plans and profiles commonly called small conquests serving for history of Louis XIV* represents a set of etchings picturing victories of Louis XIV (1638–1715) in the war with Holland in 1672. An engraving *Triumphal arch of Louis XIV (Arc de triomphe de Louis XIV a la Porte St. Antoine)* (1679) by Sébastien Leclerc (1637–1714) was used as a title page. It is followed by twenty eight engravings etched by Leclerc and engraver Louis de Châtillon (1689–1734). Ten other etchings devoted to victories of the Sun King in Holland made by engravers Jean Dolivar, H. Colin, Daniel Marot are plaited to the album.

An engraving *Crossing of the Rhine (Le Passage du Rhin)* is depicting a famous passage of the Rhine by the army of Louis XIV on the 12th of June, 1672. Its author is an engraver of Spanish origin that worked in Paris — Juan Dolivar.

33 **The heads of illustrious persons of Great Britain: [in 2 vol.], / engraved by Mr. Houbraken and Mr. Vertue : With their lives and characters by Thomas Birch. — London : printed for John and Paul Knapton, 1743–1751 ; 2°.** Воронцов/13646

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Один із кращих голландських граверів свого часу Якоб Хубракен (1698–1780) спеціалізувався на гравійованих портретах: відомо понад 400 полотен портретів сучасних йому живописців. Разом із англійським гравером, живописцем та істориком Джорджем Вертью (1684–1756) він підготував до видання два томи «Портретів прославлених діячів Великобританії» у техніці штрихової гравюри. 108 чудово виконаних гравійованих портретів британських знаменитих постатей XIV–XVIII ст., серед яких: літератори Джефрі Чосер, Джон Мільтон, Уільям Шекспір, Бен Джонсон, Джон Драйден та Александр Поуп; короновані особи, у тому числі Генріх VIII та деякі його дружини; науковці та філософи, а саме: Френсіс Бекон, Ісаак Ньютон, Уільям Гарвей і Роберт Бойль; авантюристи Френсіс Дрейк та Уолтер Релі, а також численні політичні діячі та представники знаті. Усі портрети супроводжуються біографічними нарисами, автор яких англійський історик та науковець Томас Берч (1705–1766).

Стали хрестоматійними портрети англійського короля Генріха VIII (1491–1547) та його другої дружини — Анни Бoleyн (бл. 1507–1536), шлюб із якою став приводом виходу Англії з-під юрисдикції Римської католицької церкви, гравійовані Я. Хубракеном із полотен знаменитого німецького художника Ганса Гольбейна Молодшого (1497–1543).

Один з провідних голландських граверів свого часу Якобус Хубракен (1698–1780) є асоційований з понад 400 портретів гравіюваних після картин сучасних митців. Разом із гравером, митцем та істориком Джорджем Вертью (1684–1756), Хубракен виконав лінійні гравіювання для двох томів під назвою *The Heads of Illustrious Persons of Great Britain*. 108 витончених гравіюваних портретів британських осіб відомих з XIV до XVIII століть представляли літературні ікони такі як Джефрі Чосер, Джон Мільтон, Вільям Шекспір, Бен Джонсон, Джон Драйден та Александер Поуп; королівські особи включаючи Генрі VIII та різних його дружин, осіб науки та філософії, серед них Френсіс Бекон, Ісаак Ньютон, Вільям Гарвей та Роберт Бойль; авантюристи Френсіс Дрейк та Вальтер Релі як також численні політики та знаті. Всі портрети супроводжені біографіями написаними англійським істориком та ерудитом Томасом Бірчем (1705–1766).

Портрети короля Генрі VIII (1491–1547) та його другої дружини Анни Бoleyн (бл. 1507–1536) були гравіювані Хубракеном після картин видатного німецького митця Ганса Гольбейна Молодшого (1497–1543) та стали канонізованими образами тих історичних осіб чиї шлюби слугували предлогом виходу Англії з юрисдикції Римської католицької церкви.

34 **The heads of illustrious persons of Great Britain: [in 2 vol.], / engraved by Mr. Houbraken and Mr. Vertue : With their lives and characters by Thomas Birch. — London : printed for John and Paul Knapton, 1743–1751 ; 2°.** Воронцов/13646

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Хубракен виконав гравюри портретів британських відомих і менш відомих знаменитостей: Ганса Гольбейна Молодшого, Пітера Пауля Рубенса, Антоніса ван Дейка, Годфріда Кленера, Пітера Лелі, Федеріка Зукару, Жана Генріха Брендона та ін.

Відомий науковець і мистецтвознавець Гораціо Уолпол (1717–1797) зображення Дж. Чосера, Б. Джонсона, Дж. Флетчера, Дж. Мільтона, Дж. Драйдена, Карла I та ін. назвав найбільш вдалими портретами «прославлених діячів Великобританії». Серед них також гравюри портретів двох сучасників, видатних діячів англійської культури славетного «єлизаветинського століття»: англійського філософа, історика та політичного діяча Френсіса Бекона (1561–1626) і видатного англомовного поета та драматурга Уільяма Шекспіра (1564–1516).

Нoubraken engraved the portraits of British luminaries after the originals by a number of portrait painters, both celebrated and less known. Besides Hans Holbein the Younger, they were Peter Paul Rubens, Anthony van Dyck, Sir Godfrey Kneller, Sir Peter Lely, Federico Zuccaro, Jan Henrik Brandon et al.

A noted English art historian, antiquarian and a man of letters Horace Walpole (1717–1797) considered the portraits of G. Chaucer, B. Johnson, J. Fletcher, J. Milton, J. Dryden, Charles I etc. to be the best among *The heads of illustrious persons of Great Britain*. Along with them are the portraits of two contemporaries, outstanding figures of English culture, the glory of the Age of Elisabeth: an English philosopher, historian and politician Francis Bacon (1561–1626) and the greatest writer and dramatist in the English language William Shakespeare (1564–1616).

Gravé par B. Picart (en 1734). D'après le dessin de Raphaël qui est au Cabinet de S. Catherine.

J. Roc.

Gravé par B. Picart. D'après le Tableau de Guido.

35 **Innocent counterfeits; or, A collection of prints from the most celebrated painters, viz. Rafael, Guido, Carlo Maratti, Poussin, Rembrandt, &c. Engraved in imitation of these masters, and according to the particular taste of each. With a discourse on the prejudices of certain critics, in regard to engraving. / By Bernard Picart, designer and engraver. — London : printed for J. Boydell, 1756. — [2], 8, [2] p., 67 pl., front. ; 2°.** Воронцов/13605

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Альбом «Безневинні підробки, або Збірник естампів...» був спочатку виданий в Амстердамі в 1734 р., а через 22 роки перевиданий у Лондоні під назвою «Безневинні підробки, або Збірник естампів із [полотен] найзнаменитіших живописців, а саме Рафаеля, Гвідо, Карло Маратті, Пуссена, Рембрандта та ін. ...». Містить 78 різцевих і пунктирних гравюр, виконаних блискучим французьким гравером і малювальником Бернаром Пікаром (1673–1733), який емігрував до Голландії.

Провідне місце в альбомі займають гравюри, виконані з полотен художників італійського Відродження Рафаеля, Джуліо Романо, Мікеланджело, Андреа дель Сарто, Тінторетто, Лодовіко і Аннібале Карраччі, Гвідо Рені та ін. «Голова Музи» — ескіз Рафаеля Санті для знаменитої фрески «Парнас» у «залі підписів» Ватикану. У центрі композиції — фігура Аполлона, оточеного музами. Одна з дев'яти муз — Евтерпа, муза ліричної поезії та музики, що стоїть праворуч від Аполлона, з головним убором нахшталт тюрбана. Малюнок Рафаеля був гравіюваний Б. Пікаром в 1724 р.

В альбомі представлено 12 гравюр за роботами Гвідо Рені (1575–1642) — італійського живописця болонської школи. Багато його картин написано на сюжети священної історії та міфології. «Святий Рох» гравіювання Б. Пікара нагадує картину Рені «Святий Рох у в'язниці» (1617), у якій створено виразний образ католицького святого, що отримав популярність як захисник від чуми.

Impostures innocentes, ou Recueil d'estampes were originally published in Amsterdam in 1734 and 22 years later appeared in London titled *Innocent counterfeits; or, A collection of prints from the most celebrated painters, viz. Rafael, Guido, Carlo Maratti, Poussin, Rembrandt, &c.* The album contains 78 cutting and stipple “sanguine” engravings executed by a brilliant French engraver and artist Bernard Picart (1673–1733) who moved to Holland.

The engravings enclosed are mainly those executed after the pictures of the Italian Renaissance painters: Raphael, Julio Romano, Michelangelo, Andrea del Sarte, Tintoretto, Ludovico and Annibale Carrache, Guido Reni etc. *Muse's Head* is a sketch executed by Rafael Santi for a famous fresco *The Parnassus* in *Stanza della Segnatura* in Vatican. A figure of Apollo surrounded by muses is placed in the centre of the composition. One of nine muses on the right of Apollo wearing a kind of turban on her head is Euterpe, a muse of lyrics and music. Rafael's drawing was engraved by B. Picart in 1724.

The album represents 12 engravings after the canvases by Guido Reni (1575–1642), an Italian artist of Bolognese school. Many of his paintings were inspired by the plots of Sacred history and mythology. *Saint Roch* engraved by B. Picard reminds of Guido Reny's *St. Roch in Prison* (1617–1618) representing a Christian saint specially invoked against the plague.

Pan et Syrinx. — 1717.

36 **Innocent counterfeits; or, A collection of prints from the most celebrated painters, viz. Rafael, Guido, Carlo Maratti, Poussin, Rembrandt, &c. Engraved in imitation of these masters, and according to the particular taste of each. With a discourse on the prejudices of certain critics, in regard to engraving. / By Bernard Picart, designer and engraver. — London : printed for J. Boydell, 1756. — [2], 8, [2] p., 67 pl., front. ; 2°.** Воронцов/13605

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Серед робіт художників Нового часу в альбомі представлені гравюри з полотен Пуссена, Лебрена, Рембрандта та ін. Французького художника Нікола Пуссена (1594–1665), який стояв біля витоків живопису класицизму, не раз надихали міфологічні сюжети. Одна з його композицій на тему з античної міфології — картина «Пан і Сирінга», пов'язана з грецьким божеством лісів і полів Паном, відомим своєю пристрасстю до вина і веселощів. Велелюбний Пан переслідує німф, приваблюючи їх музикою, яку виконував на своїй флейті. На гравюрі німфа Сирінга зображується в той момент, коли, у страху перед наближенням до неї Пана, що згоряє від пристрасі, вона обернулась на болотний очерет. Із цього очерету Пан зробив сопілку, яка стає його невід'ємним атрибутом. Цей сюжет відбитий у «Метаморфозах» Овідія (книга 1).

Early Modern art is represented in the album by engravings executed after the paintings by Poussin, Le Brun, Rembrandt etc. Standing at the origins of classical painting in France Nicolas Poussin (1594–1665) was often inspired by mythological tales as it was in his painting *Pan and Syrinx*. Pan, the Greek god of woods and fields, flocks and herds was known for his addiction to wine and fun. A lusty shepherd-god pursued nymphs who were charmed with the music of his pipes. Syrinx is painted at the moment when seized with desire Pan is appearing to reach and capture her while the nymph, gripped by fear, is escaping through her transformation into a reed. From this reed, Pan made a set of pipes he never parted from. This subject is based on one of the stories from Ovid's *Metamorphoses* (Book 1).

D. ANTONIVS VAN DYCK EQVES
CAROLI REGIS MAGNÆ BRITANIÆ PICTOR ANTVERPIÆ NATVS.

*Ant. van Dyck pinxit.
Krafftman sculpit.*

Con. privilegio.

37 **Iconographie ou Vies des hommes illustres du XVII siecle : [en 2 t.] / écrites par M. V**.** Avec les portraits peints par le fameux Antoine Van Dyck et gravés sous sa direction. — A Amsterdam & a Leipzig : chez Arkstée & Merkus, 1759. — T. 2 : contenant les vies des peintres, sculpteurs, graveurs, architectes et autres artistes. — [2], 130, [2] p., [70] pl. Воронцов/3359

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Антоніс Ван Дейк (1599–1641), ще за життя визнаний найбільшим майстром портрету, у 20-х роках XVII ст. підготував серію гравійованих портретів своїх видатних сучасників. Для цього ним були зібрані як власні малюнки з натури, так і роботи інших художників. Сам Ван Дейк вигравіював 16 портретів, решту під його керівництвом створили інші гравери. Перше видання виходило в трьох випусках без загальної назви приблизно з 1633 по 1641 рр. Друге видання вийшло вже після смерті Ван Дейка в 1645 р. До 80 дошок попереднього видання було додано 15 дошок, зроблених самим Ван Дейком, і 5 дошок інших граверів. За загальною кількістю гравійованих портретів, доведених до 100 гравюр, нове видання отримало назву «Сто зображень» («Centum Icones»). Двотомне видання 1759 р. під назвою «Іконографія або життєписи видатних людей XVII ст.» містить 125 гравюр. Другий том відкривають портрет Пітера Пауля Рубенса (1577–1640) й автопортрет Ван Дейка. Автопортрет останнього датується бл. 1630 р. і вигравіюваний Лукасом Емілем Ворстерманом (1595–1675), із яким працювали сам Ван Дейк і його наставник Рубенс. Він був підготований учнем Востермана Яковом Нефсом, який також брав участь у виготовленні офортів для «Іконографії».

Anthony van Dyck (1599–1641), who was accepted as a true genius at portraiture inter vivos, in 1620s cut a series of engraved portraits of his contemporaries. For this purpose he collected his own paintings as well as works by other artists. Van Dyck engraved himself 16 portraits, the rest were made by others engravers under his direction. The first edition was published in three issues without a title from 1633 till 1641. There were three groups of portraits in these series: monarchs and military leaders; statesmen and philosophers; artists and connoisseurs of art. The second edition was published after van Dyck's death in 1645. Previous edition contained 80 plates, new edition had 20 plates more, 15 of them cut by van Dyck, the rest 5 by other artists. The new book was titled *Hundred pictures (Centum Icones)* after a total number of engraved portraits contained in the album. Two-volume edition of 1759 under the title *Iconography or lives of great men of 17th century* has 125 plates. The second volume devoted to artists begins with a portrait of Pieter Paul Rubens (1577–1640) and a self-portrait of van Dyck. This self-portrait painted about 1630 was engraved by Lucas Emil Vorsterman, who worked with van Dyck and his teacher Rubens. It was cut by Vorsterman's learner Jacobus Neefs, who also took part in making etchings for *Iconography*.

D. PHILIPPO REGNANTIS HISPANIAVM INDIARVM REGI. CATHOLICO
AVTRA. IMPER. HEBDO. FERREVS. TOTVS. OTTOMANVS
TIO. BRAS. PATRI. PATRIE.
Hic. J. van der Stroom Sculpsit
F. Paul. Rubens Pinxit
A. MDC. LXXII

38 *Iconographie ou Vies des hommes illustres du XVII siecle : [en 2 t.] / écrites par M. V**. Avec les portraits peints par le fameux Antoine Van Dyck et gravés sous sa direction. — A Amsterdam & a Leipzig : chez Arkstée & Merkus, 1759. — T. 2 : contenant les vies des peintres, sculpteurs, graveurs, architectes et autres artistes. — [2], 130, [2] p., [70] pl.* Воронцов/3359

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Серед портретів «Іконографії, або Життєпису видатних людей XVII ст.» є гравюра із зображенням короля Іспанії Філіпа IV з династії Габсбургів (1605–1665), відомого шанувальника мистецтва, літератури та театру. За дорученням Філіпа IV купувались картини видатних майстрів по всій Європі, одним із комісіонерів Іспанської корони при цьому виступав сам Пітер Пауль Рубенс. Тільки для прикрашення палацу Буен-Ретіро за наказом іспанського короля було придбано близько 800 картин, багато з них були справжніми витворами мистецтва. Період правління Філіпа IV називають «Золотим століттям» іспанської культури.

Портрет Філіпа IV для «Іконографії» було написано Пітером Паулем Рубенсом близько 1628–1629 рр. під час відвідування останнім Мадрида з дипломатичною місією. Офорт із портрету виконав Паулюс Понтіус (1603–1658) — колишній учень Лукаса Еміля Востермана, а надрукував Джилліс Гендрікс у 1632 р.

The plate depicting Philip IV of Spain from the House of Habsburg (1605–1665) who had the reputation of connoisseur of art, belles-lettres and theatre is found among the portraits of *Iconography or lives of great men of 17th century*. The paintings by outstanding artists were acquired throughout Europe by the King's orders, Peter Paul Rubens himself being one of the commissioners of the Spanish crown. By Royal command about 800 canvases including real masterpieces were destined to decorate Buen Retiro palace. Philip IV's rule over the country is called the Golden Age of Spanish culture.

The portrait of Philip IV was painted by Peter Paul Rubens ca 1628–1629 during his visit to Madrid on a diplomatic mission. The etching after the painting was executed by Paulus Pontius, a former pupil of Lucas Emil Vorsterman and printed by Gillis Hendricx in 1632.

INVIRIDI EXVRYT FLAMMA MEDVILLAS

IVLIANVS PETRI MEDIC. ET LVCRETIAE
TORNAVON. FILIVS

L. Bouché del.

Ex Mus. Equit. Prioris Francisci Morellii
Appo. Gius. Allegrini Stamp. in Rome Firenze

A. Taballi fecit.

39 *Chronologica series simulacrorum regiae familiae Mediceae centum expressa toreumis. — Florentia : apud Iosephum Allegrini (Si vende in Firenze : appresso l'editore alla Croce Rossa), 1761. — [100] f. : ill. ; 2°. 64-a/295*

Примірник надійшов до бібліотеки 21.09.1936 р.

«Хронологічна серія зі ста портретів родини правителів Медічі» є однією з найбільш повних іконографій цього могутнього та впливового італійського роду. Більша частина гравюр на міді для цього видання виконана за малюнками художника Джузеппе Дзоккі (1711–1767). Університетський примірник видання складається з 99 гравійованих портретів.

Портрет Джуліано ді Пьєро Медічі (1453–1478) виконав Антоніо Забеллі (1738–1785) — творець гравюр з портретів історичних особистостей. Джерелом для малюнка Джузеппе Дзоккі стало відоме зображення Джуліано Медічі, написане Сандро Боттічеллі (1445–1510) після вбивства співправителя Лоренцо I Пишного під час великодньої меси в соборі Санта-Марія-дель-Фіоре у Флоренції 26 квітня 1478 р. Індивідуальний образ Принца Юності (так називали Джуліано Медічі у Флоренції) позбавлений живої безпосередності, він здається лише пам'ятним зображенням поза часом і простором.

Chronologica series simulacrorum regiae familiae Mediceae centum expressa toreumis / A Chronological series of a hundred portraits of the royal family of Medici is one of the fullest iconographies of this mighty and influential Italian family. The greater part of engravings was made after drawings by an artist Giuseppe Zocchi (1711–1767). The copy from the University Library consists of 99 engraved portraits.

A portrait of Giuliano de' Medici (1453–1478) was painted by Antonio Zabelli (Zabaglio; 1738–1785), an engraver of portraits of historic figures. Giuseppe Zocchi made his drawing after the original picture of Giuliano de' Medici by Sandro Botticelli (1445–1510) after the murder of co-ruler of Florence during the Easter vigil in the Santa Maria del Fiore Cathedral on the 26th of April, 1478. An individual look of the Prince of Youth (as they called Giuliano de' Medici in Florence) is bereft of a vivid ingenuousness, it rather looks like a commemorative picture out of time and space.

J. Z. del.

Ex Imperiali Augustissimi Caesaris Francisci I. Palatio
apud l'Allegriani in Firenze

F. A. Sculpit

40 Chronologica series simulacrorum regiae familiae Mediceae centum expressa
toreumis. — Florentia : apud Iosephum Allegrini (Si vende in Firenze : appresso
l'editore alla Croce Rossa), 1761. — [100] f. : ill. ; 2°. 64-a/295

Примірник надійшов до бібліотеки 21.09.1936 р.

Організатором роботи зі створення галереї портретів родини Медічі був Джузеппе Аллегріні, представник відомого флорентійського видавничого й друкарського дому. Оригінали портретів Медічі були відібрані з різноманітних приватних колекцій.

Родина Медічі подарувала світу не лише правителів Флоренції та покровителів наук і мистецтв, але й чотирьох римських пап і двох королев. Катерина Марія Ромола ді Лоренцо де Медічі (1519–1589) — королева Франції в 1547–1559 рр., дружина Генріха II, короля Франції з династії Валуа.

Гравюру на міді з зображенням Катерини Медічі створили брат видавця серії портретів Франческо Аллегріні та гравер Карло Фауччі (1729–17??) за малюнком Джузеппе Дзоккі. Оригінал портрета зберігається в палаці французького короля Франциска I у Фонтенбло, власницею якого довгий час була сама Катерина Медічі.

A representative of the Florentine famous printing house Giuseppe Allegrini was an organizer of the work on creation of Medici Family's gallery of portraits. The original portraits were selected out of private collections.

The House of Medici gave the world not only the rulers of Florence and patrons of arts but also four Popes of the Catholic Church and two queens. Caterina Maria Romola di Lorenzo de Medici (1519–1589) was a Queen of France in 1547–1559, wife of Henry II, King of France of the House of Valois.

Copper-plate engraving with Caterina de Medici's portrait was cut by a printer of series' brother Francesco Allegrini and engraver Carlo Faucci (1729–17??) after a drawing by Giuseppe Zocchi. The original portrait is kept in the French king Francis I's Palace of Fontainebleau which was in property of Catherina de Medici for a long time.

CONFUCIUS.

De la seule Raison salutaire interprète,
Sans éblouir le monde éclairant les esprits,
Il ne parla qu'en sage et jamais en Prophète;
Cependant on le vult, et même en son pays.

F. DE LAUNAY.

Abrégé historique des principaux traits de la vie de Confucius célèbre philosophe chinois / orné de 24 estampes in 4°. Gravées par Helman, d'après des dessins originaux de la Chine envoyés à Paris par le P. Amiot ... et tirés du cabinet de Mr. Bertin ... — A Paris : chez l'auteur... et chez M. Ponce ..., [ca 1785]. — [50] f. : ill. ; 4°. 7/55

Примірник надійшов до бібліотеки в 1874 р. (дар невстановленої особи).

Французький місіонер-єзуїт Жозеф Марі Амю (1718–1793) понад сорок років прожив у Пекіні, де опанував досконало китайську та маньчжурську мови й став офіційним перекладачем китайського імператора Цяньлуна. Роботи, переклади Амю та підготовлені ним словники зробили величезний внесок у знайомство Західної Європи з китайською думкою і способом життя населення Піднебесної.

Протягом багатьох років Амю посилав експонати для кабінету рідкостей А. Л. Ж. Б. Бертена (1720–1792) — генерального контролера фінансів при Людовикові XV, почесного члена Французької Академії наук та Академії написів і словесності. Саме тут зберігалися малюнки місіонера-єзуїта Жана Дені Аттіре (1702–1768), зроблені з натури в Китаї. Ж. Д. Аттіре був придворним художником імператора Цяньлуна, за наполяганням якого його роботи набули рис традиційного китайського стилю. 24 офорта, виконані за цими малюнками французьким гравером Ісідором-Станіславом Ельманом (1743–1809), разом з пояснювальними текстами до кожної гравюри, були видані в Парижі під заголовком «Короткий історичний виклад головних діянь у житті Конфуція, відомого китайського філософа...» В університетському примірнику всі офорти розфарбовані від руки, у тому числі — зображення самого Конфуція і гравюра, на якій матері майбутнього мудреця представилася можливість зловити дивовижну чотириногу істоту, що було доброю ознакою.

French Jesuit missionary Jean Joseph Marie Amiot (1718–1793) stayed in Beijing for more than forty years. He mastered Chinese and Manchu and became an official translator for the Emperor Qianlong (Chien-lung). Amiot's works, translations and dictionaries contributed a lot to introduction of Europeans to the thought and way of life of the Heavenly Empire.

For many years Amiot sent rarities for the cabinet of A. L. J. B. Bertin (1720–1792), general controller of finance of Louis XV, an honorary member of the Academy of Sciences and the Academy of Inscriptions and Belles-Lettres. Bertin's cabinet contained the drawings of a French Jesuit missionary Jean Denis Attiret (1702–1768) who resided in China. The emperor insisted on the use of Chinese painting methods by his court painter and Attiret's works eventually became entirely Chinese in style. 24 etchings executed after these drawings by a French engraver Isidore-Stanislas Helman (1743–1809) along with explanatory notes for each plate were published in Paris about 1785 titled *An abridged history of life and principal deeds of Confucius, a celebrated Chinese philosopher...* The etchings in the copy of the University Library are all painted by hand including the figure of Confucius himself and a plate depicting the mother of a future wise man at the moment when she was going to seize a quadrupedal creature which was treated as a good augury.

Benard del. Scuderi sculp.

L.A.
Enseignant à lire

VIERGE
à VENEANT JESUS.

A. G. B. de la Cour de France

De la Galerie de S. A. S.

Monsieur Le Duc d'Orléans.

A. P. D. R.

42 Galerie du Palais royal gravée d'après les tableaux des différentes écoles qui la composent, : [en 3 t.] /avec un abrégé de la vie des peintres et une description historique de chaque tableau, par M. l'abbé Fontenai ...; par J. Couché ... — A Paris : chez J. Couché, J. Bouillard, 1786 [i.e. 1808]. — [2] p., 34 est. ; 2°. Воронцов/13475

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Відома серія гравюр «Королівський палац... герцога Орлеанського» заснована гравером герцога Орлеанського Жаком Куше. За його ініціативи група художників і граверів виготовляла естампи з відомих полотен з колекції «Королівського палацу». Робота тривала з 1785 до 1790 рр. і була закінчена незадовго до продажу герцогом свого зібрання картин. Із 1786 р. почали виходити невеликі випуски по шість аркушів гравюр. Загалом було надруковано 59 випусків, що нараховували 355 гравюр. Кожна гравюра супроводжувалася історичною довідкою про художника картини, складеною Людовиком Абелем де Бонафу, відомим як абат де Фонтене (1737–1806).

«Божа Матір за навчанням читанню немовляти Ісуса» різцевий офорт на папері роботи малювальника-ілюстратора Антуана Бореля (1743–1810) і гравера Антуана Луї Романе (1742 — після 1810). Автор однойменної картини — представник ломбардської школи XVI ст. Бартоломео Шидон (1578–1615). Вже наприкінці XVIII ст. у своїй анотації до цієї гравюри абат Фонтене відзначав надзвичайну рідкісність творів Бартоломео Шидона, що особливо стосується його полотен. Картина була придбана художником Ноелем Куапелем для герцога Орлеанського в 1645 р. Пізніше вона була продана разом із рештою творів мистецтва.

The famous series of engravings *The Royal palace... of the Duke of Orléans* was founded by the Duke of Orléans' engraver Jacques Couché. At his initiative a group of artists and engravers made etchings after famous paintings from the collection of the *Royal palace*. Their work lasted for a few years from 1785 till 1790 and had been ended shortly before the duke sold his collection of paintings. It was 1786 when short issues of six leaves of engravings started to be published. In general 59 issues containing 355 etchings were printed. Each engraving was accompanied by a historical note about the author of the painting written by Louis-Abel de Bonafous, famous as Abbot de Fontenay. After the French revolution editors gathered all the engravings into a three-volume edition dividing them after schools.

The Virgin teaching the Child to Read (La Vierge enseignant à lire à l'Enfant Jésus) is an etching on paper made by an illustrator and draughtsman Antoine Borel (1743–1810) and an engraver Antoine Louis Romanet (1742 — after 1810). The author of the original painting is a follower of Lombard school of the 16th century Bartolomeo Schidone. In the late 18th century in his annotation to this engraving Abbot de Fontenay pointed out extreme rarity of works by Bartolomeo Schidone, especially his paintings. The painting was bought by an artist Noël Coypel for the Duke of Orléans in 1645. Afterwards it was sold with the rest of works of art.

Del. par J. B. Guille

Sculp. par M. L. B.

Gravé par J. L. P. L.

L'ENLEVEMENT

D'EUROPE

De la Galerie de S. A. S.

Monseigneur Le Duc d'Orléans.

A. F. D. R.

43 Galerie du Palais royal gravée d'après les tableaux des différentes écoles qui la composent : [en 3 t.] /avec un abrégé de la vie des peintres et une description historique de chaque tableau, par M. l'abbé Fontenai ...; par J. Couché ... — A Paris : chez J. Couché, J. Bouillard, 1786 [i.e. 1808]. — [2] p., 34 est. ; 2°. Воронцов/13475

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Відома давньогрецька легенда про викрадення Європи Зевсом стала сюжетом багатьох живописних полотен художників у різні епохи. Тиціан Вечелліо (1480?–1576) написав «Викрадення Європи» на замовлення іспанського короля Філіпа II. Це полотно відноситься до періоду «пізнього стилю Тиціана», коли художник накладав щільні шари фарби уривчастими мазками, змішування яких надає особливих форм лише при погляді з відстані. Завдяки цій техніці на картині «Викрадення Європи» живими та рухомими видаються не лише фігури, але й пейзаж. По суті, картини «пізнього стилю Тиціана» були передвісницями імпресіонізму. У молоді роки, удосконалюючи майстерність, Пітер Пауль Рубенс зробив копію цієї картини. Гравюра «Викрадення Європи» виконана в техніці різцевого офорту малювальником-ілюстратором Антуаном Борелем (1743–1810) і гравером Жаном Луї Деліньоном (1755 — бл. 1804).

The famous ancient Greek legend about an abduction of Europe by Zeus inspired paintings by artists of different ages. Tiziano Vecellio (1480?–1576) painted *The Rape of Europa* (*Lenlevement d'Europe*) on demand of Spanish king Philip II. This painting belongs to Titian's late period when the artist put thick layers of paint by interrupted strokes, mixing of which give shapes for something only when viewing from afar. Owing to this technique not only figures look alive and flexible on the painting *The Rape of Europa*, but even a landscape. Strictly speaking, the paintings of Titian's late period were harbingers of impressionism. Young Peter Paul Rubens perfecting his skills made a copy of this painting. Engraving *The Rape of Europe* is cut in etching technique by a draughtsman and illustrator Antoine Borel (1743–1810) and engraver Jean-Louis Delignon (1755 — ca 1804).

The: Most Ld Chancelour.

From an Original Drawing by Hans Holbein

Engraved by J. B. Kneller, R.S. Engraver in the Majesty

IN HIS MAJESTY'S COLLECTION.

Printed at the Theatre, the 7th 1794 by J. C. Smith

44

Imitations of original drawings by Hans Holbein, in the collection of His Majesty, for the portraits of illustrious persons of the court of Henry VIII : with biographical tracts : [in 2 vol.] / [by E. Lodge] published by John Chamberlaine ... — London : printed by W. Bulmer and co., 1792. — Vol. 1. — [68] f., 36 port. ; 2°.

Воронцов/13622

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

З останній чверті XVIII ст. в Англії широкого поширення набула гравюра в техніці пунктиру, доведена до досконалості й віртуозності італійським гравером і художником Франческо Бартолоцці (1727–1815), що облаштувався в Лондоні. Його естампи відрізняла чистота малюнку, тонкість виконання. Бартолоцці виконав у техніці пунктиру більше двох тисяч аркушів, у тому числі — 80 гравюр для першого оригінального відтворення малюнків великого німецького художника Ганса Гольбейна-молодшого (1497–1543), виконаних кольоровою крейдою, для створення портретів знаменитих персонажів двору Генріха VIII. 84 гравюри, надруковані на рожевому і білому папері, супроводжуються біографічними нарисами, підготовленими англійським літератором Едмундом Лоджем (1756–1839).

Серед 36 гравюр першого тому видання — портрет Томаса Мора (1478–1535), лорда-канцлера за Генріха VIII, який вступив із королем у непримиренний конфлікт, що трагічно завершився стратою видатного англійського мислителя, письменника, гуманіста.

А technique of stipple engraving became widespread in England in the last quarter of the 18th century. The technique was driven to perfection and virtuosity by an Italian engraver and artist settled in London, Francesco Bartolozzi (1727–1815) whose prints were distinguished by purity of drawing and subtlety of execution. Bartolozzi produced more than two thousand sheets of stipple engravings including 80 plates for the first original reproduction of drawings of famous men of the court of the King Henry VIII by a great German artist Hans Holbein the Younger (1497–1543) made with colored crayons. 84 engravings printed on pink and white paper are accompanied by biographical essays prepared by an English writer Edmund Lodge (1756–1839).

The first volume of the book contains 36 prints including a portrait of Sir Thomas More (1478–1535), Lord Chancellor under Henry VIII, whose irreconcilable conflict with the king tragically ended by the death of a prominent English philosopher, writer and humanist.

Jane Seymour Queen

From the original drawing by Hans Holbein

Reproduced by permission of the British Library

IN HIS MAJESTY'S COLLECTION

45 **Imitations of original drawings by Hans Holbein, in the collection of His Majesty, for the portraits of illustrious persons of the court of Henry VIII : with biographical tracts : [in 2 vol.] / [by E. Lodge] published by John Chamberlaine, ... — London : printed by W. Bulmer and co., 1792. — Vol. 1. — [68] f., 36 port. ; 2°.** Воронцов/13622

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

«*Н*аслідування оригінальних малюнків Ганса Гольбейна в колекції Його Величності, для портретів знаменитостей двору короля Генріха VIII» — один із найкращих зразків англійської кольорового друку. Видання двох томів було здійснено хранителем колекції малюнків, монет і медалей Георга III Джоном Чемберленом (1745–1812).

Розфарбований від руки портрет Джейн Сеймур (бл. 1508/1509–1537), гравіювання Фр. Бартолоцці за малюнком Г. Гольбейна-молодшого, відтворює зовнішність третьої, коханої дружини короля Англії Генріха VIII, матері короля Едуарда VI. «Готова підкорятися і служити» — таке гасло обрала собі нова королева та слідувала йому до кінця. Білява бліда Джейн, скромна, добра і благочестива, постає на портреті, надрукованому на ніжно-рожевому папері, як втілення умиротворення і покірності.

Imitations of original drawings by Hans Holbein in the collection of His Majesty, for the portraits of illustrious persons of the court of King Henry VIII are considered to be the finest early example of English colour printing. The two volumes were published on the initiative of John Chamberlaine (1745–1812), an antiquary and a keeper of George III's drawings, coins and medals.

A hand-coloured portrait plate of the Queen Jane Seymour (ca 1508/1509–1537) was engraved by Fr. Bartolozzi after the original drawing by Hans Holbein the Younger. The plate printed on pink paper reproduces the appearance of King Henry VIII's third and favourite wife who gave birth to a male heir, Edward VI. "Bound to obey and serve" was a motto chosen by a young queen who followed it till the end of her life. Fair-haired and very pale Jane, highly praised for her modesty and gentle pacific nature, appears on the portrait as an exemplar of goodness and obedience.

JOY WITH TRANQUILLITY.

6

Very little alteration is remarked in the face of this that just before the first of joy the forehead is serene, the eye looks without any emotion in it double, the eye freely open & with a laughing air, the eye-ball level & shining, & across of the mouth turn up a little, the complexion is lively, the cheeks and lips red.

TERROUR or FRIGHT.

7

The muscles of this Passion alter all the parts of the face, the eye turns up in the middle, its eyelids are marked, the lid projects on each side, & just above it, which draws up as well as projects, & eyes are very open, & upper eye lid is hid under the eye brow, & white of eye is encompassed with red, & eye ball flies toward the lower part of eye, & lower part of eye lid falls & trembles, & mouth is very open, & its corners very apparent, & high the corners of it with stretch, & hair stands an end, & colour of face that is of end of the night, & lips if much moved & open is pale & livid, & sometimes all might to be strongly

Heads representing the various passions of the soul; as they are expressed in the human countenance: / drawn by that great master Monsr Le Brun, and finely engraved on twenty folio copper plates; nearly the size of life. — London : published ... by Laurie and Whittle, 1794. — [2] p., [20] f. pl. : ill. ; 2°.

Воронцов/8590

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Один із засновників Королівської академії живопису та скульптури, директор мануфактури gobelens Шарль Лебрєн (1619–1690) був проголошений Людовиком XIV «найбільшим французьким художником усіх часів». Ш. Лебрєн відомий не тільки як чудовий портретист і відмінний малювальник, але і як видатний теоретик мистецтва. У своєму посмертно виданому трактаті «Метод для навчання малюванню пристрастей» він розглянув способи вираження емоцій у живописі, що вплинуло на теорію мистецтва на наступні два століття. Перекладаючи на мову живопису теорію пристрастей Декарта, Лебрєн спробував встановити, які саме м'язи обличчя працюють, коли людина охоплена гнівом, радістю, страхом. Невеликий альбом малюнків, виданий у 1750 році на основі замальовок Лебрєна під назвою «Характери пристрастей в малюнках», у наочній формі показує майже весь спектр людських емоцій.

Наприкінці XVIII ст. шотландський гравер і видавець Деніель Лізарс виконав 20 гравюр на міді для серії за малюнками Лебрєна «Голови, що представляють різні пристрасті душі». Кожен аркуш містить пояснювальний текст, що описує фізіологічні ознаки представлених емоцій: смутку, гніву, болю, відчаю тощо. Гравюри «Спокійна радість» і «Жах» є яскравими прикладами цієї серії, що відтворюють протилежні емоції, які оволодівають людиною.

One of the founders of the Academy of Painting and Sculpture and director of the Gobelins, Charles Le Brun (1619–1690) was declared by Louis XIV “the greatest French artist of all time”. Le Brun is known not only as a remarkable portrait painter and an excellent drawer but also as a notable art theorist. In his posthumously published treatise, *Méthode pour apprendre à dessiner les passions* he promoted expressing emotions in painting which had much influence on art theory for the next two centuries. Following Descartes’s theory of passions and translating it into the language of painting, Le Brun tried to establish how facial muscles work when a person is affected by anger, joy or fear. Practically entire range of human emotions is visually demonstrated in a small album of drawings published in 1750 on the base of Charles Le Brun’s sketches titled *The Characters of passions in C. Le Brun’s drawings*.

In the late 18th century a Scottish engraver and publisher Daniel Lizars executed 20 copperplates for a series after Le Brun’s drawings *Heads representing various passions of the soul*. Each plate contains an explanatory text describing the physiological characteristics of the represented emotions: sadness, anger, pain, despair etc. The engravings *Joy with tranquility* and *Terror or Fright* are vivid examples of this series, reproducing opposite emotions a man can be possessed with.

Painted & drawn by J. Hoppner R.A.

Engraved by C. Williams

The Right Honourable
LADY CHARLOTTE DUNCOMBE

Published by J. Hoppner & Co. Stationers, Pall Mall, London.

47 No. I [-V], of a select series of portraits of ladies of rank and fashion / Painted by John Hoppner ... ; engraved by Charles Wilkin. Executed in a manner to unite the high finishing of painting with the spirit and freedom of drawing. — London : published by the proprietor ; Charles Wilkin..., 1797-[1803]. — [10] pl., [10] f. : ill., port. Воронцов/13628

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

«Обрана серія портретів знатних і модних дам» (п'ять випусків по дві гравери в кожному) була видана англійським художником-мініатюристом і гравером Чарльзом Уілкіном (1750–1814) із картин відомого англійського художника-портретиста Джона Хоппнера (1758–1810). Серед портретованих Хоппнером були принц Уельський, герцог і герцогиня Йоркські, лорд Нельсон, Вальтер Скотт, герцог Веллінгтон та ін., проте найбільше художнику вдавалися портрети жінок і дітей. Про це свідчать і представлені в колекції чарівні портрети молодих англійок з аристократичних родин.

Серію відкриває поясний портрет у три чверті, на якому зображена молода дівчина в білому платті та чорній накидці на плечах із широкою стрічкою у волоссі — леді Шарлотта Данкоум, єдина дочка Вільяма графа Дартмута (№ 1). Портрет, написаний Хоппнером у 1794 р., до заміжжя 20-річної Шарлотти, був гравійований Уілкіном через три роки.

A *Select Series of Portraits of Ladies of Rank and Fashion* in five parts of two prints each was published by an English miniature painter and engraver Charles Wilkin (1750–1814) after paintings of John Hoppner (1758–1810). He was a successful English portrait-painter, the prince of Wales, the Duke and the Duchess of York, Lord Nelson, Sir Walter Scott, the Duke of Wellington being among his sitters. But Hoppner's most successful portraits were those of women and children, charming portraits of young English ladies “of rank and fashion” represented in the collection being the proof.

The series is opened with a half figure portrait, seen in front, three-quarter profile to the left, depicting a young lady in a white dress and a black cloak over the arms wearing a broad ribbon in her hair — Lady Charlotte Duncombe, the only daughter of William Earl of Dartmouth (№ 1). The portrait drawn and painted by Hoppner in 1794, before 20-year old Charlotte got married, was engraved by Wilkin three years later.

Painted by J. Goussier R.A.

Engraved by G. Wilson

The Right Honourable
THE COUNTESS OF EUSTON.

Residence, Grosvenor Street, St. James's, London, Great Britain

48 No. I [-V], of a select series of portraits of ladies of rank and fashion. / Painted by John Hoppner ... ; engraved by Charles Wilkin. Executed in a manner to unite the high finishing of painting with the spirit and freedom of drawing. — London : published by the proprietor ; Charles Wilkin..., 1797-[1803]. — [10] pl., [10] f. : ill., port. Воронцов/13628

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Десять аркушів «Портретів знатних і модних дам» виконані Ч. Уілкіном — визнаним майстром пунктирної гравюри «в манері, [що дозволяє] з'єднати вищу обробку живопису з духом і свободою малюнка». Три портрети були гравійовані з картин самого Уілкіна. На обкладинці всіх випусків вказано рік видання — 1797, однак гравюри датовані 1797–1803 рр.

Поясний портрет графині Шарлотти-Марії Юстон (№ 4) представляє другу дочку графа Уолдгрейва на тлі пейзажу (на мальовничому портреті вона сидить під деревом) у білій сукні з низьким V-подібним вирізом, із широкою білою стрічкою у волоссі. Портрет з картини Джона Хоппнера (1798) був гравійований Уілкіному 1802 р.

Ten plates of *Portraits of Ladies of Rank and Fashion* were executed by Ch. Wilkin who was notable for his stipple engravings “in a manner to unite the Higher Finishing of Painting with the Spirit and Freedom of Drawing”. Three portraits were engraved by Wilkin after the paintings of his own. Though 1797 is given as the date of publication on the cover of all parts, the engravings themselves are dated 1797–1803.

The half figure portrait of the countess Charlotte Maria of Euston (№ 4) represents the second daughter of James Earl of Waldegrave in a landscape (on the painting she is seated under a tree) wearing a white dress cut low to V-shape and a broad white ribbon in her hair. The portrait was engraved by Wilkin in 1802 after John Hoppner's painting (1798).

RAFFAELLE.

In the Collection of Beng^o West Esq. A. A.

49 Imitations of ancient and modern drawings : from the restoration of the arts in Italy to the present time. Together with a Chronological account of the artists and strictures on their works in English and French. — London, 1798. — [4], 14 p., 107 f. pl. : ill. ; 2°.

Воронцов/13560

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Альбом «Імітації старовинних і сучасних малюнків, починаючи з відродження мистецтва в Італії до теперішніх часів» (перше видання 1789 року) містить 158 чудових гравюр у техніці офорту й акватинти, які відтворюють малюнки видатних художників Відродження і початку Нового часу: Рафаеля, Пармеджано, Вазарі, Пармеджаніно, Рубенса, Мікеланджело, Рембрандта, Тиціана, Дюрера, Корреджо, Тінторетто, Леонардо да Вінчі, Берніні та ін. Гравюри, як правило, підписані: вказано ім'я автора оригіналу та власника малюнка на момент виходу видання.

Більшість гравюр виконані Конрадом Мартином Метцем (1749–1827) — німецьким художником і гравером лондонської майстерні Ф. Бартолоцці, визнаним майстром різцевої гравюри. Він же додав короткі біографічні нариси художників і критичний огляд їхніх робіт англійською та французькою мовами.

На офорті «Леда і лебідь», виконаному К. Метцом у 1789 р. за малюнком Рафаеля (1507 р.; перо, темно-коричневе чорнило), відтворений відомий сюжет із класичної міфології, що надихав багатьох художників епохи Відродження: Леда сидить біля дерева, обіймаючи лебедя, під образом якого сховався закоханий у неї Зевс, а два амури направляють на них свої стріли.

The album *Imitations of ancient and modern drawings: from the restoration of the arts in Italy to the present time* (first published in 1789) contains 158 magnificent illustrations, primarily color aquatints and etchings, reproducing drawings of outstanding Renaissance painters as well as those of Early Modern period artists: Raphael, Parmigianino, Rubens, Michelangelo, Rembrandt, Titian, Dürer, Correggio, Tintoretto, Leonardo da Vinci, Bernini and others. Many plates are signed bearing the names of the originals' authors and owners at the time of publication.

Most engravings were executed by Conrad Martin Metz (1749–1827), a German artist and engraver, an acknowledged master of copperplate print from the London workshop of F. Bartolozzi. Metz also added brief biographical sketches about the painters and a critical review of their works in English and French.

The etching *Leda and the Swan* was executed by C. Metz in 1789 after Raphael's drawing (1507; blade, dark brown ink) representing a famous plot from classical mythology which inspired many Renaissance artists: Leda is sitting at the base of a tree embracing the swan (that is Zeus in love with her) while two putti are pointing arrows at the couple.

1500 / M. C. ...
... ..

Albert Durer
In the Collection of C. Knight's Copy

50 Imitations of ancient and modern drawings : from the restoration of the arts in Italy to the present time. Together with a Chronological account of the artists and strictures on their works in English and French. — London, 1798. — [4], 14 p., 107 f. pl. : ill. ; 2°.

Воронцов/13560

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Протягом усього життя найбільший німецький живописець і графік Альбрехт Дюрер зберігав інтерес до деталей костюма, що відображено в його портретах. У 1500 р. художник створив серію малюнків мешканок Нюрнберга, одягнених для різних випадків: для дому, для виходу до церкви і на танці. Можливо, ці малюнки були призначені для запланованого (але не здійсненого) видання серії гравюр. Судячи з багатого одягу, художник показав типи жінок привілейованих станів.

Кольорова акватинта була виконана Конрадом Метцом (1749–1827) за аквареллю Дюрера в дзеркальному зображенні. У верхньому куті аркуша відтворений підпис Дюрера: «Ein Nörmergerin / as man zw kirchen gatt» («Мешканка Нюрнберга, [одягнута] як для виходу до церкви»), дата (1500) і монограма художника.

Гравюра прекрасно передає всі нюанси костюма: накидку з дорогою шовковою підкладкою, оторочену хутром, витончене взуття. Прямі лінії гофрованої сукні підкреслюють ніжність особистості молодої жінки. Головний убір, відомий як «Stürz», довго користувався популярністю серед мешканок Нюрнберга. Кольорове рішення виконаних Метцом гравюр високо оцінюється фахівцями. Деякі малюнки відтворені у двох кольорах, а акватинта за малюнком А. Дюрера — в трьох.

Albrecht Dürer's interest in details of fashion and costume remained with him throughout his life and formed an intrinsic part of his portraits. Studies of women's costumes are seen in his drawings made in 1500 of women of Nuremberg dressed for the house, for church and for going to dance, which he possibly produced for a projected series of prints that had never been executed. The expensive clothes represented here were associated with women of a higher social class.

A colour aquatint was executed by Conrad Metz (1749–1827) in the reverse sense after Dürer's drawing. The artist's signature reading «Ein Nörmergerin / as man zw kirchen gatt» («A lady from Nuremberg [dressed] as if for going to the church»), the date (1500) and Dürer's monogram are reproduced in the upper corner of the sheet.

The engraving perfectly conveys all the nuances of the costume: a pleated cloak with an expensive fur-lined silk lining, elegant shoes. Straight lines of a frilled dress make a young woman's face look even more tender. The head-dress, known as a "Stürz", was made of starched linen supported over a frame. It was fashionable in Nuremberg over a long period. The colour score of the prints cut by Metz are highly praised by specialists. Some illustrations are reproduced in two colors while an aquatint after A. Durer's drawing — in three colours.

F. Gérard pinx.

G. L. Pottelle sculp.

LE DÉPART.

Un Garçon Cruel

Con arco in mano, e con saette a fianco.

Encompos.

A Paris, chez Ch. Pottelle, Libraire, Rue S. Honoré en face l'Oratoire.

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Альбом гравюр «Шість амурів» вигравіюваний Жаном Луи Потрелем за малюнками відомого художника епохи ампіра барона Франсуа Паскаля Сімона Жерара (1770–1837). У 1804 р. Франсуа Жерар для будуару Терези Тальєн маркізи де Фонтене (1773–1835) написав шість амурів, моделями яких стали її діти. За два роки паризький видавець і продавець Шаю Потрель випустив альбом гравюр за цими малюнками, куди увійшли шість офортів: «Виїзд» (Le départ), «Повернення» (L'arrivée), «Атака» (L'attaque), «Успіх» (Le succès), «Жаль» (Le regret) і «Відпочинок» (Le repos). Кожній гравюрі передують вірші невідомого автора. Самі ж гравюри супроводжуються рядками з твору Франческо Петрарки «Тріумф кохання».

An album of engravings *Six Cupids* was cut by Jean Louis Potrelle after the pictures by a famous empire artist baron François Pascal Simon Gérard (1770–1837). In 1804 François Gérard painted six cupids for boudoir of Thérèse Tallien marquise Fontenay (1773–1835), her children became his models. In two years a Parisian publisher and seller Chaillou Potrelle printed the album of engravings after these pictures which contained six etchings: *Departure* (Le départ), *Return* (L'arrivée), *Attack* (L'attaque), *Success* (Le succès), *Regret* (Le regret) and *Rest* (Le repos). Each engraving is precessed with a poem by an unknown author. The prints are accompanied with lines from Petrarch's *Triumph of Love*.

52 **A picturesque voyage to India by the way of China / by Thomas Daniell, and William Daniell. — London : printed for Longman, Hurst, Rees, and Orme, ... and William Daniell, 1810. — II p., [50] f. pl.** Воронцов/13603

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

У квітні 1785 р. англійський живописець-пейзажист Томас Деніель (1749–1840) разом зі своїм племінником художником Вільямом Деніелом (1769–1837) на борту корабля «Атлас» покинули Велику Британію і в серпні того ж року прибули до Китаю, де провели сім місяців, після чого відбули до Індії. Томас Деніель залишався в Калькутті впродовж десяти років. У 1790 р. він був обраний членом Академії, входив до Королівського товариства мистецтв та інших товариств.

Перше видання «Мальовничої подорожі до Індії через Китай» з'явилося в 1810 р. 50 розфарбованих гравюр (10 випусків по 5 гравюр у кожному) в техніці акватинти, що зображали екзотичні пейзажі та типи місцевих мешканців, яких зустріли Томас і Вільям Денієли під час їх тривалої подорожі. Гравюри, що супроводжуються пояснювальними коментарями, користувалися значним попитом публіки та знавців.

На гравюрах «Китайська леді» і «Китайський джентльмен» головні персонажі представлені у вишуканому саду з рідкісними рослинами та штучними скелями. Обидва тримають у руках довгу люльку та шовковий мішечок з тютюном. Леда помітний маленький черевичок знатної дами дає авторам привід у поясненнях до гравюри до роздумів про звичай бинтування дівчатам ніг, який ошелешував європейців.

In April 1785 Thomas Daniell (1749–1840), English landscape painter, and his nephew William Daniell (1769–1837) embarked on the ship *Atlas* bound for China where they arrived in August. Seven months later they left for India. Thomas Daniell stayed in Calcutta for ca. 10 years. He was elected an Academician in 1790, fellow of the Royal Society of Arts and member of several minor societies.

The first edition of *A picturesque voyage to India by the way of China* appeared in 1810. 50 hand-coloured aquatint plates (a set of 10 parts, 5 plates in each) depict exotic landscapes and types of local residents encountered by Thomas and William Daniell during their long journey. The engravings provided with accompanying texts were highly appreciated by both public and experts.

The models of the plates *A Chinese lady* and *A Chinese gentleman* are represented in a gourmet garden with rare specimens of plants and artificial rocks. Both are holding a long tobacco-pipe and a silk bag with tobacco in their hands. Barely noticeable tiny slipper of the lady serves the authors as a pretext to speculate on the practice of bandaging the feet of Chinese girls, the custom which amazed Europeans so much.

53 **Boydell's heads of illustrious and celebrated persons, generally connected with the history of Great Britain in the reigns of James I, Charles I, Charles II, and James II. / The portraits painted by Van Dyke, Lely, Kneller, Riley, &c. Engraved by John Smith, &c. and revised by Richard Earlom : With biographical memoirs, / by John Watkins ... — London : printed by W. Bulmer and Co. ... ; and published by Messrs. Boydell and Co. ..., 1811. — [1] f., viii, 94 p., [27] f. pl. : front., port.** Воронцов/13586

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

У другій половині XVIII ст. в Англії досягає досконалості гравюра в техніці «мецо-тинто», або «чорній манері», яку нерідко називали «англійською манерою». Мецо-тинто надзвичайно точно відповідала живописній манері найбільших англійських художників тих років, зачаровуючи оксамитовою м'якістю тону, віртуозним володінням світлотінню.

Саме в цій техніці виконана серія з 27 портретів «знаменитих і прославлених людей, пов'язаних з історією Великобританії в правління Якова I, Карла I, Карла II і Якова II... написаних Ван Дейком, Лелі, Неллером, Райли та ін.», гравійованих англійським малювальником і гравером, одним із кращих майстрів, які працювали в техніці мецо-тинто, Джоном Смітом (1652–1742). Гравюри супроводжуються біографічними нотатками Джона Уоткінса (?–1831). Видання було виконано з ініціативи відомого англійського видавця і продавця гравюр, засновника музею «Шекспірівська галерея» Джона Бойделя (1719–1804).

Портрет короля Карла I гравійований Дж. Смітом по роботі видатного фламандського художника, майстра придворного портрету Антоніса ван Дейка (1599–1641), який виконав численні портрети монарха та членів його сім'ї. У гравюрі вдалося не тільки передати складну гру світлотіні, а й відтворити атмосферу та настрої оригіналу, а в біографічній замітці, просякнутій співчуттям до страченого в період громадянських воєн в Англії короля, підкреслюється його стриманість і прихована меланхолія.

In the mid-eighteenth century a mezzotint technique was widely used in Great Britain where it attained its perfection. Known for the luxurious quality of its velvet tones and masterly treatment of light and shade, this technique (called also a *black manner* or even *the English manner*) corresponded perfectly to the picturesque manner of leading British artists of the epoch. This technique was chosen to execute a series of 27 portraits of *Illustrious and Celebrated Persons, generally connected with the history of Great Britain in the reigns of James I, Charles I, Charles II and James II... painted by Van Dyke, Lely, Kneller, Riley, &c.* engraved by an English drawer and a skillful mezzotint engraver John Smith (1652–1742).

The publication was initiated by a famous English publisher and print seller, a former engraver and an art historian John Boydell (1719–1804) who established *Boydell Shakespeare Gallery* in London. The engravings are accompanied by biographical essays written by John Watkins (?–1831).

The portrait of the King Charles I was engraved by J. Smith after the work of an outstanding Flemish painter, master of court portrait Anthony van Dyck (1599–1641), who performed numerous portraits of the monarch and his family. The engraver succeeded in conveying a complex game of light and shade as well as in recreating the atmosphere and the mood of the original. Charles's restraint and hidden melancholy is emphasized in a biographical note, imbued with sympathy for the king executed during the civil wars in England.

1. Going along a stopping pace.

Engraved from a Picture by W. B. Woodhouse, 1817. Published by J. G. Heath, 1817.

2. Topping a flight of Rails, and crossing well into the next Field.

Engraved from a Picture by W. B. Woodhouse, 1817. Published by J. G. Heath, 1817.

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Талановитий художник-аматор сер Роберт Френкленд (1784–1849), який згодом успадкував титул барона Френкленда-Рассела, набув популярність завдяки своїм роботам, присвяченим мистецтву верхової їзди. Серія з шести розфарбованих від руки офортів «Необхідні вміння», що відтворювали сцени полювання на лисиць, була опублікована в 1811 р., надихнувши відомого художника й карикатуриста Томаса Елкена також звернутися до цієї теми.

На обох гравюрах зображені вершники, які скачуть чвалом на високій швидкості в гонитві за здобиччю: «Стрімка інохідь» і «Подолання перешкод і благополучний перехід на наступне поле». Роберт Френкленд виступив тут у якості й художника, і гравера, про що свідчить підпис: «R. F. invt et fecit». Гравюрам передують іронічні вірші й тексти, підписані псевдонімом автора (Billesdon Coplow), про справжніх мисливців та мистецтво верхової їзди, оволодіння яким є обов'язковим для істинного англійського джентльмена.

Sir Robert Frankland (1784–1849) was a talented amateur artist who later succeeded to the baronetcy as Sir Robert Frankland-Russell. He is known for his equestrian artwork. A set of six hand-colored etchings *Indispensable Accomplishments* depicting hunting scenes was published in 1811 and became the inspiration for a famous artist and caricaturist Henry Th. Alken to reply with his *Qualified Horses and Unqualified Riders*.

Both engravings show men galloping full speed ahead for the hunt: *Going Along at a Slapping Pace* and *Topping a Flight of Rails and coming well into the Next Field*. According to the signature «R. F. Inv^t et fecit» Robert Frankland was both an artist and an engraver. The plates are anticipated by ironic verses and a text signed by *Billesdon Coplow*, author's pseudonym, treating veritable hunters and horsemanship, i. e. “accomplishments” being “indispensable” for a genuine English country gentleman.

55 Alken, Henry T. (1785–1851). Specimens of riding near London, / drawn from life, by Henry Alken. — London : published by Thomas M'Lean ..., 1821. — [№°1–2] : pl. Воронцов/13514

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Основна тема живописних і графічних робіт плідного англійського художника, карикатуриста, ілюстратора й гравера сера Генрі Т. Елкена (Алкена, Олкена) (1785–1851) — традиційний британський спорт, стрибки, полювання. Художник, найбільше відомий сатиричними замальовками цих розваг англійських аристократів, працював ілюстратором у спортивному огляді («The National Sports of Great Britain») та інших періодичних виданнях. Найбільш активний період у його творчості припав на 1816–1831 рр.

Дві гравюри (акватинта, офорт) із серії «Приклади верхової їзди поблизу Лондона, взяті з життя»: на гравюрі «Задоволені» два джентльмена насолоджуються бігом своїх коней, у той час як на іншій гравюрі — «Перелякані» — і наїзники, і їх коні вельми налякані віслюком і його господарем.

A prolific English artist, caricaturist, illustrator and engraver Sir Henry T. Alken (1785–1851) explored the comic side of traditional British sports, racing and hunting in many of his paintings and etchings. The painter famous mostly for his satirical sketches of these foibles of English aristocrats illustrated *The National Sports of Great Britain* and other sport reviews. Alken was most active in 1816–1831.

Two prints (aquatint, etching) from a series *Specimens of riding near London, drawn from life* depict amusing scenes of riding: two gentlemen enjoy their horses' race (*Delighted*); both riders and their horses look quite frightened by an ass and his host (*Terrified*).

HENRY ALKEN del. et sculp.

SHAKSPEARE'S SEVEN AGES.
The Lover.

London. Published by E. & C. M. Linn. June 15th 1824.

56 *Alken, Henry T. (1785–1851). Shakspeare's [!] seven ages of man, / illustrated by Henry Alken. — London : published by E. and C. M'Lean, 1824. — [1] f., 7 f. pl. Воронцов/13507*

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Одне з найбільш самобутніх явищ в історії англійської культури — сатирична графіка XVIII — першої третини XIX ст., представлена цілою плеядою карикатуристів, які закарбували в бурлескній, а іноді в гротескній формі політичне та побутове життя Англії. Серед них виділяються офорти популярного художника та гравера сера Генрі Т. Елкена (Алкена, Олкена) (1785–1851), який багато в чому продовжив традиції своїх співвітчизників — знаменитих карикатуристів Томаса Роуландсона і Джеймса Гілрея.

Серія «Сім віків людини по Шекспіру в ілюстраціях Генрі Елкена» — сатирична інтерпретація відомих рядків В. Шекспіра з комедії «Як вам це сподобається»:

*«Так, світ театр
Де всі чоловіки й жінки — актори
Тут кожному приписаний свій вихід
І не одну з них кожен грає роль
Сім дій в тій п'єсі...»*

Сім актів драми людського життя проілюстровані в семи розфарбованих від руки офортах: «Немовля», «Школяр», «Коханець», «Солдат», «Суддя», «Шостий вік», «Остання сцена». На офорті, що пародіює «третій вік», представлений «коханець, що над баладою про любки брови, мов піч, зітхає».

The satirist graphic arts of the 18th and the first third of the 19th centuries being one of the brightest phenomena in the history of English culture were represented by a number of caricaturists who recorded political and everyday life of England in burlesque and even grotesque forms. A popular artist and engraver Sir Henry T. Alken (1785–1851) succeeded the traditions of other early 19th century English caricaturists such as Thomas Rowlandson and James Gillray. A set of plates *Shakspeare's Seven Ages of Man* represents a satirical treatment of immortal lines from the comedy *As you like it*:

*All the World's a stage,
And all the men and women merely players:
They have their exits and their entrances;
And one man in his time plays many parts,
His acts being seven ages.*

Seven acts of the drama a man goes through are illustrated in seven hand-coloured plates titled *The Infant, The School-Boy, The Soldier, The Lover, The Justice, The Sixth Age, Last Scene of all*. The etching parodying “the third stage” represents “the lover, Sighing like furnace, with a woeful ballad Made to his mistress' eyebrow”.

Del. G. G. G. G. G.

Del. G. G. G. G. G.

VUE DE L'ILE BORABORA.

(VUE DE LA MER.)

57 Voyage autour du monde executé par ordre du roi sur la corvette de sa majesté «La Coquille» pendant les années 1822, 1823, 1824, 1825 ... : [en 9 vol. et 4 atlas] / publié par ... L. J. Duperrey ..., commandant de l'expédition. — Paris : A. Bertrand, 1826. — [Vol. 7] : Histoire du voyage. Atlas. — [2] f., 1–33, 35, 37–41, 43, 47–48, 57 pl. en coul. Воронцов/13583

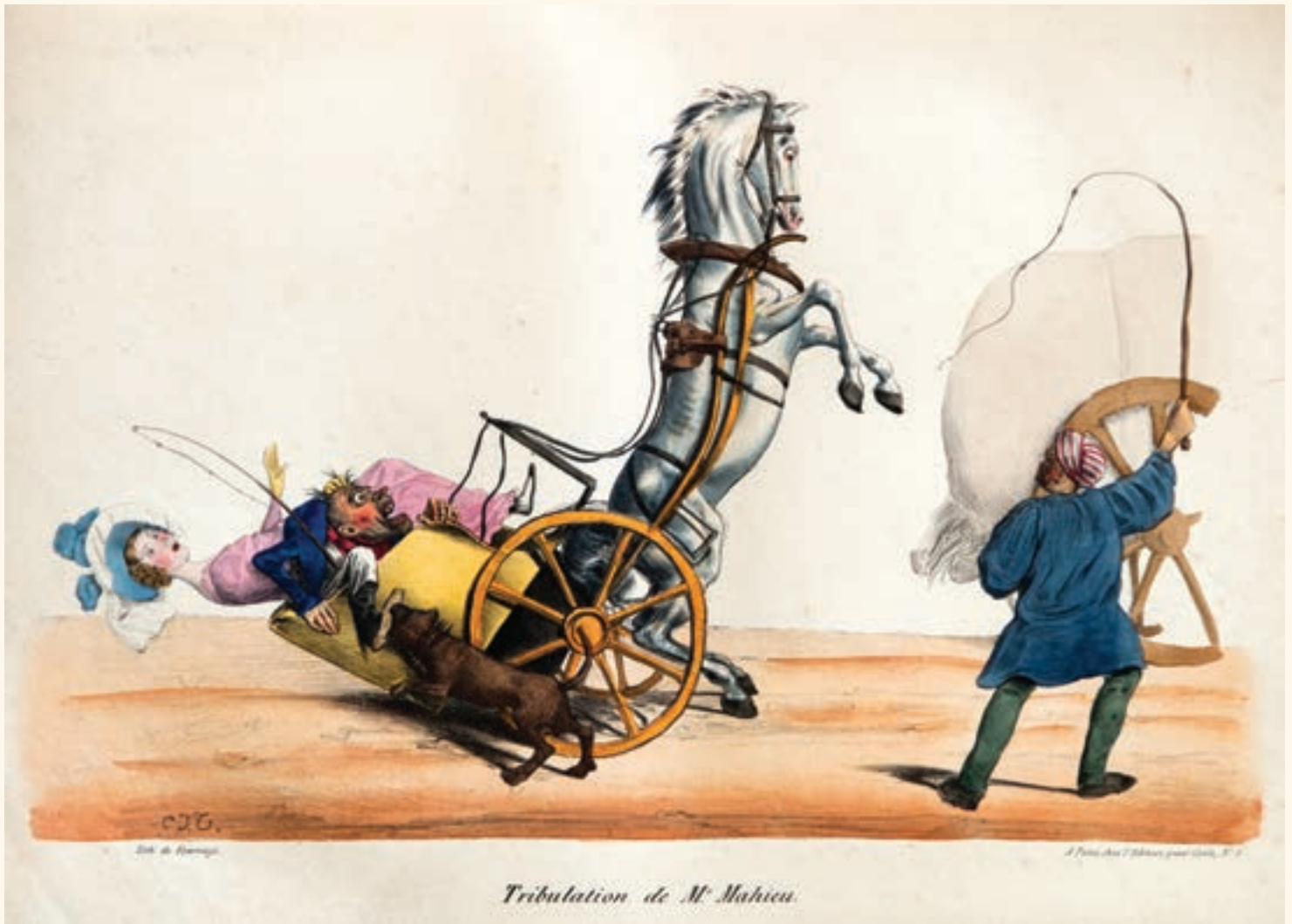
Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Луї Ісидор Дюперре (1786–1865) — французький мореплавець, дослідник і картограф, у 1822–1825 рр. здійснив навколосвітню подорож на королівському корветі «Кокій» («Мушля»). Під час подорожі члени експедиції провели низку важливих досліджень Тихого океану й островів Океанії. Після повернення у 1826–1830 рр. увесь зібраний матеріал і результати спостережень були надруковані в 9 томах, розподілених за галузями знань. Оповідь про саму експедицію та етнографічні спостереження уміщені в том під назвою «Історія подорожі» і супроводжуються атласом кольорових літографій із зображенням островів, аборигенів, їх помешкань, знарядь і прикрас, релігійних споруд. Автори ескізів атласу члени експедиції: кресляр Жюль Луї Лежен, молодший офіцер барон Жюль де Блоссевіль (1802–1833) і Луї Ісидор Дюперре. До видання малюнки підготував художник-гравер Антуан Шазаль (1793–1854) і вигравіював представник відомої родини граверів Амбруаз Тардьйо.

«Вид острова Бора Бора (Острова Спільноти)» з атласу «Історія подорожі» за ескізом Жюля Луї Лежена.

Louis Isidore Duperrey (1786–1865), French seafarer, researcher and cartographer sailed around the world on a royal corvette *La Coquille* in 1822–1825. A number of important researches of the Pacific Ocean and Islands of Oceania were provided by members of the expedition during the trip. On return in 1826–1830 all gathered materials and results of observations were published in 9 volumes divided by branches of science. The account about the expedition and ethnographic observations were published in the volume under the title *The history of the voyage* accompanied with the atlas of colour lithographs depicting views of islands, aborigines, their dwellings, tools and ornaments, religious buildings. The authors of the sketches in the atlas *The history of the voyage* are the members of the expedition: a draftsman Jules Louis Lejeune, a subaltern officer baron Jules de Blosseville (1802–1833) and Louis Isidore Duperrey. The pictures were prepared for edition by an engraver Antoine Chazal (1793–1854) and cut by a representative of the family of famous engravers Ambroise Tardieu.

The view of Bora Bora Island (Island of Society) is from the atlas *The history of voyage* by the sketch of Jules-Louis Lejeune.

Tribulation de M. Mahieu.

Примірник надійшов з особистої бібліотеки О. Г. Строганова у 1890-ті рр.

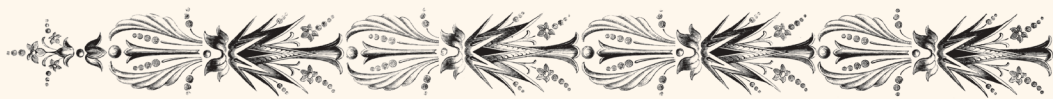
Шарль Луї Філіп Анрі Майо — популярний вигаданий персонаж карикатур першої чверті XIX ст. Образ веселого негарного горбуна сягає французького фольклору XVIII ст. В останній період Реставрації й особливо в роки Липневої монархії він переживає друге народження й набуває виключну популярність. Художник і карикатурист Шарль Жозеф Травьєс де Війєрс (1804–1859) задумав його як своєрідну пародію на марнославного й дурнуватога дрібного буржуа. Безбожник і лихослов, цинік, гурман і п'яничка, що не пропускає жодної спідниці, однак водночас є прибічником громадських свобод і ліберальних принципів, захисник Хартії й справжній громадянин, вельми гордий своєю службою в національній гвардії, Майо швидко став надзвичайно популярним. Дуже швидко цей образ підхопили інші художники й літератори. На світ стали з'являтися не лише карикатури з його зображенням, але й сатиричні п'єси та художні твори.

Карикатуру «Прикрій випадок з месьє Майо» виготовив і надрукував літограф та видавець Антуан Фонруж за малюнком Шарля Травьєса в 1831 р., а розфарбував малювальник Меньє.

Charles Louis Philippe Henri Dieudonne Mayeux was a popular fictitious caricature character of the early 19th century. A type of a funny hunchback traces back to French folklore of the 18th century. In the last years of Restoration, especially in days of July Revolution he rebirthed and became exceptionally popular. His inventor, an artist and caricaturist Charles-Joseph Traviès de Villers (1804–1859) conceived him as a parody on vainglorious and dull petty bourgeois. An atheist and ribald, cynic, gourmet and soak, who didn't miss a single skirt, but at the same time was a supporter of civil liberties and liberal principles, defender of Charter and true citizen very proud of his duty in the National Guard — Mayeux gained popularity very quickly. Soon this character was borrowed by other artists and writers. Not only caricatures, but also satirical plays and works of art appeared shortly after.

A caricature *A misfortune of Mister Mayeux* (*Tribulation de Mr. Mahieu*) was made and published by editor Antoine Catherine Adolphe Fonrouge after a picture by Charles Traviès in 1831 and painted by Meunier.

Карты и атласы
Maps & Atlases

59 **Grosser Atlas Uber die Gantze Welt wie diese sowol, nach Göttlicher Allweisen Schöpffung aus den heutigen Grund-Sätzen der berühmtesten Astronomorum Nicolai Copernici und Tychonis de Brahe, in der Bewegung und unermeßlichen Weite des Himmels, als auch in dem Umfang unserer mit Wasser umgebenen allgemeinen Erd-Kugel, zu betrachten, Samt einer kurtzen Einleitung zur Geographie worinnen die Erde 1. Mathematice ... , 2. Physice ... 3. Historice ... / deutlich beschrieben durch Herrn Johann Gabriel Doppelmayr, ... ; in Kupffer gebracht und ausgefertigt von Joann Baptist Homann, ... — Nürnberg : in Verlegung der Homännischen Erben ; Gedruckt bey Johann Heinrich Gottfried Bieling, 1737. — [16], 40 S., 28 Kt., [6] S., 115 Kt. ; 2°. Воронцов/13704**

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

*М*апа «Сузір'їв південного неба...» була складена німецьким математиком й астрономом, членом Берлінської та Санкт-Петербурзької академій, Лондонського королівського товариства Йоганном Габріелем Доппельмайером (1677–1750). Сузір'я Південної півкулі, окреслені на основі каталогу зірок Яна Гевелія (1611–1687), окрім уже відомих сузір'їв Оріона, Скорпіона, Тільця, Еридана й Південного Хреста містять — Павича, Тукана і Єдинорога. Мапа прикрашена віньєтками із зображеннями астрономічних обсерваторій у Гринвічі, Копенгагені, Касселі й Берліні. Разом з іншими небесними мапами «Сузір'я південного неба...» увійшла до складу «Великого атласу всього світу», надрукованого відомим картографічним видавничим домом Гоманна в Нюрнберзі. Його засновник гравер і картограф, член Королівського прусського наукового товариства, географ імператора Карла VI — Йоганн Баптист Гоманн (1664–1724). Видання 1737 р. надрукували «Спадкочемці Гоманна» — зять Йоганн Георг Еберспергер та його компаньйон Йоганн Міхаель Франц.

A map *The constellations of the southern sky (Hemisphaerium Coeli Australe)* was composed by a German mathematician and astronomer, a member of Berlin and St. Petersburg Academies of Sciences, London Royal Society Johann Gabriel Doppelmaier (1677–1750). The constellations of the southern hemisphere outlined according to an astronomical catalogue by Johannes Hevelius (pol. Jan Heweliusz) (1611–1687), in addition to well-known constellations of Orion, Scorpio, Taurus, Eridanus and Southern Cross include constellations of Peacock, Toucan and Monoceros. The map is decorated with vignettes depicting astronomical Observatories in Greenwich, Copenhagen, Kassel and Berlin. Along with other celestial maps *The constellations of the southern sky* became a part of *Grand Atlas of all the World (Grosser Atlas über die ganze Welt)* printed by a famous typography of Homann in Nuremberg. It was founded by an engraver and cartographer, member of Prussian Royal Scientific Society, geographer of emperor Charles VI Johann Baptist Homann. The edition of 1737 was printed by Homann's successors, Johann Georg Ebersperger, his son-in-law and his partner Johann Michael Franz.

60 **Grosser Atlas Über die Gantze Welt wie diese sowol, nach Göttlicher Allweisen Schöpffung aus den heutigen Grund-Sätzen der berühmtesten Astronomorum Nicolai Copernici und Tychonis de Brahe, in der Bewegung und unermeßlichen Weite des Himmels, als auch in dem Umfang unserer mit Wasser umgebenen allgemeinen Erd-Kugel, zu betrachten, Samt einer kurtzen Einleitung zur Geographie worinnen die Erde 1. Mathematice ..., 2. Physice ... 3. Historice ... / deutlich beschrieben durch Herrn Johann Gabriel Doppelmayr, ... ; in Kupffer gebracht und ausgefertiget von Joann Baptist Homann, ... — Nürnberg : in Verlegung der Homännischen Erben ; Gedruckt bey Johann Heinrich Gottfried Bieling, 1737. — [16], 40 S., 28 Kt., [6] S., 115 Kt. ; 2°. Воронцов/13704**

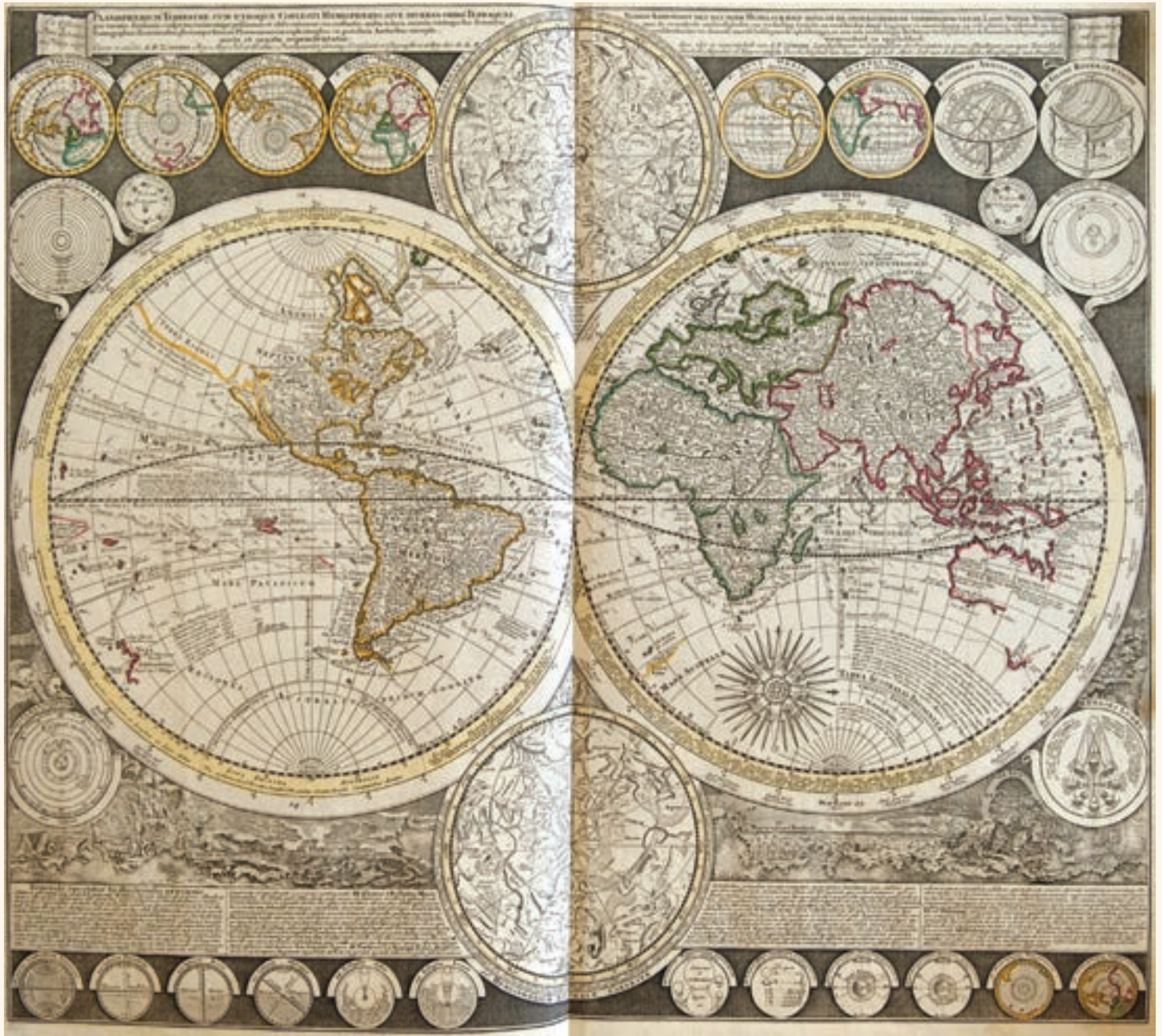
Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Мапа під назвою «Україна, земля козаків із сусідніми провінціями Валахії, Молдавії, Малої Татарії» (*Ukrania quae et Terra Cosaccorum cum vicinis Walachiae, Moldaviae, Minorisq., Tartariae Provinciis exhibita*) урядкована одним із видатних картографів XVIII століття Йоганном Баптистом Гоманном (1664–1724). Її підвалинами стали мапи українських земель Гійома де Боплана (1595–1685), територій Польщі Корнеліуса Данкертса та Московії Гійома Деліля (1675–1726).

У центрі композиції на гравійованому картуші статечно сидить гетьман Іван Мазепа (1639–1709), зліва від нього стоїть шведський емісар із шаблею й сидять трое козаків. Справа на задньому плані Петро I (1672–1725), а поряд з ним, згідно з думкою різних дослідників, польський магнат Станіслав Лещинський (1677–1766), претендент на польську корону, або Пилип Орлик (1672–1742), генеральний писар Мазепа. Уперше ця мапа була надрукована бл. 1707 року, а в 1716 р. увійшла до складу «Великого атласу всього світу».

A map under the title *Ukraine, land of Cossacks with neighbouring provinces of Wallachia, Moldavia, Small Tataria (Ukrania quae et Terra Cosaccorum cum vicinis Walachiae, Moldaviae, Minorisq., Tartariae Provinciis exhibita)* was composed by an outstanding cartographer of the 18th century Johann Baptist Homann (1664–1724). Maps of Ukrainian lands made by Guillaume L'Vasseur de Beauplan (1595–1685), maps of Poland by Cornelius Dankert and maps of Moscovia by Guillaume de Lisle (1675–1726) underlay it.

The engraved cartouche depicts a sitting figure of hetman Ivan Mazepa (1639–1709), on his left hand a Swedish emissary with sabre and three sitting cossacks. Peter I (1672–1725) is on the right side in the background. Alongside with him may be a Polish magnat Stanislaw Leszczyński (1677–1766), claimant to the throne or Pylyp Orlyk (1672–1742), Mazepa's general clerk, historians disagree on the figure. For the first time this map was printed in about 1707, and in 1716 became a part of *Grand Atlas of all the World (Grosser Atlas über die ganze Welt)*.

Примірник надійшов із бібліотеки майоратного дому Воронцових в Одесі у 1890-ті рр.

Адам Фрідріх Цюрнер (1679–1742) — німецький протестантський священик і картограф, член Пруської академії наук. За дорученням курфюрста саксонського Августа II Сильного (1670–1733) Цюрнер займався складанням карт саксонських земель. Проїхавши всю Саксонію, він встановив протяжність її доріг, використовуючи геометричний вимірювач шляхів. Отримані результати стали основою «Нової саксонської поштової карти», яка разом з іншими картами Саксонії увійшла до складу атласу *Atlas Augusteus Sauronicus*. Відома карта обох півкуль Адама Фрідріха Цюрнера під назвою «Планісфера як земна, так і небесна...» вперше була надрукована в Амстердамі близько 1709 р. На ній зображені всі відкриті на той період землі Північної та Південної Америки, Австралії, Нової Зеландії та островів Океанії. На карті відзначені маршрути мореплавців Фернана Магеллана (бл. 1480–1521), Абеля Янсзона Тасмана (1603–1659), Олександра де Шомона (1640–1710), Вільяма Дампіра (Демпір) (1651–1715) та багатьох інших. «Планісфера землі ...» супроводжується небесними картами південної та північної півкуль, астрономічними схемами та картами світу в різних проекціях, а також діаграмою, яка пояснює зміну пір року. У нижній частині розміщені зображення, що ілюструють бурі, землетруси, припливи, вихори, вулкани з текстовими коментарями про ці природні явища.

A German Protestant minister and cartographer Adam Friedrich Zürner (1679–1742) was a member of the Prussian Academy of Sciences. On behalf of the Elector of Saxony August II the Strong (1670–1733) Zürner was engaged in mapping the Saxon lands. Having travelled all over the country, he established the length of its roads, using a geometric measuring instrument. The results obtained served as a basis of the *New Saxon postal card (Neue Chursächsische Post-Charte)*, which, along with other maps of Saxony made a part of the *Atlas Augusteus Sauronicus*. The famous map of the two hemispheres made up by Adam Friedrich Zürner titled *Planisphere both terrestrial and celestial...* was first published in Amsterdam about 1709. It reproduces all the lands in North and South America, Australia, New Zealand and the islands of Oceania, which had been discovered by that time. The map marks the routes of explorers Ferdinand Magellan (ca 1480–1521), Abel Janszoon Tasman (1603–1659), Alexander de Chaumont (1640–1710), William Dampier (1651–1715) and many others. *The Planisphere of the Earth...* is accompanied by a celestial map of southern and northern hemispheres, astronomical diagrams and world maps in different projections as well as by a diagram explaining the change of seasons. In the lower part of the map various natural phenomena like storms, earthquakes, tides, eddies, volcanoes are depicted provided with textual comments.

Список літератури

1. Английская гравюра XVII–XIX веков : эстампы из собрания Одесского музея западного и восточного искусства : каталог / авт. вступ. ст. и сост. каталога И. Ю. Глебова ; Одесский музей западного и восточного искусства. — Одесса : Астропринт, 2010. — 120 с. : ил.
2. *Аронов В. Р.* Эльзевиры / В. Р. Аронов. — М. : Книга, 1975. — 115 с. : ил. — (История книжного искусства. Зарубежная классика).
3. *Вавричин М. Г.* Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина XVIII ст. : атлас репрод. / М. Г. Вавричин, Я. Р. Дашкевич, У. Р. Кришталович ; пер. з англ. Л. Герасимчук ; наук. ред. та авт. передм. Р. І. Сосса. — К. : Картографія, 2009. — 223 с. : карти. — (Пам'ятки картографії України).
4. *Варшавский Л. Р.* Гюстав Доре / Л. Р. Варшавский. — М. : Искусство, 1966. — 79 с.
5. *Васильева А.* Версальские праздники : о стиле великой монархии / А. Васильева // Собрание : иллюстр. журн. по искусству. — 2006. — № 1. — С. 60–65.
6. Искусство книги и гравюра в художественной культуре. — М. : «Пашков Дом», Москва, 2014. — 346, [1] с.
7. История книги : учеб. для вузов / под ред. : А. А. Говорова, Т. Г. Куприяновой. — М. : Мир книги, 1998. — 346 с.
8. *Киселева Л. И.* Западноевропейская рукописная и печатная книга XIV–XV вв. : кодикологический и книговедческий аспекты / Л. И. Киселева ; отв. ред. : А. Д. Люблинская, А. А. Немилов. — Л. : Наука, 1985. — 301 с.
9. *Леман И. И.* Гравюра и литография : очерки истории науки техники / И. И. Леман. — М. : ЗАО Центрполиграф, 2004. — 433 с. : ил.
10. *Немировский Е. Л.* Большая книга о книге : где повествуется о мире книжной культуры и о его подвижниках, список которых открывают в Западной Европе Иоганн Гутенберг, а у нас — Иван Федоров, а также о книгах, изменивших мир, или замечательных своим художественным убранством : науч. изд. / Е. Л. Немировский. — М. : Время, 2010. — 1086 с. : ил., портр., факс.
11. *Немировский Е. Л.* Мир книги. С древнейших времён до начала XX века / Е. Немировский. — М. : Книга, 1986. — С. 97–98.
12. Третье плавание капитана Джемса Кука : плавание в Тихом океане в 1776–1780 гг. / пер., вступ. ст. и коммент. Я. М. Света. — М. : Мысль, 1971. — 636 с.
13. *Шедель Г.* Про європейську область Сарматію / Г. Шедель ; авт. вступ. ст., пер. з лат. та комент. О. Білецька ; наук. ред. М. Крикун ; ред.-бібл. О. Полевщикова ; заст. відп. ред. М. Подрезова ; відп. ред. В. Сминтина. — Одеса : Астропринт, 2007. — 125 с.

14. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler : von der Antike bis zur Gegenwart : in 37 Bd. / unter Mitwirkung von 300 Fachgelehrten des In- und Auslandes hrsg. von U. Thieme und F. Becker. — Leipzig : Seemann, 1907–1950.
15. *Bennett J. W.* The woodcut illustrations in the English editions of Mandeville's Travels / J. W. Bennett // Papers of the Bibliographical Society of America. — N. Y. : Bibliographical Society of America, 1953. — Vol. 47. — P. 59–69.
16. Bernard Picart and the first global vision of religion / Lynn Hunt, Margaret Jacob, Wijnand Mijnhardt. — Los Angeles : Getty Research Institute, 2010. — VIII, 364 p. : ill.
17. *Betschart A.* Zwischen zwei Welten : Illustrationen in Berichten westeuropäischer Jerusalemreisender der 15. und 16. Jahrhunderts / A. Betschart. — Würzburg, 1996. — 381 S. — (Würzburger Beiträge zur deutschen Philologie, Bd. 15).
18. *Bocher E.* Les gravures françaises du XVIIIe siècle ou Catalogue raisonné des estampes, eaux-fortes, pièces en couleur, au bistre et au lavis de 1700 à 1800 / E. Bocher. — Paris : Morgan et Fatout, 1875–1882. — Fasc. 1–6.
19. *Brunet J. Ch.* Manuel de libraire et de l'amateur de livres : en 4 t. / J. Ch. Brunet. — Paris, 1842–1843.
20. Bryan's Dictionary of painters and engravers : in 5 vol. — New ed. revised and enlarged under the supervision of George C. Williamson, Litt. D. with numerous illustrations. — London : George Bell and Sons, 1904. — Vol. 3 : H-M. — XVI, 394 p.
21. Catalogue des volumes d'estampes dont les planches sont à la Bibliothèque du Roy. — A Paris : de l'imprimerie royale, 1743. — [2], 34 p.
22. A Catalogue of old books, in the ancient and modern languages and various classes of literature : comprising several valuable libraries and numerous articles of great rarity, recently purchased. — London : Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, 1817. — [4], 689, [1] p.
23. China : its costume, arts, manufactures, &c. : edited principally from the originals in the cabinet of the late M. Bertin, with observations explanatory historical, and literary / by M. Breton : [in 4 vol.]. — London : J. J. Stockdale, 1812. — Vol. 1. — 128 p., 20 f. : ill.
24. *Cohen H.* Guide de l'amateur de livres à gravures du XVIIIe siècle / H. Cohen. — 6 éd.— Paris : A. Rouquette, 1912. — P. 1. — XXVI p., col. 1–668 : ill.
25. *Cohen H.* Guide de l'amateur de livres à vignettes du XVIIIe siècle / H. Cohen. — Paris : Q. Rouquette, 1870. — 156 p.
26. *Croze-Magnan S.-C.* Notice historique sur la galerie du Palais Royale / Simon-Célestin Croze-Magnan // Célèbres peintures et sculptures des musées étrangers réduites et gravées au trait, avec des notices historiques et critiques, pour servir de suite et de complément aux «Annales du Musée Français» : [en 3 t.] / publ. par C. P. Landon. — A Paris : chez Pillet aîné, 1836. — T. 2. — P. 1–4.
27. De Van Eyck à Rubens : les maîtres flamands du dessin : [exposition, Paris, Bibliothèque nationale, 1949] / [présentation par Jean Vallery-Radot] ; [avant-propos de Julien Cain] ; [introd. de J. C. Ebbinge Wubben]. — Paris : Éditions de la Connaissance, 1949. — 64 p., XXXII p. de pl.

28. [Dezallier d'Argenville A.-J.] Abrégé de la vie des plus fameux peintres... : [en 4 t.] / par ... [Antoine-Joseph Dezallier d'Argenville]. — Nouvelle édition ... — A Paris : chez De Bure l'aîné, 1762. — T. 4. — [4], VI, 495 p. : ill.
29. *Everett G.* English caricaturists and graphic humourists of the nineteenth century. How they illustrated and interpreted their times : a contribution to the history of caricature from the time of the first Napoleon down to the death of John Leech, in 1864. — 2nd ed. — London : Swan Sonnenschein & Co, 1893. — xx, 427 p. : ill.
30. *Faucheux L. E.* Catalogue raisonné de toutes les estampes d'Israël Silvestre. — Paris : Renouard, 1857. — 336, 40 p. : ill.
31. Les graveurs du XIXe siècle : guide de l'amateur d'estampes modernes : [en 13 t.] / par Henri Béraldi. — Paris : L. Conquet, 1892. — T. 12 : Saint-Marcel-Zwinger. — 325 p. : ill.
32. *Hoorn J.* Australian Pastoral : the Making of a White Landscape / J. Hoorn. — Fremantle, WA : Fremantle Press, 2007. — 303 p. : ill.
33. Inventaire de la collection d'estampes relatives à l'histoire de France : léguée en 1863 à la Bibliothèque nationale par Michel Hennin : [en 5 t.] / rédigé par Georges Duplessis... — Paris : H. Champion, 1878. — T. 2, pt. 1. — 464 p.
34. *Jombert Ch. A.* Catalogue raisonné de l'œuvre de Sebastien Le Clerc. Chevalier romain, Dessinateur et Graveur du cabinet du Roi. Disposé par ordre historique, suivant l'année où chaque pièce a été gravée, depuis 1650 jusqu'en 1714. Avec la vie de ce célèbre Artiste : [en 2 pt.] / Ch. A. Jombert. — Paris : Jombert C. A., 1774. — Pt. 2. — [8], 360 p.
35. *Kirchner Th.* Richelieu et son usage programmatique de l'art : L'image du cardinal dans le décor de ses résidences / Th. Kirchner // Richelieu patron des arts / Jean-Claude Boyer. — Paris, 2009. — P. 251–272.
36. Lettres adressées au baron François Gérard, peintre d'histoire, par les artistes et les personnages célèbres de son temps : [en 2 t.] / publiée par le Bon Gérard, son neveu ; et précédée d'une notice sur la vie et les oeuvres de François Gérard, et d'un récit de Alexandre Gérard, son frère. — 2 éd. — Paris : A. Quantin, 1886. — T. 2. — 423 p.
37. *Lenormant Ch.* François Gérard, peintre d'histoire : essai de biographie et de critique / par Ch. Lenormant... — 2 éd. — Paris : René, 1847. — [4], 188 p.
38. *Michel Ch.* Charles-Nicolas Cochin et le livre illustré au XVIIIe siècle : avec un catalogue raisonné des livres illustrés par Cochin, 1735–1790 / Ch. Michel. — Genève : Droz, 1987. — X, 431 p., L tabl.
39. *Rondot N.* Les Thurneysen — graveurs d'estampes lyonnais au XVII siècle / N. Rondot // Revue du lyonnais. — 1899. — T. 27, ser. 5. — P. 153–195.
40. Les Mayeux (1830–1850) : essai iconographique et bibliographique / par Félix Meunié ; [préf. de Paul Cornu]. — Paris : H. Leclerc, 1915. — 163 p. : pl.
41. *Meunié F.* Les Mayeux: esptampes satiriques, publiées de 1830 à 1848 / F. Meunié // Bulletin de la Société archéologique, historique & artistique le vieux papier. — 1912. — Fasc. 70. — P. 22–29.

42. *Ming Wong*. Les enquêtes françaises sur la science et la technologie chinoises au XVIIIe siècle / Ming Wong, P. Huard // Bulletin de l'Ecole française d'Extrême Orient. — 1966. — Vol. 53, N 1. — P. 137–226.
43. *Montagu J.* The expression of the passions : the origin and influence of Charles Le Brun's «Conférence sur l'expression générale et particulière» / J. Montagu. — New Haven and London, 1994. — xiv, 234 p. : ill.
44. *Pollard A. W.* Early illustrated books : a history of the decoration and illustration of books in the 15th and 16th centuries / A. W. Pollard. — N. Y. : Empire, 1927. — VIII, 254 p.
45. *Prideauc S. Tr.* Aquatint engraving : a chapter in the history of book illustration / S. Tr. Prideauc. — London : Duckworth, 1909. — XV, 434 p., [23] f. ill.
46. *Saunders A.* The seventeenth century French emblem : a study in diversity / A. Saunders. — Genève : Librairie Droz, 2000. — XIII, 437 p. : ill.
47. L'Univers. France : dictionnaire encyclopédique : [en 15 t.] / par M. Ph. Le Bas... — Paris : Firmin Didot Frères, 1841. — T. 5 : Cha-Con. — 586 p.
48. *Wauters A. J.* La peinture flamande / par A. J. Wauters. — 3-e éd. corr. et complétée. — Paris : A. Quantin, 1883. — 416 p. : ill.
49. *Wibiral Fr.* L'Iconographie d'Antoine van Dyck d'après les recherches de H. Weber / Franz Wibiral ; Hermann Weber. — Leipzig : A. Danz, 1877. — 190 p. : ill.
50. *Wolfschmidt G.* Astronomie in Nürnberg : [anlässlich des 500. Todestages von Bernhard Walther (1430–1504) und des 300. Todestages von Georg Christoph Eimmart (1638–1705) am 5. Januar 2005] / Gudrun Wolfschmidt (Hg.). — Hamburg : Tredition Science, 2010. — 388 S. : ll.

Зміст

Передмова	7
Вступ	8
Книжкова гравюра	15
Альбоми гравюр	75
Карти й атласи	135
Список літератури	142

Contents

Foreword	7
Introduction	8
Book prints	15
Albums of prints	75
Maps & Atlases	135
Bibliography	142

В оформленні обкладинки каталогу-альбому використана гравюра «Parisius» з інкунабули «Liber Chronicarum» Гартмана Шеделя (Нюрнберг, 1493).
Для оздоблення видання використані віньетки та заставки Гектора Джакомеллі з «La Sainte Bible ... dessins de Gustave Doré; ornementation du texte par H. Giacomelli» (Тур, 1866).

Наукове видання

Серія «Музеї Одеського національного університету імені І. І. Мечникова»

Випуск: Музей книги

**Шедеври в колекціях університетської бібліотеки:
західноєвропейська гравюра XV–XIX століть**

Каталог-альбом

Упорядники:

**ПОЛЕВЩИКОВА Олена Вікторівна
АЛЕКСЕЄНКО Майя Володимирівна
БЕРЕЖОК Євгенія Володимирівна**

Українською та англійською мовами

Репродукційна фотозйомка *Г. О. Гарбузов*

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*

Технічний редактор *О. М. Петренко*

Дизайнер обкладинки *О. М. Петренко*

Коректор *І. В. Шепельська*

Формат 60x90/8. Ум. друк. арк. 18,5. Тираж 300 прим. Зам. № 205 (40).

Видавництво і друкарня «Астропринт»

65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855

www.astroprint.odessa.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.